

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Wrocław, dnia 9 czerwca 2026 r.

Poz. 2709

UCHWAŁA NR XXVII/212/2026 RADY MIEJSKIEJ W PIEŃSKU

z dnia 26 maja 2026 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego programu opieki nad zabytkami miasta i gminy Pieńsk na lata 2026 - 2029”

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2025 r. poz. 1153, z późn. zm.), w związku z art. 87 ust. 1, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292, z późn. zm.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Rada Miejska w Pieńsku uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się do realizacji „Gminny program opieki nad zabytkami miasta i gminy Pieńsk na lata 2026 – 2029” w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wszelkie uchwały dotyczące zagadnień ujętych w programie, o którym mowa w § 1, winny być z nim zgodne i zmierzać do realizacji wyznaczonych w nim celów.

§ 3. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta i Gminy Pieńsk.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

Przewodniczący Rady Miejskiej w Pieńsku:
Wojciech Warszawski

Załącznik do uchwały nr XXVII/212/2026 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 26 maja 2026 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY PIEŃSK NA LATA 2026 - 2029

**Pieńsk
2026 r.**

ZLECENIODAWCA:

Urząd Miasta i Gminy w Piasku
59-930 Piasek
ul. Bolesławiecka 29
tel. 75 77 86 511
piask@piask.com.pl
www.piask.com.pl

WYKONAWCA:

RELIKT
Pracownia Archeologiczna

Judyta Nawrot-Bukowiec
ul. Miejska 93/12B
35-317 Rzeszów
tel. 783 798 165
e-mail: reliktarcheologia@gmail.com
www.reliktarcheologia.pl

Autor opracowania:

Judyta Nawrot-Bukowiec

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP.....	4
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	5
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE.....	6
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	13
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym.....	13
4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026.....	13
4.1.2 Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.).....	14
4.1.3 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.....	15
4.1.4 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030.....	16
4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	17
4.2.1 Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030.....	17
4.2.2 Program Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2023-2030.....	17
4.2.3 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego.....	18
4.2.4 Projekt Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Dolnośląskiego na lata 2025-2028.....	19
4.2.5 Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Powiatu Zgorzeleckiego.....	20
4.2.6 Strategia Rozwoju Powiatu Zgorzeleckiego na lata 2023-2030.....	20
4.2.7 Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Zgorzeleckiego na lata 2025-2028.....	21
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	23
5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).....	23
5.1.1 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Pieńsk.....	23
5.1.2 Studium Środowiska Kulturowego Miasta i Gminy Pieńsk.....	25
5.1.3 Miejskowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Pieńsk.....	27
5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	41
5.2.1 Charakterystyka gminy.....	41
5.2.2 Rys historyczny miasta i gminy Pieńsk.....	43
5.2.3 Krajobraz kulturowy oraz zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.....	49
5.2.4 Zabytki archeologiczne.....	58
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	58
5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków.....	59
5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	63
5.5 Dziedzictwo niematerialne.....	63
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ.....	65
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE.....	67
7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami.....	68
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	72
9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	73
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	74
11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW.....	79
ANEKS 1. WYKAZ OBIEKTÓW NIERUCHOMYCH W GEZ Z TERNU MIASTA I GMINY PIEŃSK.....	82
ANEKS 2. WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH W GEZ Z TERNU MIASTA I GMINY PIEŃSK.....	99

1. WSTĘP

Program ten stanowi aktualizację opracowanego dokumentu - Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Pieńsk na lata 2022-2025 przyjętego uchwałą Nr XXXVIII/306/2022 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 23 czerwca 2022 r. Gmina posiadała również program na lata 2018 - 2021, który został przyjęty uchwałą nr XLIII/230/2018 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 27 września 2018 r.

Układ opracowania zasadniczo nie uległ zmianie. Opiera się on na ogólnej charakterystyce zasobu zawartej w poprzednim Programie, został jednak zaktualizowany, uzupełniony oraz poszerzony.

Niniejszy dokument służy określeniu działań gminy w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te winny odbywać się w harmonii z działaniami gospodarczymi i społecznymi oraz zapewniać ochronę dziedzictwa kulturowego środkami prawnymi, takimi jak odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz finansowymi, poprzez przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków. Procesy rozwojowe zachodzić powinny przy zapewnieniu warunków trwania i zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz przy wykorzystaniu zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Lokalne dziedzictwo kulturowe posiada potencjał wpływający na atrakcyjność ekonomiczną regionu poprzez rozwój turystyki w oparciu o zabytki. Poprzez wyznaczone działania może przyczynić się do wzmocnienia świadomości wspólnoty kulturowej i lokalnej tożsamości.

Pierwsze rozdziały (II-IV) dotyczą ustawowych uwarunkowań formalno-prawnych odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego, ustawowych celów *Programu* oraz analizują najważniejsze dokumenty, strategie, programy - ważne z punktu widzenia opieki nad zabytkami - zarówno opracowane na szczeblu centralnym jak i wojewódzkim. Jest to konieczne, gdyż *Program* powinien być zgodny z założeniami odnoszącymi się do ochrony i opieki nad zabytkami zarówno na szczeblu centralnym, czyli do polityki państwa w tym zakresie, jak również na poziomie województwa i powiatu.

Rozdział V składa się z kilku części. W pierwszej części analizie poddane zostały dokumenty programowe gminy pod kątem uwzględnienia w nich kwestii związanych lub mających wpływ na zachowanie oraz ochronę zabytków i krajobrazu kulturowego. W części drugiej przedstawiono charakterystykę zasobu zabytkowego gminy. Wskazano w nim najważniejsze obiekty, zespoły obiektów i cechy charakterystyczne krajobrazu kulturowego gminy. Takie rozpoznanie dało podstawę do znajdującej się w dalszej części *Programu* analizy SWOT (mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia), jakie dokonały się w zakresie zachowania zasobu najistotniejszych zadań do zrealizowania przez gminę. W kolejnej części rozdziału V przedstawiono dane dotyczące zabytków z terenu gminy wpisanych do rejestru (rejestr zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych), zabytki w gminnej ewidencji zabytków, jak również dziedzictwo niematerialne gminy.

Rozdział VI stanowi ocenę dziedzictwa kulturowego - Analiza szans i zagrożeń. Uwzględniono w nim aktualny stan zachowania zasobu zabytkowego i krajobrazu kulturowego.

W rozdziale VII wskazano najważniejsze zadania ujęte w ramach zawartych priorytetów (Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego gminy oraz Priorytet II: Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego oraz pielęgnacja tożsamości regionalnej).

Kolejne rozdziały, VIII i IX, dotyczą sposobu realizacji i oceny wdrażania Programu. W X rozdziale, przedstawiono źródła finansowania realizacji zadań. Natomiast w końcowym XI rozdziale opisano realizację i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1292, z późn. zm.*) mówiący, że:

1. Wójt, burmistrz lub prezydent miasta sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami,
2. Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez radę (miasta, gminy, powiatu) po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
3. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
4. Z realizacji programu wójt, burmistrz lub prezydent miasta sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia Radzie.

W przypadku programów na poziomie gminnym podstawą ich sporządzenia jest Gminna Ewidencja Zabytków założona w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy.

Celem *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami* w świetle art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

1. (uchylony).
2. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. podejmowanie zadań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (*Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483, z późn. zm.*) w przepisach:

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkającym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (*t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1292, z późn. zm.*), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3: definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4: objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5: określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu

warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art. 6: klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

- „1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:
- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
 - 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
 - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
 - 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
 - a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art 7: reguluje następujące formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
 - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) Utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Art. 16 ust. 1: wskazuje radę gminy jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami

nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Art. 17: określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, zasadami i warunkami sytuowania obiektów małej architektury, składowaniem lub magazynowaniem odpadów.

Art. 18: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy, albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Art. 19: wskazuje, że: 1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych:

- 1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;
- 2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.

3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20: „Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.”

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

Art. 89: wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

Art. 107a. 1. Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, który nie powiadomił odpowiednio ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,

2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,

3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego, w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,

4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości – podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

2. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1, nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, którego właściciel lub posiadacz obowiązany był powiadomić.

Art. 107c. 1. Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która uniemożliwia lub utrudnia dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

2. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1, nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, któremu uniemożliwiono lub utrudniono dostęp do zabytku.

➤ **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (*t. j. Dz. U. z 2025, poz. 1153, z późn. zm.*), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji

kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (*t. j. Dz. U. 2024, poz. 1130, z późn. zm.*). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (*t. j. Dz. U. 2025, poz. 418, z późn. zm.*). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbioru obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (*t. j. Dz. U. 2025, poz. 647, z późn. zm.*). W odniesieniu do zieleni zabytkowej objętej ochroną prawną Ustawa reguluje zasady wydawania pozwoleń na wycinkę i pielęgnację zieleni, definiuje wymóg uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz jego kompetencje w zakresie wydawania pozwoleń na podejmowanie prac polegających na usunięciu drzew lub krzewów z nieruchomości zabytkowej lub jej części będącej wpisany do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni.
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (*t. j. Dz. U. 2026, poz. 13*), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (*t. j. Dz. U. 2024, poz. 1145, z późn. zm.*). Ustawa reguluje zbywanie nieruchomości zabytkowych własności Skarbu Państwa bądź samorządu terytorialnego:
 - art. 13 ust. 4 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków,
 - art. 13 ust. 5 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków).
- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (*t. j. Dz. U. 2024, poz. 87, z późn. zm.*). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej,

działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, FilMOTEKA Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (*t.j. Dz. U. 2025, poz. 1338*). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (*Dz. U. z 2021 r. poz. 81*).
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (*Dz. U. z 2021 r. poz. 56*).
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (*Dz. U. z 2023 r. poz. 2425*).
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (*Dz. U. z 2021 r., poz. 731*).
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (*Dz. U. z 2004 r. nr 124, poz. 1304 z późn. zm.*) ze zmianą **Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (*Dz. U. z 2006 r. nr 24 poz. 181*).
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (*Dz. U. z 2004 r. nr 212, poz. 2153*).

- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. nr 30, poz. 259).**
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. nr 89, poz. 510).**

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r. poz. 385).
- Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Pieńsk jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPOnZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym (gminnym). Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego. Mają one przede wszystkim wpływ na działania podejmowane przez gminę.

4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026

Najważniejszym w skali kraju dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego jest *Krajowy Program Opieki nad Zabytkami*. Dokument ten obejmuje lata 2023-2026. Został on przyjęty Uchwałą Nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r.

W ramach tego Programu będą realizowane następujące cele:

CEL GŁÓWNY: ZWIĘKSZENIE ODPORNOŚCI ZASOBU ZABYTKOWEGO W POLSCE.

Cel główny został dookreślony w trzech celach szczegółowych oraz w ośmiu kierunkach działań strategicznych, tj.:

Cel szczegółowy 1: Weryfikacja wybranego zasobu zabytków i wzmocnieniu narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości.

Kierunek działań 1.1: Podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju:

1. Ochrona zasobu wielkoobszarowych i wieloelementowych zespołów architektury obronnej;
2. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków techniki kolejowej i zaplecza kolejowego;
3. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków techniki związanych z przemysłem wydobywczym/górnictwem/kopalnianym, węgla kamiennego i innych paliw kopalnianych;
4. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków w zakresie zabytkowej architektury osad służbowych związanych z gospodarką leśną Lasów Państwowych.

Kierunek działań 1.2: Ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości:

1. Model i system wartościowania zabytków;
2. Plany zarządzania dla pomników historii;
3. Wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
4. System bezpieczeństwa zabytków;
5. Projektowanie konserwatorskie.

Kierunek działań 1.3: Realizacja międzynarodowych zobowiązań:

1. Implementacja konwencji UNESCO z 1972 do ustawy o ochronie zabytków;
2. Wdrożenie Konwencji UNESCO z 2001;
3. Współpraca międzynarodowa z UNESCO-ICOMOS-ICCROM-UE;
4. Wsparcie planów zarządzania dla miejsc światowego dziedzictwa w Polsce.

Cel szczegółowy 2: Wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków.

Kierunek działań 2.1: Cyfryzacja procesów administracyjnych:

1. Cyfryzacja procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;

2. Opracowanie i realizacja programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Kierunek działań 2.2: Wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków:

1. Wdrożenie i rozwój programu AZP+;
2. Digitalizacja i udostępnianie zasobu archiwalnego;
3. Rozwój zasobu dokumentacyjnego 3D;
4. Rozwój portalu Zabytek.pl.

Kierunek działań 2.3: Reforma finansowania ochrony i opieki nad zabytkami:

1. Premia zabytkowa;
2. Wprowadzenie alternatywnego sposobu finansowania opieki nad zabytkami – crowdfunding.

Cel szczegółowy 3: Roli zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

Kierunek działań 3.1: Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych:

1. Strategia przeciwdziałania skutkom zmian klimatycznych dla zachowania zabytków;
2. Wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
3. Twój dom – dialog z tradycją;
4. Upowszechnianie tradycyjnych, neutralnych dla środowiska, metod i technik rzemieślniczych – „Szkoła rzemiosł CAD”;
5. Warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
6. Wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
7. Proces prowadzenia inwestycji w obiektach zabytkowych - szkolenia dla samorządów.

Kierunek działań 3.2: Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego:

1. Włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
2. Badania społeczne i statystyczne dotyczące dziedzictwa kulturowego;
3. Pomiar wpływu kultury i dziedzictwa na rozwój społeczny;
4. Kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dziedzictwa kulturowego;
5. Wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom;
6. Edukacja o dziedzictwie kulturowym, z uwzględnieniem dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami;
7. Utworzenie i rozwój działalności Forum Posiadaczy Zabytków przy Generalnym Konserwatorze Zabytków.

4.1.2 Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020 przyjętej uchwałą nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągania oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1) Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2) Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

4.1.3 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 została przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 27 października 2020 r. Jest ona aktualizacją poprzedniej Strategii uchwalonej 26 marca 2013 r.

Głównym celem Strategii jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule Strategii: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie - społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura - tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność - potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 wymieniono m.in.:

- ✓ niewystarczający poziom czytelnictwa wśród Polaków oraz niewykorzystany potencjał i ważna rola bibliotek publicznych,
- ✓ niska jakość oferty artystycznej dla najmłodszych oraz deficyty kompetencji kulturalnych,
- ✓ zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,
- ✓ niewystarczający poziom wykorzystania potencjału rozwojowego podmiotów działających w obszarze kultury oraz szkół artystycznych,
- ✓ niewystarczający poziom ochrony zbiorów wchodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego,
- ✓ braki w infrastrukturze archiwów państwowych oraz ich rola w procesach zarządzania dokumentacją elektroniczną w administracji publicznej,
- ✓ brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury,
- ✓ rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego,
- ✓ braki w obszarze budowania wyrazistego, spójnego i atrakcyjnego wizerunku Polski za granicą.

W Strategii trzy główne cele szczegółowe, kierunki interwencji i narzędzia realizacji. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można drugi z celów *"Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich"*. Wytyczne tutaj kierunki działań takie jak:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmocnienia uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury:
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

4.1.4 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030

Dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski przyjęty został przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długiej perspektywie czasowej. Szczególny nacisk położony został na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

W ramach dokumentu zdefiniowane zostały m.in. uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat. Uwzględniono wśród nich także uwarunkowania wynikające z dziedzictwa kulturowego. Zdiagnozowano m.in. niski, niezgodny z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

1. rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
2. zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
3. zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego - przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
4. rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
5. wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
6. ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;
7. dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmacniania tożsamości kulturowej;
8. kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.;
9. zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;
10. prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;
11. zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;
12. edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana, jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Pieńsk zgodny jest z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

4.2.1 Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030

Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2030 została przyjęta uchwałą nr XXXII/932/13 przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego dnia 28 lutego 2013 r. Strategia wytycza cele i kierunki rozwoju regionu, prezentuje potencjał Dolnego Śląska i określa wspólną płaszczyznę działań poszczególnych regionów.

Cel strategiczny: Odpowiedzialne wykorzystanie zasobów i ochrona walorów środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego.

Konkretyzacją tychże celów są cele operacyjne (priorytety) oraz przyporządkowane im przedsięwzięcia strategiczne - grupy zadań strategicznych.

Cel operacyjny: Ochrona obiektów i terenów dziedzictwa kulturowego.

Przedsięwzięcia strategiczne - grupy zadań strategicznych:

- Wsparcie przedsięwzięć służących rozwojowi kultury i dziedzictwa kulturowego w regionie.
- Wspieranie i udostępnianie zintegrowanych działań służących ochronie dziedzictwa kulturowego i jego promocji.
- Wsparcie zagospodarowywania i udostępnienia na cele turystyki lub kultury najważniejszych obiektów zabytkowych oraz miejsc historycznych o znaczeniu ponadregionalnym.

W Strategii opisano środowisko kulturowe województwa. Na terenie województwa dolnośląskiego obserwuje się dużą różnorodność form krajobrazu oraz bogactwo dziedzictwa kultury materialnej. Większość miast Dolnego Śląska posiada historycznie wykształcony układ przestrzenny z obiektami zabytkowej zabudowy.

4.2.2 Program Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2023-2030

Program Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2023-2030 został opracowany w 2022 r. Jest to kontynuacja obowiązującego programu rozwoju z 2009 r. i opiera się na wypracowanych wcześniej celach, priorytetach czy kierunkach rozwoju, dostosowując je do realiów.

Dziedzictwo kulturowe Dolnego Śląska – obejmujące zabytki architektury, budownictwa, obiekty sakralne, zespoły urbanistyczne, pałacowo-parkowe oraz dziedzictwo przemysłowe – stanowi jeden z kluczowych walorów turystycznych regionu. W programie podkreśla się znaczenie różnorodnych zasobów kulturowych, które tworzą potencjał do rozwoju atrakcyjnych produktów i szlaków turystycznych.

Rozwój turystyki kulturowej opiera się m.in. na odpowiednim przygotowaniu i udostępnianiu obiektów zabytkowych, w tym obszarów archeologicznych, poprzez ich właściwe zagospodarowanie, interpretację dziedzictwa oraz zwiększenie dostępności dla zwiedzających.

Zróźnicowane walory kulturowe województwa umożliwiają kształtowanie wyspecjalizowanych szlaków, w tym:

- szlaków tematycznych i edukacyjnych, wykorzystujących bogactwo architektury, historii oraz lokalnych tradycji,
- szlaków historycznych, odnoszących się do wydarzeń i miejsc ważnych dla historii Dolnego Śląska,
- szlaków militarnych, związanych z dziedzictwem II wojny światowej oraz obiektami fortyfikacyjnymi.

Zwiększanie atrakcyjności obiektów dziedzictwa kulturowego odbywać się ma poprzez:

- organizację wydarzeń i inicjatyw ożywiających zabytki,
- rozwój nowoczesnej infrastruktury udostępniania i interpretacji dziedzictwa, – współpracę instytucji kultury, samorządów i branży turystycznej,
- rozwój wysokiej jakości produktów turystycznych o charakterze sieciowym.

Dolny Śląsk posiada mocne strony, takie jak:

- wyjątkowo bogate i zróżnicowane zasoby kulturowe, kształtowane przez wpływy polskie, czeskie, niemieckie oraz austriackie, – dobrze rozwiniętą bazę turystyczną, szczególnie w rejonach górskich i uzdrowiskowych.

Do słabych stron, wskazanych w Programie, należą m.in.:

- zły stan części obiektów zabytkowych,
- niespójny regionalny system informacji turystycznej, wymagający modernizacji i standaryzacji,
- niewystarczająca dostępność części zasobów kulturowych dla turystów.

4.2.3 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego został przyjęty uchwałą nr XIX/482/20 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 16 czerwca 2020 r.

Plan jest dokumentem określającym politykę zagospodarowania przestrzennego samorządu województwa. Wizja zagospodarowania przestrzennego brzmi: Dolny Śląsk 2030: różne obszary - jeden region, różne potencjały - spójny rozwój. Osiągnięciu wizji podporządkowana jest realizacja następujących celów:

- ✓ Zapewnienie warunków zrównoważonego i równomiernego rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez funkcjonalne kształtowanie hierarchicznej sieci osadniczej gwarantującej dostęp do usług i rynku pracy.
- ✓ Racjonalny i zrównoważony sposób wykorzystania zasobów środowiska przyrodniczego, kulturowego i krajobrazu.
- ✓ Zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańcom przez struktury przestrzenne odporne na zmiany klimatu, zagrożenia naturalne i pochodzące z działalności człowieka.
- ✓ Dobra dostępność transportowa i sprawne systemy infrastruktury transportowej.

Podkreślono, że rozwój przestrzenny powinien odbywać się w taki sposób, aby najcenniejsze założenia przestrzenne o historycznym rodowodzie zachowały czytelny układ i stanowią istotne elementy krajobrazu kulturowego, a cenne zespoły i obiekty zabytkowe znajdowały się w dobrej kondycji, były udostępniane, a ich wartości podlegały trwałej ochronie.

Dla realizacji celów polityki przestrzennego zagospodarowania województwa dolnośląskiego, ustalono elementy struktury przestrzennej województwa, obejmujące hierarchię ośrodków osadniczych, ośrodki osadnicze o szczególnej funkcji oraz obszary funkcjonalne.

W zakresie ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego istotne są kierunki polityki zagospodarowania przestrzennego wyznaczone w ramach celu 2: „Racjonalny i zrównoważony sposób wykorzystania zasobów środowiska przyrodniczego, kulturowego i krajobrazu”, tj. **wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego i krajobrazu**. Wskazano, że najważniejszym zadaniem jest poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych oraz historycznie ukształtowanych miejskich założeń przestrzennych, które pilnie wymagają podjęcia prac ratowniczych. Konieczne jest utrzymanie wartości historycznych świadczących o tożsamości i indywidualnych cechach założeń urbanistycznych, takich jak układ przestrzenny z centralnie usytuowanym rynkiem i dominującymi obiektami, ratuszem, kościołem oraz kwartałami mieszczańskiej zabudowy. W ramach postulatów kierowanych do gmin wymieniono:

- ✓ uwzględnianie założeń „Programu opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego” w gminnych programach opieki nad zabytkami w celu skoordynowania działań w sferze ochrony zabytków,

- ✓ wskazywanie w dokumentach planistycznych obiektów i obszarów, które powinny uzyskać ustawową formę ochrony zabytków (wpis do rejestru zabytków lub ujęcie w wojewódzkiej ewidencji zabytków),
- ✓ realizację regionalnych szlaków turystycznych oraz powiązanie ich z zasobami przyrodniczymi i kulturowymi gmin z wykorzystaniem systemów lokalnych szlaków turystycznych,
- ✓ realizację funkcji turystycznych w ramach rewitalizacji obszarów zdegradowanych,
- ✓ dostosowanie rozwoju zaplecza turystyki i rekreacji do zmian klimatu,
- ✓ weryfikację przebiegu i modernizację Drogi Śródsudeckiej (Via Montana), poprawiającej bezpieczeństwo trasy i jej atrakcyjność turystyczną oraz skuteczność ochrony zasobów przyrodniczych i kulturowych w obszarze oddziaływania trasy,
- ✓ wyłączenie z zabudowy, w tym z zabudowy turystycznej i rekreacyjnej terenów otwartych o największych walorach widokowych predysponowane do rozwoju szlaków turystycznych oraz obszarów o ekspozycji północnej, obszarów osuwiskowych, zalewowych, inwersyjnych,
- ✓ wyeliminowanie lokalizacji zwartych kompleksów zabudowy produkcyjnej o powierzchni większej niż 1 ha oraz usługowej o powierzchni większej niż 2 ha na terenach o nachyleniu powyżej 5%,
- ✓ ustalenie minimalnego wskaźnika powierzchni terenów biologicznie czynnych na poziomie 75% na terenach o nachyleniu powyżej 5% dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, letniskowej, zamieszkania zbiorowego, usług zdrowia (lecznictwa uzdrowiskowego), usług sportu i rekreacji oraz usług turystycznych.

4.2.4 Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Dolnośląskiego na lata 2025-2028

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Dolnośląskiego na lata 2025-2028 został opracowany w 2025 r. Stanowi kontynuację dokumentu, który obowiązywał od 2021 do 2024 r. W wyniku analizy stopnia realizacji zadań postanowiono utrzymać cele programu oraz zasadnicze priorytety. Zmianie uległy głównie działania, czyli realnie podejmowane czynności. Część z nich wymagała konsolidacji. Z kolei inne, o kluczowym znaczeniu, podzielono na dodatkowe zadania.

Jest to podstawowy dokument służący inicjowaniu, wspieraniu oraz koordynowaniu prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechnianiu i promowaniu dziedzictwa kulturowego przez jednostki samorządu terytorialnego.

Celem strategicznym Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2025-2028 jest: „zachowanie i zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla wzmacniania tożsamości Dolnego Śląska”. Cel ten realizowany jest poprzez konkretne działania i finansowanie oparte na różnych źródłach, począwszy od budżetu województwa dolnośląskiego, poprzez budżety organów centralnych (ministerstwa), środki zagraniczne, w tym unijne. Zabytki wymagają stałego nadzoru i remontów o różnym stopniu skomplikowania, począwszy od bieżących napraw po kompleksowe rewitalizacje czy adaptacje do innych funkcji. Troska o zabytki ma swoje źródła zarówno w prawodawstwie (kompetencje samorządu województwa określone w ustawie o samorządzie terytorialnym), jak i wynika z prawa własności. Samorząd województwa jest właścicielem zabytków, prowadzi też politykę wspierającą pozostałe budowle historyczne objęte ochroną konserwatorską.

W aktualnym Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2025-2028 zachowano cele i priorytety z poprzedniej perspektywy, natomiast w obrębie działań położono większy nacisk na inkluzywność. Wzmocnienie zaangażowania społecznego w zakresie opieki nad zabytkami to jeden z priorytetów Programu.

4.2.5 Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Powiatu Zgorzeleckiego

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Powiatu Zgorzeleckiego został opracowany w 2005 r., zaktualizowany w 2025 r. Plan został opracowany zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Plan jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego.

Stanowi podwalinę współpracy między samorządem powiatowym, samorządami gminnymi, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Współpraca ta rozwijana w kolejnych latach powinna przynieść lokalnej społeczności wymierne korzyści – zachowanie naszego dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

Ochrona zabytków, na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

Działania te, realizują w ramach zadań obrony cywilnej, organy administracji publicznej odpowiednich stopni i kierownicy jednostek organizacyjnych posiadających zabytki, przy użyciu środków finansowych posiadanych przez te jednostki.

4.2.6 Strategia Rozwoju Powiatu Zgorzeleckiego na lata 2023-2030

Strategia Rozwoju Powiatu Zgorzeleckiego na lata 2023-2030 została przyjęta Uchwałą Nr LXVI/402/2023 Rady Powiatu Zgorzeleckiego z dnia 27.07.2023 r.

Strategia jest podstawowym instrumentem długofalowego zarządzania Powiatem. Określa ona strategiczne kierunki rozwoju w perspektywie do 2030 roku. Celem Strategii jest wskazanie misji, wizji oraz celów strategicznych wraz z celami operacyjnymi, planowanymi zadaniami i ewentualnie projektami, których realizacja w określonym horyzoncie czasowym przyczyni się do wielokierunkowego rozwoju powiatu.

Na podstawie diagnozy aktualnego stanu Powiatu Zgorzeleckiego, jego sytuacji gospodarczej, społecznej i przestrzennej oraz uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych, a także dążąc do osiągnięcia stanu Powiatu opisanego w wizji rozwoju określono 4 cele strategiczne. W obszarze dziedzictwa kulturowego można wskazać:

Cel strategiczny I: Bezpieczny i lepiej połączony Powiat Zgorzelecki.

Cel operacyjny 1.2: Kształtowanie atrakcyjnej przestrzeni publicznej.

Kierunki działań:

- ✓ Współpraca z gminami w zakresie opracowywania planów miejscowych zgodnych z regułami i porządkiem architektoniczno-budowlanym.

Cel strategiczny III: Konkurencyjny powiat zgorzelecki o silnym wymiarze przedsiębiorczej społeczności.

Cel operacyjny 3.3: Promocja Powiatu Zgorzeleckiego oraz wzmacnianie współpracy ponadlokalnej i międzynarodowej.

Kierunki działań:

- ✓ Promocja lokalnych produktów, atrakcji turystycznych i kulturalnych oraz walorów krajobrazowych i środowiskowych Powiatu;
- ✓ Wypracowanie produktu dedykowanego będącego narzędziem promocji Powiatu;
- ✓ Wspieranie organizacji imprez kulturalnych, sportowych i gospodarczych o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym na terenie Powiatu;
- ✓ Stworzenie interaktywnej mapy atrakcji turystycznych oraz stref gospodarczych;
- ✓ Aktualizowanie i opracowanie biuletynów informacyjno promocyjnych.

Cel strategiczny IV: Powiat Zgorzelecki przyjazny dla środowiska.

W celu zwiększenia potencjału turystycznego Powiatu nastąpi rozwój infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej, wytyczenie szlaków, wsparcie rozwoju bazy gastronomicznej oraz noclegowej. Samo Położenie Powiatu na granicy trzech państw stwarza wiele możliwości w materii nie tylko turystycznej, ale i kulturowej. Starostwo będzie dokładać wszelkich starań by na bieżąco rewitalizować obiekty zabytkowe i pomniki historii. Cel operacyjny: Rozwój turystyki i rekreacji na bazie istniejących zasobów przyrodniczych i kulturowych.

Kierunki działań:

- ✓ Rozwój współpracy międzynarodowej oraz wykorzystanie położenia Powiatu na granicy trzech państw w celach turystycznych i kulturowych;
- ✓ Wytyczenie szlaków turystycznych oraz odkrywanie nowych walorów turystycznych na terenie Powiatu;
- ✓ Wspieranie rozwoju bazy noclegowej i gastronomicznej;
- ✓ Renowacja oraz rewitalizacja obiektów zabytkowych i pomników historii.

4.2.7 Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Zgorzeleckiego na lata 2025-2028

Powiatowy Program opieki nad Zabytkami Powiatu Zgorzeleckiego na lata 2025-2028 został przyjęty uchwałą nr XX/107/2025 Rady Powiatu Zgorzeleckiego z dnia 26 czerwca 2025 r.

W Programie wyznaczono dwa główne priorytety oraz ich kierunki działania oraz zadania.

Priorytet I: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców Powiatu Zgorzeleckiego.

1. Edukacja i popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym Powiatu Zgorzeleckiego:

1.1. Opracowywanie własnych publikacji oraz wspieranie wydawnictw obejmujących zagadnienia związane z historią miejscowości leżących na terenie powiatu.

1.2. Wspieranie inicjatyw indywidualnych i społecznych związanych z opieką nad dziedzictwem niematerialnym powiatu (tj. zwyczaje, tradycje, obrzędy, przedmioty, narzędzia) oraz ich gromadzeniem, opracowaniem, udostępnianiem i upowszechnianiem, np. poprzez monografie, wydawnictwa, publikacje poświęcone dziedzictwu kulturowemu powiatu – uwzględnienie / uwypuklenie tej aktywności w konkursach grantowych/ dotacyjnych powiatu.

1.3. Wzmocnienie edukacji w zakresie dziedzictwa kulturowego i jego ochrony szczególnie dla młodzieży ze szkół powiatowych.

1.4. Wsparcie prac o charakterze edukacyjnym, naukowym, popularyzatorskim np. w zakresie dziedzictwa kulturowego Powiatu Zgorzeleckiego (np. poprzez porozumienie z uczelniami), a także prac historycznych i publikacji o historii lokalnej.

2. Wykorzystanie zasobu zabytków dla rozwoju Powiatu Zgorzeleckiego.

2.1. Przygotowanie projektów aplikacyjnych (dofinansowania) na rozwój niematerialnego dziedzictwa kulturowego w oparciu o istniejące obiekty zabytkowe służące integracji społecznej i rozwojowi tożsamości lokalnej oraz gospodarki.

2.2. Wspieranie rozwoju turystyki kulturowej we współpracy z gminami powiatu poprzez:

- ✓ tworzenie wspólnej strategii promocji atrakcji kulturowych powiatu; – organizacja kampanii informacyjnych w mediach społecznościowych, na stronach internetowych gmin i w regionalnych mediach.
- ✓ wspólne organizowanie festiwali, jarmarków, rekonstrukcji historycznych i dni dziedzictwa kulturowego.

2.3. Rozwój inicjatyw społecznych i gospodarczych wykorzystujących, upowszechniających i promujących dziedzictwo kulturowe i zabytki Powiatu Zgorzeleckiego.

2.4. Wspieranie lokalnych produktów kulturowych, poprzez:

- ✓ organizację kampanii promujących lokalne wyroby, np. rękodzieło, tradycyjne potrawy, sztukę ludową;

- ✓ tworzenie marki regionalnej (np. „Produkt z [nazwa powiatu/gminy]”), która podkreśli ich autentyczność.

2.5. Prowadzenie aktywnego marketingu dziedzictwa kulturowego.

Priorytet II: Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego Powiatu Zgorzeleckiego.

1. Intensyfikacja ochrony i opieki nad zabytkami Powiatu Zgorzeleckiego.

1.1. Podjęcie działań w celu stworzenia z gminami powiatu bazy wiedzy o dziedzictwie lokalnym w wybranych kategoriach (przykładowo z podziałem na: zabytki nieruchome, zabytki ruchome, muzealia, archiwalia i zasób biblioteczny, krajobraz kulturowy, dziedzictwo niematerialne) docelowo bazy dla Powiatu Zgorzeleckiego.

1.2. Prowadzenie okresowych kontroli stanu zachowania budynków stanowiących własność powiatu.

2. Zwiększanie zdolności powiatu do zarządzania ochroną i opieką nad zabytkami.

2.1. Zapewnienie w miarę możliwości finansowych w budżecie powiatu funduszy na ochronę i opiekę nad zabytkami zgodnie z aktualnymi potrzebami dotyczącymi zabytków stanowiącego własność Powiatu Zgorzeleckiego.

2.2. Podejmowanie działań mających na celu uzyskanie środków zewnętrznych na ochronę zabytku będącego własnością powiatu.

2.3. Wspieranie działań związanych z umieszczaniem na obiekcie zabytkowym nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków, znaku informującego o tym, że zabytek ten podlega ochronie.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Pieńsk wykazuje zgodność z opisanymi poniżej dokumentami strategicznymi i planistycznymi wykonanymi na poziomie gminy.

5.1.1 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Pieńsk

Gmina ma obowiązek wykonania do dnia 30 czerwca 2026 r. planu ogólnego gminy, który zgodnie z ustawą z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1688 oraz z 2024 r. poz. 1824) oraz ustawą z dnia 4 kwietnia 2025 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2025 poz. 527) zastąpi studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

W dniu 24.09.2023 r. oraz w dniu 07.05.2025 r. weszła w życie nowelizacja ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, która wyeliminuje studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. W miejscu tego dokumentu będą musiały zostać wykonane plany ogólne. Obowiązujące przed wejściem w życie nowelizacji studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin zachowują moc do dnia wejścia w życie planu ogólnego danej gminy, jednak nie dłużej niż do dnia 30 czerwca 2026 r. i będzie stosowało się do nich przepisy dotychczasowe. Zgodnie z zapisami ustawy plany ogólne sporządza się dla obszaru gminy, z wyłączeniem morskich wód wewnętrznych oraz terenów zamkniętych innych niż ustalone przez ministra właściwego do spraw transportu. W planie ogólnym określa się strefy planistyczne i gminne standardy urbanistyczne; można określić również obszary uzupełnienia zabudowy i obszary zabudowy śródmiejskiej. Ustalenia planu ogólnego uwzględnia się przy sporządzeniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz stanowią podstawę prawną decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowaniu terenu. Przy ustalaniu planu ogólnego gminy uwzględnia się m.in. zabytki objęte formami ochrony, o których mowa w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami lub ujęte w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków oraz dobra kultury współczesnej.

Gmina Pieńsk przystąpiła do sporządzenia „Planu ogólnego Miasta i Gminy Pieńsk”¹.

Studium jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, na podstawie, którego prowadzona ma być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania przestrzennego, ale także w sferze społeczno-gospodarczej i ekologicznej, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno-przestrzennego. W przypadku istotnych zmian uwarunkowań lub dokonania znaczących odstępstw od ustaleń niniejszego Studium, należy przystąpić do kolejnych jego aktualizacji. Między innymi, dlatego celowe jest dokonywanie oceny aktualności Studium, co najmniej raz w ciągu kadencji Rady Gminy, co wynika także z obowiązujących przepisów.

Studium ma bardzo duże znaczenie dla prawidłowej realizacji ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Ustalenia tam zawarte rzutują w następstwie na dalszą politykę gminy odnoszącą się do ochrony zabytków, a ustaloną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,

¹Ogłoszenie Burmistrza Miasta i Gminy Pieńsk o przystąpieniu do sporządzenia Planu ogólnego Miasta i Gminy Pieńsk.

decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzjach o warunkach zabudowy. Ponadto w Studium zawarta jest spójna koncepcja rozwoju gminy oraz poszczególnych branż ważnych z punktu widzenia lokalnych społeczności, które mogą znacząco wpływać na jakość ochrony i stan zachowania zabytków.

Studium Uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Pieńsk zostało przyjęte przez Radę Miejską w Pieńsku uchwałą Nr XI/92/95 z dnia 5 czerwca 1995 r. Ostatnia zmiana została podjęta uchwałą nr LVI/448/2024 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 29 lutego 2024 r.

W *Studium* określono zasoby oraz stan dziedzictwa kulturowego gminy w oparciu o *Gminną Ewidencję Zabytków*. Wyznaczono obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Dla ochrony obiektów zabytkowych oraz integracji historycznie ukształtowanych przestrzeni ze współcześnie realizowanymi obiektami, służącym utrwaleniu tożsamości gminy przyjęto:

- ✓ ochronę obiektów zabytkowych *in situ* (w miejscu),
- ✓ zachowanie obiektów i obszarów o wartościach kulturowych poprzez ich konserwację, rewaloryzację i adaptację do współczesnych potrzeb i wymogów,
- ✓ rozszerzenie zakresu ochrony w/w obszarów poprzez ustanowienie stref ochrony konserwatorskiej wyznaczonych w studium i wskazanych w planach zagospodarowania przestrzennego z określeniem możliwości inwestycyjnych w ich obrębie,
- ✓ zakaz lokalizowania w sąsiedztwie zabytków obiektów uciążliwych i inwestycji, które mogą pogorszyć stan środowiska przyrodniczego oraz zakaz lokalizowania budynków zasłaniających widok na zabytek, a także obiektów dysharmonizujących przestrzennie i kompozycyjnie z tym zabytkiem.
- ✓ rewaloryzację obszarów i obiektów,
- ✓ kształtowanie skali i formy nowej zabudowy w nawiązaniu do tradycji historycznych danego miejsca w twórczej interpretacji.
- ✓ opracowanie strategicznego programu konserwatorskiego dla ratowania najcenniejszych obiektów,
- ✓ aktualizację ewidencji dóbr kultury,
- ✓ określenie preferencji dla utrzymania i ratowania lokalnych walorów kulturowych, a także dla realizacji obiektów o twórczych rozwiązaniach architektonicznych,
- ✓ uwzględnianie w pracach planistycznych i decyzjach administracyjnych, wyników badań naukowych dotyczących środowiska kulturowego oraz odkryć archeologicznych dokonanych na obszarze gminy, które winny wpływać na ustalenia szczegółowe granic stref oraz wytycznych konserwatorskich odnoszących się do cennych obszarów środowiska kulturowego,
- ✓ kontynuowanie zasady sporządzania okresowych, specjalistycznych analiz stanu środowiska kulturowego, w celu stworzenia aktualnych, merytorycznych podstaw procesów planistycznych i decyzji administracyjnych dotyczących obszarów istotnych dla ochrony i kształtowania środowiska kulturowego gminy.

Wyznaczono obszary wymagające przekształceń, rehabilitacji lub rekultywacji, wśród których uwzględniono tereny objęte strefami ochrony konserwatorskiej.

Zgodnie ze zmianą *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego* - wprowadzony w tym opracowaniu system stref ochrony konserwatorskiej został przewidziany do weryfikacji i rozszerzenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Dla zachowania wartości kulturowych na terenie miasta i gminy zostały wyznaczone strefy:

A ścisłej ochrony konserwatorskiej. Obowiązuje dla obszarów szczególnie wartościowych, o zachowanej historycznie strukturze przestrzennej. Są to:

- ✓ układ urbanistyczny Pieńska obejmujący osadę przemysłową rozwiniętą około 1860 r.,
- ✓ teren Huty Szkła przy ul. Dąbrowskiego w Pieńsku,
- ✓ cmentarz przy ul. Zgorzeleckiej w Pieńsku,
- ✓ park miejski przy ul. Bolesławieckiej w Pieńsku,

- ✓ założenie pałacowo - folwarczne z parkiem w Lasowie,
- ✓ zespół dworski z parkiem, kościół i cmentarz przykościelny w Żarkach Średnich,
- ✓ tereny zespołu pałacowo - folwarcznego z parkiem w Żarce nad Nysą,

W strefie zakłada się bezwzględny priorytet wymagań i ustaleń konserwatorskich oraz konieczność sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Działania konserwatorskie w strefie A zmierzają do zachowania i uczytelnienia historycznego układu przestrzennego oraz konserwacji jego głównych elementów.

Na terenach objętych strefą ścisłej ochrony konserwatorskiej A obowiązuje:

- ✓ zasada bezwzględnej ochrony historycznie ukształtowanego układu urbanistycznego i utrzymania historycznej zabudowy,
- ✓ konserwacja i rewaloryzacja historycznej zabudowy, układów przestrzennych i ich elementów,
- ✓ eliminacja lub przekształcenie form dysharmonijnych (obiektów i urządzeń),
- ✓ uczytelnienie historycznych struktur przestrzennych,
- ✓ dostosowanie nowych obiektów do historycznej zabudowy, układu przestrzennego w zakresie sytuacji, skali, formy i detalu architektonicznego, materiału oraz funkcji.

5.1.2 Studium Środowiska Kulturowego Miasta i Gminy Pieńsk

W 2008 r. na potrzeby miejscowych planów sporządzone zostało przez Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków (obecnie Narodowy Instytut Dziedzictwa OT Wrocław) *Studium środowiska kulturowego miasta i gminy Pieńsk*, w którym wyznaczono spójny dla całej gminy system stref konserwatorskich. Strefy te będą uwzględniane w sukcesywnie powstających miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Strefy ochrony konserwatorskiej „A” - ścisłej ochrony układu przestrzennego, równoznaczne ze strefą ścisłej ochrony archeologicznej wyznaczono w następujących miejscowościach:

Bielawa Dolna

Strefę wyznaczono dla reliktyw kościoła z cmentarzem.

Bielawa Górna

Wyznaczono strefę ochrony konserwatorskiej „A” dla kościoła filialnego wraz z najbliższym otoczeniem, do którego zaliczono miejsce po zabudowaniach plebanii ewangelickiej i zabudowania dawnej szkoły ewangelickiej.

Dłużyna Dolna

Wyznaczono dwie rozłączne strefy ochrony konserwatorskiej „A”: dla dawnego kościoła wraz z najbliższym otoczeniem, do którego zaliczono dawny cmentarz przykościelny i starszą część cmentarza grzebalnego oraz dla zespołu dworsko-folwarcznego *Albrechtshof*, obecnie zabudowania nr 80.

Lasów

Wyznaczono strefę ochrony konserwatorskiej „A” dla wpisanych do rejestru zabytków kościoła, dworu, parku i folwarku wraz z najbliższym otoczeniem, do którego zaliczono zagrodę z młynem wodnym oraz zespół kościoła ewangelickiego z zagrodą plebańską i szkołą ewangelicką.

Pieńsk

Wyznaczona została dla obszaru miasta Pieńsk w granicach uwzględniających jego historyczny rozwój do 1945 r. jak i obecny stan zachowania struktury planistycznej i przestrzennej oraz jako samodzielna enklawa dla terenu cmentarza ewangelickiego przy ul. Żagańskiej.

Żarka nad Nysą

Wyznaczono strefę ochrony konserwatorskiej „A” dla dawnego dworu i folwarku oraz parku wraz z najbliższym otoczeniem.

Żarki Średnie

Wyznaczono dwie, rozłączne strefy ochrony konserwatorskiej „A”:

- ✓ Dla kościoła filialnego Podwyższenia Krzyża Świętego wraz z najbliższym otoczeniem, do którego zaliczono zabudowania dawnej plebanii ewangelickiej oraz zespół dworu w Żarkach Średnich nr 102 z parkiem i folwarkiem.
- ✓ Dla folwarku *Doctorhof* - Żarki Średnie nr 1.

Strefy ochrony konserwatorskiej „W” - ścisłej ochrony stanowiska archeologicznego wskazane dla następujących stanowisk archeologicznych:

- ✓ Bielawa Dolna, dla stanowiska na mapie nr 12/11 (relikty kościoła z cmentarzem, okres późnego średniowiecza oraz nowożytny).
- ✓ Dłużyna Dolna, dla stanowiska na mapie nr 9/31 (relikty kościoła z cmentarzem, okres późnego średniowiecza oraz nowożytny).
- ✓ Lasów, dla stanowiska na mapie nr 14/32 (relikty kościoła z cmentarzem, okres późnego średniowiecza oraz nowożytny), stanowisko wpisane do rejestru zabytków architektury pod nr 1267 z dn. 02.04.1965 r.
- ✓ Pieńsk, dla stanowiska na mapie nr 9/1 (zamek, okres późnego średniowiecza).
- ✓ Pieńsk, dla stanowiska na mapie nr 1/2 (relikty kościoła z cmentarzem, okres późnego średniowiecza oraz nowożytny).

Strefy ochrony konserwatorskiej „OW” - obserwacji archeologicznej wyznaczone dla następujących miejscowości o średniowiecznej metryce, w granicach najstarszych części nowożytnych siedlisk:

- ✓ Bielawa Dolna,
- ✓ Bielawa Górna,
- ✓ Dłużyna Dolna,
- ✓ Lasów,
- ✓ Pieńsk (wyznaczono strefę ochrony konserwatorskiej „OW” - obserwacji archeologicznej dla miejscowości o średniowiecznej metryce, którą objęto najstarszą część miasta),
- ✓ Strzelno,
- ✓ Żarka nad Nysą,
- ✓ Żarki Średnie.

Strefy „K” - ochrony kształtowanego krajobrazu kulturowego wskazano dla siedlisk wsi wraz z częścią rozłogów pól:

- ✓ Bielawa Górna,
- ✓ Dłużyna Dolna,
- ✓ Dłużyna Górna,
- ✓ Lasów,
- ✓ Strzelno,
- ✓ Żarka nad Nysą,
- ✓ Żarki Średnie.

Strefy „K” kształtowania krajobrazu kulturowego nie należy traktować jako strefy ochrony konserwatorskiej w rozumieniu *ustawy z dn. 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 2024 r. nr 1292, z późniejszymi zmianami). Zatem nie jest wymagane opiniowanie poszczególnych rozwiązań projektowych przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków Delegatura w Jeleniej Górze. Uzgodnienia wymaga, zgodnie z obowiązującymi przepisami, jedynie miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, który winien rozstrzygać o sposobie i formie nowej zabudowy.

Granice wszystkich wyżej wymienionych stref zostały określone na załączonej do *Studium środowiska kulturowego* mapie gminy w skali 1:10 000 i mapie Pieńska w skali 1:2 000.

5.1.3 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Pieńsk

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP.

Zgodnie z powyższym MPZP Gminy Pieńsk jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące i nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w MPZP powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Na terenie Miasta i Gminy Pieńsk obowiązuje 30 MPZP² (tabela 1 - poniżej).

²[https://sip.gison.pl/piensk?](https://sip.gison.pl/piensk?bbox=15.0076285312673,51.1981086385224,15.0421048722526,51.2192838080341&planId=c13c660f-d5a8-4ae0-b3c5-6b5e9b74c603&layers=MPZP)

[bbox=15.0076285312673,51.1981086385224,15.0421048722526,51.2192838080341&planId=c13c660f-d5a8-4ae0-b3c5-6b5e9b74c603&layers=MPZP](https://sip.gison.pl/piensk?bbox=15.0076285312673,51.1981086385224,15.0421048722526,51.2192838080341&planId=c13c660f-d5a8-4ae0-b3c5-6b5e9b74c603&layers=MPZP)

Tabela 1. Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Pieńsk.

Lp.	Nazwa planu	Uchwała	Ustalenia ochrony zabytków
1.	MPZP obrębu Żarki Średnie	Uchwała nr XXII/186/96 Rady Miasta i Gminy w Pieńsku z dnia 03.09.1996 r.	Zabytkiem objętym ochroną konserwatorską jest późnorennesansowy dwór z 1640 r., zabudowania gospodarcze i młyn oraz park podworski z II połowy XIX w. - wszelkie prace budowlane i porządkowe w zespole pałacowo-parkowym wymagają szczegółowych uzgodnień z WKZ. Figurujący w rejestrze zabytków kościół z XV/XVI w. podlega ochronie konserwatorskiej. O pracach ziemnych w rejonie kościoła oraz w rejonach wskazanych w rysunku planu udokumentowanych stanowisk archeologicznych należy powiadamiać służb ochrony zabytków.
2.	MPZP obrębu Żarka nad Nysą	Uchwała nr XXII/185/96 Rady Miasta i Gminy w Pieńsku z dnia 03.09.1996 r.	Obejmuje się ochroną konserwatorską zabudowania folwarczne o wartościach historycznych oraz naturalistyczny park. Zaleca się powiadamianie WKZ o zamierzonych pracach adaptacyjnych w obiektach folwarcznych. O pracach ziemnych w rejonie wskazanych w rysunku planu udokumentowanych stanowisk archeologicznych należy powiadamiać służby ochrony zabytków.
3.	MPZP obrębu Strzelno	Uchwała nr XXII/184/96 Rady Miasta i Gminy w Pieńsku z dnia 03.09.1996 r.	Obejmuje się ochroną zabudowę o wartościach historycznych; w wypadku planowanych prac budowlanych w budynkach figurujących w tzw. „spisie konserwatorskim” zaleca się uzyskanie wytycznych WKZ. O pracach ziemnych prowadzonych na trasie projektowanej autostrady należy powiadomić służby ochrony zabytków; na osi projektowanego odcinka autostrady - udokumentowane stanowisko archeologiczne.
4.	MPZP obrębu Stojanów	Uchwała nr XXII/183/96 Rady Miasta i Gminy w Pieńsku z dnia 03.09.1996 r.	Obejmuje się ochroną zabudowę o wartościach historycznych, dla których w wypadku planowanych prac budowlanych zaleca się uzyskanie wytycznych WKZ.
5.	MPZP obrębu Dłużyna Górna	Uchwała nr XXII/181/96 Rady Miasta i Gminy w Pieńsku z dnia 03.09.1996 r.	Obejmuje się ochroną zabudowę o wartościach historycznych; w wypadku planowanych prac budowlanych w budynkach figurujących w tzw. „spisie konserwatorskim” zaleca się uzyskanie wytycznych WKZ. O pracach ziemnych w rejonie udokumentowanych stanowisk archeologicznych należy powiadamiać służby ochrony zabytków.
6.	MPZP obrębu Dłużyna Dolna	Uchwała nr XXII/180/96 Rady Miasta i Gminy w Pieńsku z dnia 03.09.1996 r.	Obejmuje się ochroną konserwatorską dawny dwór, dawny kościół ewangelicki wraz z cmentarzem oraz zabudowę o wartościach historycznych. W wypadku planowanych prac budowlanych w budynkach figurujących w tzw. „spisie konserwatorskim” zaleca się uzyskanie wytycznych WKZ. O pracach ziemnych w rejonie dawnego dworu i kościoła należy powiadamiać WKZ.
7.	MPZP obrębu Bielawa Górna	Uchwała nr XXII/179/96 Rady Miasta i Gminy w Pieńsku z dnia 03.09.1996 r.	Obejmuje się ochroną konserwatorską kościół wraz z założeniem cmentarnym w obrębie muru oraz zabudowę o wartościach historycznych. W wypadku planowanych prac budowlanych w budynkach figurujących w tzw. „spisie konserwatorskim” zaleca się uzyskanie wytycznych WKZ. O pracach ziemnych w rejonie kościoła należy powiadamiać służby ochrony zabytków.
8.	MPZP obrębów Bielawa Dolna i Prędocice	Uchwała nr XXII/178/96 Rady Miasta i Gminy w Pieńsku z dnia 03.09.1996 r.	Obejmuje się ochroną zabudowę o wartościach historycznych (budynki nr 18, 66, 73, 79 - młyn i dawny dom ludowy), dla których w wypadku planowanych prac budowlanych zaleca się uzyskanie wytycznych WKZ. O planowanych pracach ziemnych w rejonie udokumentowanych stanowisk archeologicznych należy powiadamiać służby ochrony zabytków.
8.	MPZP Pieńska	Uchwała nr XXII/177/96 Rady Miasta i Gminy w Pieńsku z dnia 03.09.1996 r.	Chroni się zabytkowy układ miejski Pieńska. O planowanych większych pracach ziemnych w mieście należy powiadamiać służby WKZ. Dla budynków o wartościach historycznych figurujących w tzw. „spisie konserwatorskim” mogą być - w wypadku ich przebudów i

			remontów - formułowane szczegółowe wytyczne oparte o opinie służb ochrony zabytków.
9.	Zmiana MPZP obrębu Lasów oraz obrębu Żarka nad Nysą	Uchwała nr XXXVI/275/97 Rady Miasta i Gminy w Pieńsku z dnia 02.12.1997 r.	-
10.	Zmiana MPZP obrębu Dłużyna Dolna - działki 644-650	Uchwała nr XXXII/285/01 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 11.09.2001 r.	-
11.	MPZP terenów pod modernizację odcinka linii kolejowej E-30 na wschód od Pieńska na obszarze miasta i gminy Pieńsk.	Uchwała nr XXXIV/215/05 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 06.10.2005 r.	-
12.	MPZP dla działki nr 110, obręb Dłużyna Górna w gminie Pieńsk.	Uchwała nr XXXV/202/09 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 28.08.2009 r.	Ochronie kulturowej na zasadach określonych w planie podlegają: 1) dom mieszkalny nr 38 ujęty w gminnej ewidencji zabytków, 2) teren objęty opracowaniem w całości leżący w granicach strefy "K" ochrony kształtowanego krajobrazu kulturowego. Ochronie podlegają odkryte w toku prac budowlanych obiekty lub przedmioty o cechach zabytkowych zgodnie z przepisami szczególnymi. W przypadku ujawnienia w toku prac budowlanych obiektów archeologicznych należy powiadomić właściwe służby konserwatorskie.
13.	MPZP dla działki nr 273/1, położonej w Stojanowie gminie Pieńsk.	Uchwała nr XIII/61/2011 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 30.08.2011 r.	Ochronie podlegają odkryte w toku prac budowlanych obiekty lub przedmioty o cechach zabytkowych zgodnie z przepisami szczególnymi. W przypadku ujawnienia w toku prac budowlanych obiektów archeologicznych należy powiadomić właściwe służby konserwatorskie. W przypadku wystąpienia zabytków i obiektów archeologicznych wymagane jest podjęcie ratowniczych badań archeologicznych.
14.	MPZP dla wyodrębnionych terenów położonych w obrębie Żarek Średnich i Żarki nad Nysą	Uchwała nr XXIX/163/2012 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 27.11.2012 r.	Ochronie prawnej podlegają: 1) zabytki archeologiczne - stanowiska archeologiczne oraz obiekty i znaleziska archeologiczne. Ustala się strefę ochrony konserwatorskiej "K" - kształtowanego krajobrazu kulturowego. W granicach wyznaczonej strefy przedmiotem ochrony są: - elementy krajobrazu naturalnego integralnie związanego z zespołami zabudowy: ciek i ich przyrodnicze/łukowe otoczenie zabudowy, - panorama krajobrazowa zabudowy. Ustala się strefę ochrony konserwatorskiej "OW" - obserwacji archeologicznej. W granicach wyznaczonej strefy przedmiotem ochrony są: - historyczny ruralistyczny układ przestrzenny wsi i zasady jego rozplanowania. Ochrona wymienionych elementów zagospodarowania terenu oraz elementów krajobrazu naturalnego, panoram krajobrazowych i historycznego układu przestrzennego wsi polega na ich zachowaniu i modernizacji (rewaloryzacji) zgodnie z wymogami przepisów odrębnych i ustaleniami uchwały.
15.	MPZP dla obszaru obejmującego teren górniczy „Pieńsk”	Uchwała nr XXXVIII/225/2013 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 27.08.2013 r.	Ochronie podlegają odkryte w toku prac wydobywczych obiekty lub przedmioty o cechach zabytkowych zgodnie z przepisami odrębnymi. W przypadku ujawnienia w toku prac wydobywczych obiektów archeologicznych należy powiadomić właściwe służby konserwatorskie.
16.	MPZP dla wyodrębnionych terenów położonych w obrębie Dłużyna Górna i Strzelno	Uchwała nr XXXVIII/224/2013 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 27.08.2013 r.	Ochronie prawnej podlegają: 1) zabytki archeologiczne - stanowiska archeologiczne oraz obiekty i znaleziska archeologiczne. Dla obszaru objętego planem wyznacza się strefę ochrony zabytków archeologicznych, której granice wskazano na rysunku planu. Teren oznaczony na rysunku planu symbolem 2RM oraz część terenów oznaczonych na rysunku planu symbolem R i ZL położone są w granicach postulowanej strefy ochrony kształtowania krajobrazu kulturowego „K”. W granicach strefy ustala się następujące warunki i zasady ochrony:

			1) ochronie podlega zachowany układ dróg oraz historyczna parcelacja terenu, 2) działki budowlane winny odpowiadać wielkości pierwotnym - preferowana szerokość działki wzdłuż głównych dróg wiejskich to 50,0 m, 3) nową zabudowę kształtować w czworobok, w nawiązaniu do zagród wiejskich. 4) wyklucza się zabudowę zwartą, 5) nowo wznoszone domy i budynki gospodarcze winny nawiązywać gabarytem i sposobem kształtowania bryły do miejscowej tradycji architektonicznej. Stosować co najwyżej dwie kondygnacje, z wymogiem stosowania dachów dwu i czterospadowych lub naczółkowych o symetrycznych połaciach. Zalecane pokrycie ceramiczne lub kolorystycznie zbliżone do ceramicznego. Forma architektoniczna nowych obiektów winna współgrać z formą budynków zabytkowych, z wskazaniem na regionalne elementy - konstrukcja lub dekoracja fachwerkowa piętra lub szczytów, 6) wyklucza się lokalizację elektrowni wiatrowych.
17.	MPZP dla obszaru położonego w południowej części obrębu Dłużyna Górna gmina Pieńsk	Uchwała nr XXXVIII/204/2018 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 28 marca 2018 r.	Ustala się strefę „OW” obserwacji archeologicznej w granicach określonych na rysunku planu. W granicach strefy, dla inwestycji związanych z pracami ziemnymi wymagane jest przeprowadzenie badań archeologicznych, zgodnie z przepisami odrębnymi.
18.	MPZP w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obrębu Lasów gmina Pieńsk	Uchwała nr VII/59/2019 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 30 kwietnia 2019 r.	W granicach obszaru planu znajdują się następujące zabytki podlegające ochronie na podstawie przepisów odrębnych: 1) Pałac (w zespole pałacowo-parkowym z folwarkiem) - nr rej. zabytków: A/504/277 z dnia 11.05.1951 r.; 2) Park pałacowy (w zespole pałacowo-parkowym z folwarkiem) z historycznymi elementami zagospodarowania przestrzennego obejmującymi: mury oporowe, arkadowe przejścia, schody na wyższe poziomy tarasów, most nad Żareckim Potokiem - nr rej. zabytków: A/5639/846/J z dnia 12.07.1984 r.; 3) stanowisko archeologiczne - obszar AZP 77-09/7/7 - nr rej. zabytków C: 575/Arch/72 z dnia 27.12.1972 r. Obejmuje się ochroną: 1) historyczny układ ruralistyczny wsi Lasów wraz z zabudową zabytkową (ujęty w gminnej ewidencji zabytków) - w granicach ustalonej w planie strefy ochrony konserwatorskiej; 2) stanowiska archeologiczne; 3) obszar związany z układem ruralistycznym, objęty strefą ochrony archeologiczną. W granicach historycznego układu ruralistycznego przedmiotem ochrony, są: 1) zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem (w części wpisany do rejestru zabytków), 2) układ przestrzenny zabudowy wiejskiej – z elementami zagospodarowania przestrzennego. Ustala się następujące zasady zagospodarowania i kształtowania zabudowy w obszarze zabytkowego układu ruralistycznego wsi objętego strefą ochrony konserwatorskiej: 1) zachować i poddać konserwacji: a) zabytkowy ruralistyczny układ przestrzenny wsi i jego elementy zagospodarowania przestrzennego, o których mowa w ust. 2, b) budynki zabytkowe oraz elementy architektoniczne ich ukształtowania; 2) poszczególne obiekty o wartościach zabytkowych należy poddać restauracji i modernizacji technicznej z dostosowaniem obecnej lub projektowanej funkcji do wartości obiektu, a funkcje uciążliwe i degradujące wyeliminować; 3) nową zabudowę sytuować wzdłuż istniejącego i projektowanego układu dróg - w sposób swobodny, na zasadzie uzupełnienia i kontynuacji istniejących układów zabudowy, z zachowaniem określonej na rysunku planu nieprzekraczalnej linii zabudowy; 4) dopuszcza się nowe zespoły zabudowy skomponowane w głąb działki z budynków usytuowanych rzędowo, prostopadle do linii zabudowy lub w sposób nawiązujący do historycznie ukształtowanych zespołów dawnej zabudowy zagrodowej; nowe budynki oddzielić zespołem lub ciągiem zieleni wysokiej od istniejących budynków tworzących dotychczasowy układ zabudowy wiejskiej; 5) należy wyeliminować możliwość zabudowy na zapleczu historycznych działek; 6) dopuszcza się nowe zespoły zabudowy skomponowane z usytuowanymi budynkami wokół wspólnego wnętrza (dziećnińca), w sposób nawiązujący do ukształtowanych zespołów dawnej (historycznej) zabudowy zagrodowej, w tym układów półotwartych lub zamkniętych;

			7) w obrębie zespołu pałacowego ustala się zakaz lokalizacji nowej zabudowy, z wyjątkiem zabudowy odtwarzającej układ kompozycji historycznej, lokalizowanej wyłącznie w miejscu nie istniejącej zabudowy zabytkowej; 8) zabudowa nowa i zabudowa podlegająca przebudowie, rozbudowie i nadbudowie winna być zharmonizowana z historyczną kompozycją przestrzenno-architektoniczną w zakresie lokalizacji, rozplanowania, skali, formy architektonicznej – ukształtowania bryły, w tym kształtu i wysokości dachu, poziomu posadowienia parteru, użytych elementów architektonicznego ukształtowania budynków (form architektonicznych) i podziałów architektonicznych, artykulacji elewacji, detalu, podziałów otworów okiennych i drzwiowych, materiału oraz przy nawiązaniu do historycznej zabudowy miejscowości; nowa zabudowa nie może przewyższać skalą zlokalizowanej w sąsiedztwie zabudowy zabytkowej; 9) nową zabudowę dostosować do charakteru architektonicznego istniejącej zabudowy zabytkowej w zakresie skali zabudowy (gabarytów i wysokości kalenicy), ukształtowania bryły i geometrii dachu, podziałów architektonicznych i kompozycji elewacji oraz historycznej kolorystyki; 10) rozwiązania architektoniczne budynków w obrębie zespołu pałacowego ukształtować w oparciu o historyczne materiały ikonograficzne i badania architektoniczne, o których mowa w przepisach odrębnych; 11) rzuty budynków ukształtować jako prostokątne lub jako układy prostokątnych w rzucie ich części, w przypadku odtworzenia zabudowy historycznej dopuszcza się inne ukształtowanie rzutów budynków, o ile wynika to z historycznych materiałów ikonograficznych; 12) w rozwiązaniach kolorystycznych ścian elewacji należy stosować kolory pastelowe (rozbielone), stonowane, nawiązujące do historycznej kolorystyki budynków w tym: odcienie bieli, rozbielone beże, jasne szarości, kolory piaskowe, ugry; drewniane elementy architektonicznego ukształtowania elewacji wydobyć intensywniejszym kolorem; 13) budynki z dachem płaskim lub pulpitowym, dopuszczone ustaleniami planu, lokalizować w głębi działki / na zapleczu działki, w odległości co najmniej 12 m od określonej na rysunku planu linii zabudowy; 14) ogrodzenia należy dostosować do istniejących tradycyjnych form występujących w otoczeniu; zachować relikty historycznych ogrodzeń; 15) tereny zieleni należy formować jako założenia o swobodnych układach kompozycyjnych, nawiązujących do naturalnych form ukształtowania zieleni, elementów zagospodarowania przestrzennego i granic działek; 16) budowle infrastruktury technicznej i urządzenia techniczne należy projektować w sposób uwzględniający historyczne walory obiektów zabytkowych oraz układ przestrzenny wsi i wartości jego krajobrazu kulturowego; 17) dodatkowe zasady kształtowania zabudowy, wskaźniki zagospodarowania terenów, parametry zabudowy oraz zasady kształtowania geometrii i pokrycia dachów, określa rozdział 6, rozdział 10 i rozdział 12. Ustala się następujące zasady ochrony parku pałacowego w obszarze całego układu zieleni historycznej: 1) obowiązują działania odtworzeniowe i rewaloryzacyjne oraz priorytet wymagań i ustaleń konserwatorskich; 2) należy zachować i konserwować historyczny układ przestrzenny parku i jego krajobrazową, swobodnie kształtowaną kompozycję oraz historyczne elementy zagospodarowania przestrzennego, w tym mury oporowe, arkadowe przejścia, schody na wyższe poziomy tarasów, most nad Żareckim Potokiem; 3) wykluczyć nasadzenia niezgodne z pierwotną kompozycją założenia; 4) zakres prac rewaloryzacyjnych i parametry historycznych elementów zagospodarowania przestrzennego parku, wymagających odtworzenia lub uzupełnienia, należy określić na podstawie badań konserwatorskich i architektonicznych, w tym z wykorzystaniem materiałów ikonograficznych – przeprowadzonych zgodnie z przepisami odrębnymi; 5) zasady prowadzenia prac konserwatorskich i restauratorskich przy obiektach zabytkowych określają przepisy odrębne. Ochronie podlegają: 1) zabytki archeologiczne oraz obiekty lub przedmioty o cechach zabytkowych odkryte w toku prac budowlanych w granicach ustalonej strefie ochrony archeologicznej (związanej z układem ruralistycznym wsi Lasów); 2) stanowiska archeologiczne.
19.	MPZP dla obszaru miasta Pieńska	Uchwała nr XIV/113/2020 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 28 stycznia 2020 r.	W granicach układu urbanistycznego wpisanego do rejestru zabytków pod nr rej. A/1810/609/J nowa zabudowa powinna wykorzystywać formy zabudowy, sposoby opracowania elewacji stosowane w budynkach historycznych. Istotne jest wykorzystywanie materiałów wykończeniowych nawiązujących do tradycyjnie stosowanych: drewno, kamień, cegła, łupek, dachówka ceramiczna. Nowa zabudowa powinna współgrać z istniejącą tradycyjną, nawiązując do niej ilością kondygnacji, formą dachu, proporcjami i gabarytami.

			Dla obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków obowiązują: 1) zachowanie bryły, kształtu, wystroju elewacji, detalu architektonicznego i geometrii dachu oraz zastosowanie tradycyjnych materiałów budowlanych, w tym rodzaju, typu i koloru pokrycia dachowego oraz elewacji; 2) zachowanie kształtu, rozmiaru i rozmieszczenia otworów okiennych zgodnie z historycznym wizerunkiem budynku, ewentualne zmiany w tym zakresie dostosować do charakteru budynku; 3) zachowanie wyposażenia, tj. stolarki drzwiowej, okiennej, pieców, stropów drewnianych; 4) zachowanie drewnianej konstrukcji (ryglowej); 5) w przypadku rozbudowy obiektu stworzenie harmonijnej całości z istniejącą częścią; 6) zakaz stosowania okładzin na elewacji z PCV (siding); 7) zakaz zasłonięcia historycznej konstrukcji i elewacji budynków (konstrukcja drewniana, szachulcowa, przysłupowa, zrębowa, ceglana, kamienna); 8) zakaz montowania na elewacji frontowej urządzeń klimatyzacyjnych, odbioru telewizji satelitarnej oraz prowadzenia przewodów wentylacyjno-spalinowych, kabli i rur; 9) zakaz stosowania dachów o mijających się połaciach na wysokości kalenicy oraz dachów o asymetrycznym nachyleniu połaci. Na całym obszarze planu obowiązują następujące ustalenia w zakresie ochrony zabytków archeologicznych: z uwagi na domniemanie zawartości relikwów archeologicznych (w sąsiedztwie nagromadzenia udokumentowanych stanowisk archeologicznych), wprowadza się strefę ochrony konserwatorskiej zabytków archeologicznych.
20.	MPZP dla terenu aktywności gospodarczych w obrębie geodezyjnym Strzelno gmina Pieńsk	Uchwała nr XXIV/199/2021 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 25 marca 2021r.	1. Ustanawia się strefę ochrony konserwatorskiej „OW” obserwacji archeologicznej, zgodnie z oznaczeniem na rysunku planu miejscowego. 2. Na obszarze objętym strefą ochrony konserwatorskiej „OW” obserwacji archeologicznej ochronie podlegają nawarstwienia archeologiczne związane z historycznym osadnictwem i znajdujące się w nich zabytki archeologiczne. 3. Roboty budowlane i roboty ziemne prowadzone w obszarze planu miejscowego nie mogą doprowadzić do zniszczenia potencjalnie występujących zabytków archeologicznych; w szczególności należy w tym zakresie zachować ostrożność w odniesieniu do strefy ochrony konserwatorskiej „OW” obserwacji archeologicznej. 4. Roboty budowlane i roboty ziemne prowadzone na obszarze objętym strefą ochrony konserwatorskiej „OW” obserwacji archeologicznej mogą podlegać ograniczeniom wynikającym z przepisów o ochronie zabytków, związanym z koniecznością przeprowadzenia badań archeologicznych. 5. Postępowanie z przedmiotami lub obiektami o cechach zabytkowych, odkrytymi w trakcie prowadzenia robót budowlanych, prac ziemnych lub odkrytych przypadkowo należy prowadzić z uwzględnieniem przepisów odrębnych.
21.	MPZP obrębu Żarki Średnie gmina Pieńsk	Uchwała nr XXX/241/2021 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 28 października 2021 r.	W granicach obszaru planu znajdują się następujące zabytki podlegające ochronie na podstawie przepisów odrębnych: 1) kościół fil. pw. Podwyższenia Krzyża Świętego - nr rej. zabytków: A/2006/1270 z dnia 02.04.1965 r.; 2) Park pałacowy będący częścią zespołu dworskiego w Żarkach Średnich (zespołu pałacowo-parkowego z folwarkiem), z historycznymi elementami zagospodarowania przestrzennego - nr rej. zabytków: A/2006/1270/ z dnia 12.07.1984 r. Obejmuje się ochroną: 1) historyczny układ ruralistyczny wsi Żarki Średnie - w granicach ustalonej w planie strefy ochrony konserwatorskiej; 2) budynki ujęte w gminnej ewidencji zabytków; 3) stanowiska archeologiczne; 4) obszar związany z układem ruralistycznym, objęty strefą ochrony archeologicznej. Ochronie podlegają następujące elementy układu ruralistycznego wsi Żarki Średnie: 1) układ przestrzenny zabudowy, 2) zespół kościelny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego; (nr rej. zabytków: A/2006/1270 z dnia 02.04.1965 r.); 3) zespół dworski w Żarkach Średnich (zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem), obejmujący w szczególności: park pałacowy z historycznymi elementami zagospodarowania przestrzennego i jego otoczenie (nr rej. zabytków: A/2006/1270/ z dnia 12.07.1984 r.) i pałac

			(nr rej. zabytków: A/5404/1919 z dnia 21.01.1967 r.) - poza obszarem planu; 4) układ linii zabudowy, usytuowanych w nawiązaniu do istniejącego układu dróg i nieregularnego historycznego podziału na działki; 5) zachowane wielobudynkowe zespoły zabudowy zagrodowej, z otwartym i półotwartym dziedzińcem (podwórzem), ukształtowane zabudową o mieszanym układzie szczytowo-kalenicowym; 6) zespoły zieleni w otoczeniu Potoku Żareckiego, w tym adaptowane na cele zieleni, upraw rolniczych oraz sportu i rekreacji relikty nawsia; 7) przyrodnicze otoczenie pozostałych cieków i stawów; 8) zielen przydrożna, aleje, szpalery drzew; 9) elementy krajobrazu naturalnego, integralnie związanego z układem zabudowy, obejmujące zadrzewienia, łąki, grunty rolne oraz lasy; 10) układ dróg - o swobodnym i krajobrazowym przebiegu; 11) relikty historycznych ogrodzeń - murowanych i kamiennych; 12) ukształtowanie terenu, w tym w szczególności dolin cieków; 13) budynki zabytkowe i ich elementy charakterystycznego ukształtowania. Ustala się następujące zasady ochrony, zagospodarowania i kształtowania zabudowy w obszarze zabytkowego układu ruralistycznego wsi, objętego strefą ochrony konserwatorskiej: 1) zachować i poddać konserwacji: a) zabytkowy ruralistyczny układ przestrzenny wsi i elementy jego zagospodarowania przestrzennego, b) budynki zabytkowe oraz elementy ich architektonicznego ukształtowania; 2) poszczególne obiekty o wartościach zabytkowych należy poddać restauracji i modernizacji technicznej z dostosowaniem obecnej lub projektowanej funkcji do wartości obiektu, a funkcje uciążliwe i degradujące wyeliminować; 3) zachować wglądy widokowe na zespół dworski w Żarkach Średnich, w szczególności na pałac, pełniący funkcję dominanty architektonicznej układu ruralistycznego wsi; 4) nową zabudowę sytuować wzdłuż istniejącego i projektowanego układu dróg - w sposób swobodny, na zasadzie uzupełnienia i kontynuacji istniejących układów zabudowy, z zachowaniem określonej na rysunku planu miejscowego nieprzekraczalnej linii zabudowy; 5) dopuszcza się nowe zespoły zabudowy, skomponowane w głąb działki, z budynków usytuowanych rzędowo, prostopadłe do linii zabudowy lub w sposób nawiązujący do historycznie ukształtowanych zespołów dawnej zabudowy zagrodowej; nowe budynki oddzielić zespołem lub ciągiem zieleni wysokiej od istniejących budynków tworzących dotychczasowy układ zabudowy wiejskiej; 6) dopuszcza się nowe zespoły zabudowy, skomponowane z usytuowanymi budynkami wokół wspólnego wnętrza (dziedzińca) w sposób nawiązujący do ukształtowanych zespołów dawnej (historycznej) zabudowy zagrodowej, w tym układów półotwartych lub zamkniętych; 7) zabudowa nowa i zabudowa podlegająca przebudowie, rozbudowie i nadbudowie winna być zharmonizowana z historyczną kompozycją przestrzenno-architektoniczną w zakresie lokalizacji, rozplanowania, skali, formy architektonicznej - ukształtowania bryły, w tym kształtu i wysokości dachu, poziomu posadowienia parteru, użytych elementów architektonicznego ukształtowania budynków (form architektonicznych) i podziałów architektonicznych, artykulacji elewacji, detalu, podziałów otworów okiennych i drzwiowych, materiału oraz przy nawiązaniu do historycznej zabudowy miejscowości; nowa zabudowa nie może przewyższać skalą zlokalizowanej w sąsiedztwie zabudowy zabytkowej; 8) nową zabudowę dostosować do charakteru architektonicznego istniejącej zabudowy zabytkowej w zakresie skali zabudowy (gabarytów i wysokości kalenicy), ukształtowania bryły i geometrii dachu, podziałów architektonicznych i kompozycji elewacji oraz historycznej kolorystyki; 9) rzuty budynków ukształtować jako prostokątne lub jako układy prostokątnych w rzucie ich części, w przypadku odtworzenia zabudowy historycznej dopuszcza się inne ukształtowanie rzutów budynków, o ile wynika to z historycznych materiałów ikonograficznych; 10) w rozwiązaniach kolorystycznych ścian elewacji należy stosować kolory pastelowe (rozbielone), stonowane, nawiązujące do historycznej kolorystyki budynków, w tym: odcienie bieli, rozbielone beże, jasne szarości, kolory piaskowe, ugry; drewniane elementy architektonicznego ukształtowania elewacji wydobyć intensywniejszym kolorem; 11) ogrodzenia należy dostosować do istniejących tradycyjnych form występujących w otoczeniu; zachować relikty historycznych ogrodzeń; 12) tereny zieleni należy formować jako założenia o swobodnych układach kompozycyjnych, nawiązujących do naturalnych form ukształtowania zieleni, elementów zagospodarowania przestrzennego i granic działek; 13) budowę infrastruktury technicznej i urządzenia techniczne należy projektować w sposób uwzględniający historyczne walory obiektów
--	--	--	---

			zabytkowych oraz układ przestrzenny wsi i wartości jej krajobrazu kulturowego; Ustala się następujące zasady ochrony i kształtowania parku pałacowego: 1) obowiązują działania odtworzeniowe i rewaloryzacyjne oraz priorytet wymagań i ustaleń konserwatorskich; 2) należy odtworzyć lub poddać konserwacji historyczny układ przestrzenny (kompozycyjny) parku, z jego częścią krajobrazową i częścią ukształtowaną w sposób regularny (geometryczny), oraz historyczne elementy zagospodarowania przestrzennego, w tym układ zieleni, ścieżki, rabaty i kwietniki oraz ciek i elementy powierzchni wodnych; uwzględnić w kompozycji parku bryłę pałacu i jego powiązania widokowe; 3) zachować wglądy widokowe na zespół dworski w Żarkach Średnich poprzez układ elementów zagospodarowania przestrzennego parku, w szczególności na pałac; 4) wykluczyć nasadzenia niezgodne z pierwotną kompozycją założenia; 5) zakres prac rewaloryzacyjnych i parametry historycznych elementów zagospodarowania przestrzennego parku, wymagających odtworzenia lub uzupełnienia, należy określić na podstawie badań konserwatorskich i architektonicznych, w tym z wykorzystaniem materiałów ikonograficznych, przeprowadzonych zgodnie z przepisami odrębnymi. Ochronie podlegają: 1) zabytki archeologiczne oraz obiekty lub przedmioty o cechach zabytkowych, odkryte w toku prac budowlanych w granicach ustalonej strefy ochrony archeologicznej (związanej z układem ruralistycznym wsi Żarki Średnie); 2) stanowiska archeologiczne (nr 1-10).
22.	MPZP dla części obrębu miasta Pieńsk i obrębu Lasów	Uchwała nr XXXIII/279/2022 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 17 lutego 2022 r.	-
23.	Zmiana MPZP obszaru miasta Pieńsk dla dz. nr 108/3 i 108/4 Pieńsk obr. IV	Uchwała nr XXXVII/299/2022 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 26 maja 2022 r.	§ 13. 1. Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: 1) w obszarze objętym planem nie występują obszary i obiekty objęte ochroną prawną ze względu na przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami; 2) nie ustala się zasad ochrony dóbr kultury współczesnej. 2. Zasady ochrony zabytków archeologicznych, w związku ze zmianą zagospodarowania, projektowanymi pracami ziemnymi oraz budową obiektów budowlanych, określają przepisy odrębne.
24.	MPZP dla części obrębu miasta Pieńsk	Uchwała nr XXXVIII/305/2022 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 23 czerwca 2022 r.	-
25.	MPZP dla części obrębu Dłużyna Dolna	Uchwała nr XLII/338/2022 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 22 listopada 2022 r.	-
26.	MPZP dla obrębu Bielawa Dolna gmina Pieńsk	Uchwała nr LVI/447/2024 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 29 lutego 2024 r.	Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych § 11. 1. Obejmuje się ochroną: 1) obszar związany historycznego układu ruralistycznego wsi Bielawa Dolna w granicach ustalonej w planie strefy ochrony konserwatorskiej; 2) budynki ujęte w gminnej ewidencji zabytków; 3) zabytkowy nieczynny cmentarz ewangelicki; 4) stanowiska archeologiczne; 5) obszar związany z układem ruralistycznym, objęty strefą „OW” ochrony archeologicznej. 2. Na rysunku planu miejscowego oznaczono granicę strefy ochrony konserwatorskiej, granicę strefy „OW” ochrony archeologicznej (obserwacji archeologicznej) oraz budynki ujęte w gminnej ewidencji zabytków, zabytkowy nieczynny (zamknięty) cmentarz ewangelicki (1CZ), stanowiska archeologiczne. 3. W obszarze planu miejscowego nie występują elementy zagospodarowania przestrzennego wymagające ustalenia zasad ochrony dóbr

			kultury współczesnej. 4. W granicach historycznego układu ruralistycznego wsi przedmiotem ochrony są: 1) historyczny ruralistyczny układ przestrzenny wsi Bielawa Dolna obejmujący następujące elementy zagospodarowania przestrzennego i ich zasady ukształtowania: a) swobodny i krajobrazowy przebieg dróg, b) zwarte / skupionych układy zabudowy, jak też występujące pojedyncze, rozproszone, budynki poza układami zabudowy zwartej / skupionej z zielenią towarzyszącą (w bezpośrednim otoczeniu zabudowy), w tym zielenią ogrodową i rozdzielającą poszczególne nieruchomości lub zgrupowania zabudowy, c) układ linii zabudowy – usytuowanych w nawiązaniu do istniejącego układu dróg i nieregularnego historycznego podziału na działki, d) występowaniu zwartych / skupionych układach zabudowy (jako dominujących), jak też na występowaniu pojedynczych budynków poza układem skupionym, e) cmentarz ewangelicki założony przy średniowiecznym kościele z zachowanym murem cmentarnym oraz miejscem po kościele ewangelickim (zamknięty), f) układ ekologiczny i topograficzny strumyka Bielawka z elementami urządzeń młynówki, g) elementy krajobrazu naturalnego integralnie związane z układami zabudowy (grunty rolne, łąki, lasy, zielen naturalna), h) zielen przydrożna, aleje, szpalery drzew, zielen nadwodna, i) relikty ogrodzeń, j) ukształtowanie terenu, w tym w szczególności doliny Bielawki; 2) budynki zabytkowe i ich elementy architektonicznego ukształtowania: dawna szkoła, obecnie dom mieszkalny nr 16, dom mieszkalny nr 20, dom ludowy nr 37, dom mieszkalny nr 51a, dom mieszkalnogospodarczy nr 52, dom mieszkalny nr 73, młyn, obecnie dom mieszkalny nr 79, budynek usługowy – d. szkoła / d. strażnica; 3) charakterystyczne historyczne formy zabudowy, obejmujące: a) budynki pojedyncze – wolno stojące i swobodnie usytuowane (oddalone od drogi i usytuowane bezpośrednio przy drodze), b) zespoły budynków ukształtowane na bazie zabudowy zagrodowej z podwórzem lub dziedzińcem – otwartym lub półotwartym (w części zabudowę zagrodowej funkcjonującą) – z budynkiem głównym od strony drogi; 4) elementy architektonicznego ukształtowania budynków zabytkowych i ich cechy: a) bryły budynków i ukształtowanie dachów, b) geometria dachów, c) materiały pokrycia dachu, d) kształt zachowanej stolarki okien i drzwi, e) detal architektoniczny, f) konstrukcja i rodzaje materiałów budowlanych, g) historyczna kolorystyka. 5. Zasady prowadzenia prac konserwatorskich i restauratorskich (rewaloryzacyjnych) oraz badań architektonicznych, konserwatorskich i archeologicznych przy obiektach zabytkowych określają przepisy odrębne. 6. Zasady zagospodarowania terenów i kształtowania zabudowy w obszarze zabytkowego układu ruralistycznego wsi, objętego strefą ochrony konserwatorskiej określa rozdział 6 i rozdział 12. 7. Dla obszaru zabytkowego cmentarza ewangelickiego (obszaru zieleni historycznej) ustala się następujące zasady ochrony, zagospodarowania: 1) obowiązuje priorytet wymagań konserwatorskich i obowiązek prowadzenia działań odtworzeniowych i rewaloryzacyjnych; 2) zachować i zabezpieczyć relikty muru cmentarnego i inne zachowane elementy układu przestrzennego oraz nagrobki i obiekty sztuki sepulkralnej; 3) dopuszcza się z możliwością ich wyekspozowania nagrobków w postaci lapidarium; 4) uwidocznić relikty i ślady nieistniejącego kościoła; 5) uwidocznić w przestrzeni granice cmentarza poprzez trwałe elementy układu przestrzennego, w tym poprzez ogrodzenie lub żywopłot; 6) zielen poddać konserwacji i zachować jej elementy wkomponowane w układ przestrzenny; dopuszcza się elementy zieleni urządzonej (wymóg prowadzenia pielęgnacji dendrologicznej drzew); 7) wykluczyć wszelkie działania budowlane kolidujące z historycznym charakterem założenia i funkcją cmentarza. § 12. 1. Ochronie podlegają:
--	--	--	---

			1) zabytki archeologiczne oraz obiekty lub przedmioty o cechach zabytkowych, odkryte w toku prac budowlanych w granicach ustalonej strefy ochrony archeologicznej (związanej z układem ruralistycznym wsi Bielawa Dolna); 2) stanowiska archeologiczne określa tabela w Planie. 2. Zasady ochrony zabytków archeologicznych i zasady postępowania w związku ze zmianą zagospodarowania terenów, pracami ziemnymi oraz budową obiektów budowlanych w rejonie istniejących stanowisk archeologicznych, jak i w strefie ochrony archeologicznej, określają przepisy odrębne. 3. Ustala się strefę obserwacji archeologicznej „OW” dla obszaru związanego z historycznym układem ruralistycznym wsi Bielawa Dolna. 4. W granicach strefy obserwacji archeologicznej „OW” wprowadza się wymóg przeprowadzania badań archeologicznych, zgodnie z przepisami odrębnymi.
27.	MPZP dla zespołów elektrowni fotowoltaicznych w gminie Pieńsk	Uchwała nr IV/33/2024 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 25 lipca 2024 r.	5. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych: 1) Obejmuje się ochroną: a) stanowiska archeologiczne, b) zabytki archeologiczne oraz obiekty lub przedmioty o cechach zabytkowych, odkryte w toku prac budowlanych w granicach ustalonej strefy ochrony archeologicznej; c) obszar objęty strefą „OW” ochrony archeologicznej. 2) Stanowiska archeologiczne określa tabela w Planie. 3) Granicę strefy „OW” ochrony archeologicznej (obserwacji archeologicznej) i stanowiska archeologiczne oznaczono na rysunkach planu miejscowego. 4) Zasady ochrony zabytków archeologicznych i zasady postępowania w związku ze zmianą zagospodarowania terenów, pracami ziemnymi oraz budową obiektów budowlanych w rejonie istniejących stanowisk archeologicznych, jak i w strefie ochrony archeologicznej, określają przepisy odrębne. 5) W granicach strefy obserwacji archeologicznej „OW” wprowadza się wymóg przeprowadzania badań archeologicznych, zgodnie z przepisami odrębnymi.
28.	MPZP dla części miasta Pieńska	Uchwała nr IV/32/2024 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 25 lipca 2024 r.	§ 10. 1. Uwzględnia się obiekty i tereny wpisane do rejestru zabytków: układ urbanistyczny wpisany do rejestru zabytków pod nr rej. A/1810/609/J (poprzedni nr rejestru 609/J decyzja z dn. 26.02.1980 r.). 2. W granicach układu urbanistycznego wpisanego do rejestru zabytków pod nr rej. A/1810/609/J nowa zabudowa powinna wykorzystywać formy zabudowy, sposoby opracowania elewacji stosowane w budynkach historycznych. Istotne jest wykorzystywanie materiałów wykończeniowych nawiązujących do tradycyjnie stosowanych: drewno, kamień, cegła, łupek, dachówka ceramiczna. Nowa zabudowa powinna współgrać z istniejącą tradycją, nawiązując do niej ilością kondygnacji, formą dachu, proporcjami i gabarytami.
29.	MPZP obszaru obejmującego obręb geodezyjny Stojanów w gminie Pieńsk	Uchwała nr IV/34/2024 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 25 lipca 2024 r.	§ 8. 1. Ustala się ochronę obiektów zabytkowych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, wymienionych poniżej i oznaczonych na rysunku planu: 1) Dom mieszkalno-gospodarczy nr 4 (Stojanówek) mur., 3 ćw. XIX w.; 2) Dom mieszkalno-gospodarczy nr 10, mur., k. XIX w.; 3) Dom mieszkalny nr 12; 4) Dom mieszkalny nr 31; 5) Dom mieszkalny nr 34; 6) Stodoła nr 34; 7) Dom mieszkalny nr 35; 8) Dom mieszkalny nr 41, mur., 1899 r.; 9) Stodoła nr 41; 10) Pomnik poległych mieszkańców wsi (Stojanówek), kam., 1918 r.; 11) Pomnik poległych mieszkańców Stojanowa, okres I wojny światowej. 2. Dla obiektów, o których mowa w ust. 1 pkt 1-9, ustala się: 1) ochronę charakterystycznych elementów architektonicznego ukształtowania istniejącego budynku, w tym ukształtowanie bryły budynku, formy dachu, ukształtowanie elewacji i jej rozwiązań materiałowych oraz innych elementów budynku, w tym detalu architektonicznego; 2) przywrócenie utraconych lub zdegradowanych elementów budynku;

		3) utrzymanie, a w zniszczonych fragmentach odtworzenie, historycznego detalu architektonicznego; 4) zakaz zbijania i zasłaniania materiałami ocieplającym historycznych detali na elewacjach oraz zastępowania ich wyrobami sztucznymi; 5) stosowanie przy przebudowie, rozbudowie lub remoncie, tradycyjnych i rodzimych materiałów budowlanych i wykończeniowych – zgodnych z dotychczasowym historycznym charakterem zabudowy; 6) zachowanie kształtu, obramienia, rozmiaru i rozmieszczenia otworów okiennych zgodnie z historycznym wizerunkiem budynku, ewentualne zmiany w tym zakresie dostosować do charakteru budynku; 7) jako pokrycie dachowe należy stosować dachówkę ceramiczną, łupkę dachowy lub historyczne pokrycie dachowe właściwe dla danego obiektu; 8) zachowanie jednolitego pokrycia dachu dla całego obiektu; 9) nakaz montowania zewnętrznych instalacji technicznych (w tym kominów spalinowych i wentylacyjnych, klimatyzatorów, anten satelitarnych oraz innych urządzeń technicznych, w tym ogniw fotowoltaicznych), w sposób nienaruszający oryginalnej kompozycji i wystroju elewacji oraz dachów budynków, w tym ich kolorystyki; 10) zakaz możliwości wykonania docieplenia zewnętrznych ścian budynku bez zachowania: charakteru, faktury, oraz stylu istniejących elewacji, proporcji otworów okiennych i drzwiowych, gzymsów, nadproży, elementów dekoracyjnych. 3. Dla obiektów, o których mowa w ust. 1 pkt 10-11, ustala się: 1) utrzymanie obecnej lokalizacji; 2) utrzymanie obecnego kształtu i formy obiektu oraz detalu architektonicznego; 3) stosowanie barwy odtwarzającej kolorystykę oryginalną; 4) utrzymanie zieleni towarzyszącej obiektowi, w stanie nie pogarszającym stanu technicznego obiektu. 4. Wyznacza się strefę „B” ochrony konserwatorskiej układu ruralistycznego, zgodnie z rysunkiem planu, w granicach której, obowiązują następujące wymogi: 1) należy przyznać pierwszeństwo wszelkim działaniom odtworzeniowym i rewaloryzacyjnym; 2) przy nowych inwestycjach oraz związanych z modernizacją, rozbudową, przebudową obiektów istniejących, wymaga się nawiązania gabarytami i sposobem kształtowania bryły i użytymi materiałami elewacyjnymi do miejscowej historycznej architektonicznej; w przypadku istniejącego obiektu – po rozbudowie budynek powinien tworzyć spójną kompozycję z istniejącą częścią (nie dotyczy obiektów dysharmonijnych); 3) nowa i przebudowywana zabudowa winna być zharmonizowana z historyczną kompozycją przestrzennoarchitektoniczną w zakresie: lokalizacji, rozplanowania, skali, formy architektonicznej - ukształtowania bryły, w tym kształtu i wysokości dachu, poziomu posadowienia parteru, użytych form i podziałów architektonicznych, artykulacji elewacji, detalu, podziałów otworów okiennych i drzwiowych, materiału oraz przy nawiązaniu do historycznej zabudowy miejscowości; 4) nowa zabudowa nie może przewyższać skalą zlokalizowanej w sąsiedztwie zabudowy zabytkowej; 5) elementy dysharmonizujące, nie spełniające warunków ochrony konserwatorskiej winny być usunięte, lub poddane odpowiedniej przebudowie; analogicznie należy postępować w stosunku do innych elementów zniekształcających założenie historyczne – błędnych nasadzeń zieleni; 6) ustala się zakaz realizacji ogrodzeń betonowych z elementów prefabrykowanych; formą materiałem oraz wysokością należy nawiązać do lokalnych, historycznych ogrodzeń (murowane z elementami drewna, metaloplastyki, nie wyższe niż 1,60 m); 7) ustala się zakaz lokalizacji blaszanych garaży i budynków gospodarczych; 8) umieszczanie reklam lub innych tablic nie związanych bezpośrednio z danym obiektem stanowiących na obiekcie lub obszarze element obcy, jest zabronione - dopuszczalne jest umiejscawianie tablic informacyjnych instytucji lub sztyldów sklepów i zakładów w miejscach na to wyznaczonych, we właściwej, nie agresywnej formie; 9) lokalizacje silosów lub innych zbiorników na materiały masowe dopuszcza się na zapleczu działek, w miejscach osłoniętych inną zabudową i nieekspozowanych, wysokość silosów nie może przekraczać wysokości zabudowy historycznej; 10) ustala się zakaz stosowania okładzin elewacyjnych z tworzyw sztucznych typu sidding); 11) elementy infrastruktury technicznej należy realizować w sposób uwzględniający zachowanie wartości walorów krajobrazowych i ochronę historycznego krajobrazu; 12) ustala się wymóg zachowania i uzupełniania zieleni wysokiej, w tym nasadzeń przydrożnych, alei i szpalerów drzew. 5. W obszarze planu ujawnia się stanowiska archeologiczne, wskazane na rysunku planu: 1) stanowisko nr AZP 76-10/1-8 – Ślad osadnictwa – Mezolit; 2) stanowisko nr AZP 76-10/1-8 – Ślad osadnictwa – Epoka kamienia, Osada – Późne średniowiecze – okres nowożytny;
--	--	--

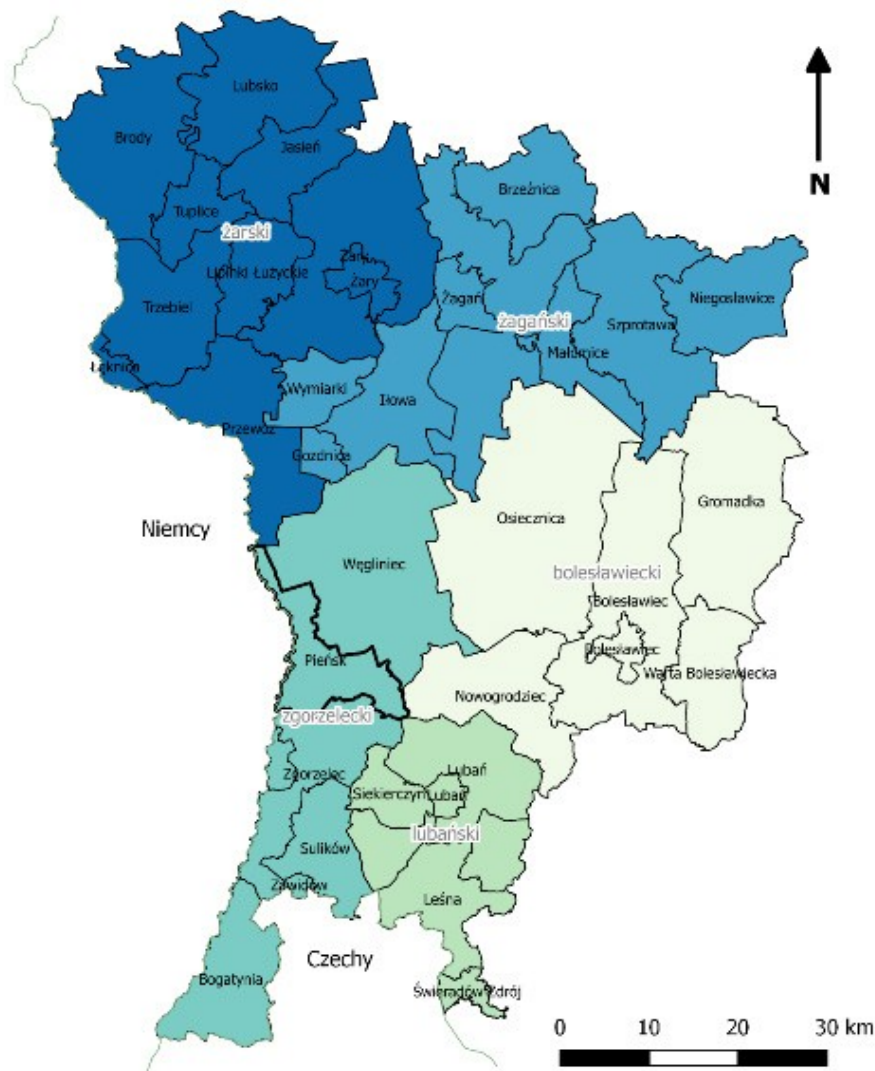
			3) stanowisko nr AZP 76-09/3-5 – Ślad osadnictwa – Późne średniowiecze – okres nowożytny. 6. W obrębie stanowisk archeologicznych: 1) obowiązuje wymóg przeprowadzenia badań archeologicznych, zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami; 2) zamierzenia inwestycyjne związane z pracami ziemnymi wymagają przeprowadzenia wyprzedzających badań archeologicznych, zgodnie z przepisami odrębnymi. 7. Wyznacza się strefę „OW” ochrony konserwatorskiej zabytków archeologicznych, zgodnie z rysunkiem planu, w której dla inwestycji związanych z pracami ziemnymi, wymagane jest przeprowadzenie badań archeologicznych, zgodnie z przepisami odrębnymi.
30.	MPZP obszaru obejmującego obręb geodezyjny Żarka nad Nysą w gminie Pieńsk	Uchwała nr XXI/169/2025 Rady Miejskiej w Pieńsku z dnia 26 listopada 2025 r.	§ 8. 1. Ustala się ochronę obiektów zabytkowych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, wymienionych poniżej i oznaczonych na rysunku planu: 1) Zespół pałacowy: a) Dwór, obecnie oficyna mieszkalna nr 3 na folwarku, został wmurowany u schyłku XVI (1591), rozbudowany 1790, odnowiony po pożarze w 1789, przebudowany do obecnej formy po pożarze w 1951 r., b) Oficyna mieszkalna nr 3a, mur., 2 poł. XIX, pocz. XX, 1951, w elewacji wsch. wmurowana tablica inskrypcyjna z 1591, przeniesiona z dworu, c) Obory, mur., 1617 (tablica z datą), odbudowane po 1789, wzniesione XIX w., 1929r., d) Park z aleją lipową od wschodu, poł. XIX w., pocz. XX w.; 2) Dom mieszkalny nr 6, mur., 3 ćw. XIX w.; 3) Dom mieszkalno-gospodarczy, zagroda nr 7, mur., 3 ćw. XIX w.; 4) Budynek gospodarczy z bramą przejazdową, zagroda nr 7, mur., k. XIX w.; 5) Obora, zagroda nr 7, mur., k. XIX w.; 6) Stodoła, zagroda nr 7, mur., k. XIX w., wmurowany kartusz herbowy, XVII w.; 7) Dom mieszkalny nr 8, mur., 3 ćw. XIX w.; 8) Dom mieszkalny nr 17, mur., k. XIX w.; 9) Dom mieszkalny nr 18, mur.-szach., poł. XIX w.; 10) Dom mieszkalno-gospodarczy obok domu nr 18, mur.-szach., poł. XIX w., opuszczony; 11) Dom mieszkalny nr 20. 2. Dla obiektów, o których mowa w ust. 1 pkt 1 lit a, b, c oraz pkt 2 -11, ustala się: 1) ochronę charakterystycznych elementów architektonicznego ukształtowania istniejącego budynku, w tym ukształtowanie bryły budynku, formy dachu, ukształtowanie elewacji i jej rozwiązań materiałowych oraz innych elementów budynku, w tym detalu architektonicznego; 2) przywrócenie utraconych lub zdegradowanych elementów budynku; 3) utrzymanie, a w zniszczonych fragmentach odtworzenie, historycznego detalu architektonicznego; 4) zakaz zbijania i zasłaniania materiałami ocieplającym historycznych detali na elewacjach oraz zastępowania ich wyrobami sztucznymi; 5) stosowanie przy przebudowie, rozbudowie lub remoncie, tradycyjnych i rodzimych materiałów budowlanych i wykończeniowych – zgodnych z dotychczasowym historycznym charakterem zabudowy; 6) zachowanie kształtu, obramienia, rozmiaru i rozmieszczenia otworów okiennych zgodnie z historycznym wizerunkiem budynku, ewentualne zmiany w tym zakresie dostosować do charakteru budynku; 7) jako pokrycie dachowe należy stosować dachówkę ceramiczną, łupek dachowy lub historyczne pokrycie dachowe właściwe dla danego obiektu; 8) zachowanie jednolitego pokrycia dachu dla całego obiektu; 9) nakaz montowania zewnętrznych instalacji technicznych (w tym kominów spalinowych i wentylacyjnych, klimatyzatorów, anten satelitarnych oraz innych urządzeń technicznych, w tym ogniw fotowoltaicznych), w sposób nienaruszający oryginalnej kompozycji i wystroju elewacji oraz dachów budynków, w tym ich kolorystyki; 10) zakaz możliwości wykonania docieplenia zewnętrznych ścian budynku bez zachowania: charakteru, faktury, oraz stylu istniejących elewacji, proporcji otworów okiennych i drzwiowych, gzymsów, nadproży, elementów dekoracyjnych; 11) w przypadku położenia w granicach obszarów, o których mowa w § 11 ust. 1 lub ust. 6 uchwały, należy uwzględnić poziom zagrożenia powodziowego oraz ustalenia § 11 ust. 3, 4 i 7.

			3. Dla parku pałacowego, o którym mowa w ust. 1 pkt 1 lit d: 1) obowiązują działania odtworzeniowe i rewitalizacyjne oraz priorytet wymagań i ustaleń konserwatorskich; 2) należy odtworzyć lub poddać konserwacji historyczny układ przestrzenny (kompozycyjny) parku, z jego częścią krajobrazową oraz historyczne elementy zagospodarowania przestrzennego, w tym układ zieleni, ścieżki, rabaty i kwietniki oraz ciekły i elementy powierzchni wodnych; 3) należy zachować wglądy widokowe na zespół dworski poprzez układ elementów zagospodarowania przestrzennego parku; 4) należy wykluczyć nasadzenia niezgodne z pierwotną kompozycją założenia; 5) zakres prac rewitalizacyjnych i parametry historycznych elementów zagospodarowania przestrzennego parku, wymagających odtworzenia lub uzupełnienia, należy określić na podstawie badań konserwatorskich i architektonicznych, w tym z wykorzystaniem materiałów ikonograficznych, przeprowadzonych zgodnie z przepisami odrębnymi; 6) należy uwzględnić poziom zagrożenia powodziowego oraz ustalenia § 11 ust. 3, 4 i 7. 4. Wyznacza się strefę „B” ochrony konserwatorskiej historyczny układ ruralistyczny wsi Żarki nad Nysą wraz z zabudową zabytkową (ujęta w gminnej ewidencji zabytków) – w granicach ustalonej na rysunku planu. 5. W granicach strefy „B” ochrony konserwatorskiej, niezależnie od ustaleń Rozdziału 12, obowiązują następujące wymagania konserwatorskie: 1) zachowanie zasadniczych elementów historycznego rozplanowania, w tym przede wszystkim: a) układu dróg o swobodnym i krajobrazowym przebiegu, historyczne nawierzchnie dróg i placów, b) układ linii zabudowy – usytuowanych w nawiązaniu do istniejącego układu dróg i nieregularnego historycznego podziału na działki, c) swobodne, z cechami zabudowy rozproszonej, układy zabudowy wiejskiej, w tym zabudowy zagrodowej z występującymi relikwiami zespołów budowlanych ukształtowanych wokół dziedzińców (podwórz), d) sposobu zagospodarowania działek siedliskowych, e) bramy wjazdowe oraz relikty ogrodzeń murowanych i kamiennych, f) zieleni przydrożną, aleje, szpalery drzew; 2) nową zabudowę sytuować wzdłuż istniejącego i projektowanego układu dróg – w sposób swobodny, na zasadzie uzupełnienia i kontynuacji istniejących układów zabudowy, z zachowaniem określonej na rysunku planu nieprzekraczalnej linii zabudowy; 3) dopuszcza się nowe zespoły zabudowy skomponowane w głąb działki z budynków usytuowanych rzędowo, prostopadłe do linii zabudowy lub w sposób nawiązujący do historycznie ukształtowanych zespołów dawnej zabudowy zagrodowej; nowe budynki oddzielić zespołem lub ciągiem zieleni wysokiej od istniejących budynków tworzących dotychczasowy układ zabudowy wiejskiej; 4) należy wyeliminować możliwość zabudowy na zapleczu historycznych działek; 5) dopuszcza się nowe zespoły zabudowy skomponowane z usytuowanymi budynkami wokół wspólnego wnętrza (dziedzińca), w sposób nawiązujący do ukształtowanych zespołów dawnej (historycznej) zabudowy zagrodowej, w tym układów półotwartych lub zamkniętych; 6) restauracja i modernizacja techniczna obiektów o wartościach kulturowych z dostosowaniem współczesnej funkcji do wartości obiektów; 7) przy nowych inwestycjach oraz związanych z modernizacją, rozbudową, przebudową obiektów istniejących, wymaga się nawiązania gabarytami i sposobem kształtowania bryły oraz geometrii dachu, a także użytymi materiałami elewacyjnymi do miejscowej historycznej architektonicznej; w przypadku istniejącego obiektu - po rozbudowie budynek powinien tworzyć spójną kompozycję z istniejącą częścią; 8) rzuty budynków ukształtować jako prostokątne lub jako układy prostokątnych w rzucie ich części, w przypadku odtworzenia zabudowy historycznej dopuszcza się inne ukształtowanie rzutów budynków, o ile wynika to z historycznych materiałów ikonograficznych; 9) w rozwiązaniach kolorystycznych ścian elewacji należy stosować kolory pastelowe (rozbielone), stonowane, nawiązujące do historycznej kolorystyki budynków w tym: odcienie bieli, rozbielone beże, jasne szarości, kolory piaskowe, ugry; drewniane elementy architektonicznego ukształtowania elewacji wydobyć intensywniejszym kolorem; 10) budynki z dachem płaskim lub pulpitowym, dopuszczone ustaleniami planu, lokalizować w głębi działki / na zapleczu działki, w odległości co najmniej 12 m od określonej na rysunku planu linii zabudowy; 11) tereny zieleni należy formować jako założenia o swobodnych układach kompozycyjnych, nawiązujących do naturalnych form ukształtowania zieleni, elementów zagospodarowania przestrzennego i granic działek; 12) budowlę infrastruktury technicznej i urządzenia techniczne należy projektować w sposób uwzględniający historyczne walory obiektów zabytkowych oraz układ przestrzenny wsi i wartości jego krajobrazu kulturowego; 13) w przypadku położenia w granicach obszarów, o których mowa w § 11 ust. 1 lub ust. 6 uchwały, należy uwzględnić poziom zagrożenia powodziowego oraz ustalenia § 11 ust. 3, 4 i 7.
--	--	--	--

			6. W obszarze planu ujawnia się stanowiska archeologiczne, wskazane na rysunku planu: 1) stanowisko nr AZP 77-09/1-8 – cmentarzysko ciałopalne - IV okres epoki brązu: kultura łużycka (bez wskazanej lokalizacji); 2) stanowisko nr AZP 77-09/2-19 – Osada – Pradzieje; 3) stanowisko nr AZP 77-09/3-20 – Ślad osadnictwa – Pradzieje; 4) stanowisko nr AZP 77-09/4-21 – Osada – Kultura łużycka; 5) stanowisko nr AZP 77-09/7-24 – Ślad osadnictwa – Pradzieje, Osada - Okres wpływów rzymskich; 6) stanowisko nr AZP 77-09/8-25 – Ślad osadnictwa – Pradzieje; 7) stanowisko nr AZP 77-09/9-26 – Ślad osadnictwa – Pradzieje; 8) stanowisko nr AZP 77-09/10-27 – Ślad osadnictwa – Pradzieje, Osada – Późne średniowiecze; 9) stanowisko nr AZP 77-09/11-28 – Osada – Późne średniowiecze; 10) stanowisko nr AZP 77-09/12-29 – Osada – Późne średniowiecze; 11) stanowisko nr AZP 77-09/13-30 – Ślad osadnictwa – Pradzieje; 12) stanowisko nr AZP 77-09/15-17 – Osada – Późne średniowiecze; 13) stanowisko nr AZP 77-09/16-33 – Dwór – nieokreślona. 7. Wyznacza się granicę strefy „W” ochrony zabytków archeologicznych, zgodnie z rysunkiem planu, w granicach której zasady ochrony zabytków archeologicznych i zasady postępowania w związku ze zmianą zagospodarowania terenów, pracami ziemnymi oraz budową obiektów budowlanych w rejonie istniejących stanowisk archeologicznych, określają przepisy odrębne. 8. Wyznacza się granicę strefy „OW” ochrony zabytków archeologicznych, zgodnie z rysunkiem planu w granicach której dla inwestycji związanych z pracami ziemnymi wymagane jest przeprowadzenie badań archeologicznych, zgodnie z przepisami odrębnymi.
--	--	--	---

5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1 Charakterystyka gminy

Ryc. 1. Położenie Gminy Pieńsk na tle gmin i powiatu zgorzeleckiego (źródło: Strategia Rozwoju Gminy Pieńsk na lata 2021-2025, s. 11).

Gmina Pieńsk położona jest w pd. - zach. części Polski w województwie dolnośląskim. Od zach. granicę Gminy wyznacza rzeka Nysa Łużycka, która jednocześnie stanowi granicę pomiędzy Polską a Niemcami. Powierzchnia Gminy wynosi 110,23 km², co stanowi niecałe 8% obszaru powiatu zgorzeleckiego. Od pn. Gmina sąsiaduje z gminą Przewóz, od wsch. z gminą Lubań, Nowogrodzic, Węgliniec, a od pd. z gminą Zgorzelec.

Pieńsk, ze względu na duży udział lasów (34%) i użytków rolnych (56%), jest Gminą przemysłowo - rolniczo - leśną.

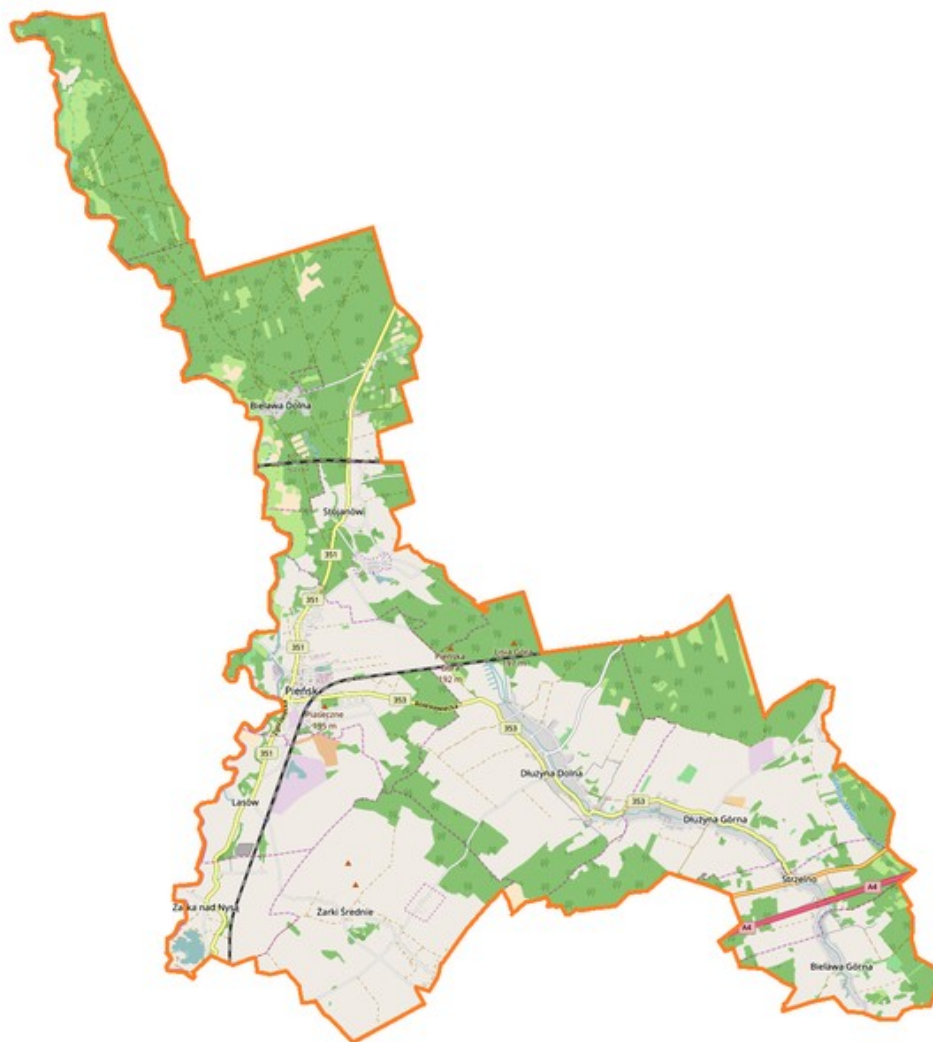
W skład Gminy wchodzi 8 sołectw:

- sołectwo Dłużyna Dolna,
- sołectwo Dłużyna Górna,
- sołectwo Bielawa Górna i Strzelno,
- sołectwo Bielawa Dolna,
- sołectwo Stojanów,
- sołectwo Lasów,
- sołectwo Żarki nad Nysą,
- sołectwo Żarki Średnie.

Bielawa Dolna, Bielawa Górna i Strzelno, Dłużyna Dolna, Dłużyna Górna, Lasów, Stojanów, Żarka nad Nysą, Żarki Średnie, na które składa się 10 miejscowości.

Gmina Pieńsk leży w obrębie dwóch jednostek fizjograficznych. Pd. i wsch. część należy do mezoregionu Pogórze Izerskie, a część pn. to Bory Dolnośląskie. Najwyższe wzniesienie Pogórza Izerskiego znajduje się w pd. - wsch. części gminy i wznosi się na wysokość 280 m n.p.m. Natomiast w skład Borów Dolnośląskich wchodzi także dolina Nysy wraz z jej terasami i stożkami napływowymi.

Budowa geologiczna oraz rzeźba terenu Borów Dolnośląskich są efektem zlodowacenia środkowopolskiego, które pozostawiło obszary sandrowe, na których występują głównie jałowe piaski bielicowe. Cechą charakterystyczną regionu jest znaczna liczba śródlęśnych stawów, a także torfowiska, bagna i wydmy śródlądowe. Pod osadami zlodowacenia środkowopolskiego zalegają gliny zlodowacenia południowopolskiego, a pod nimi z kolei utwory trzeciorzędowe - piaski i żwiry oraz iły z pokładami węgla brunatnego. Na obszarze Borów występują złoża torfu, rudy darniowej i piasku szklarskiego. Starsze podłoże przykryte jest częściowo przez osady plejstocénskie - gliny i piaski oraz lessy, a w dolinach rzecznych przez holocénские żwiry, piaski i mady.

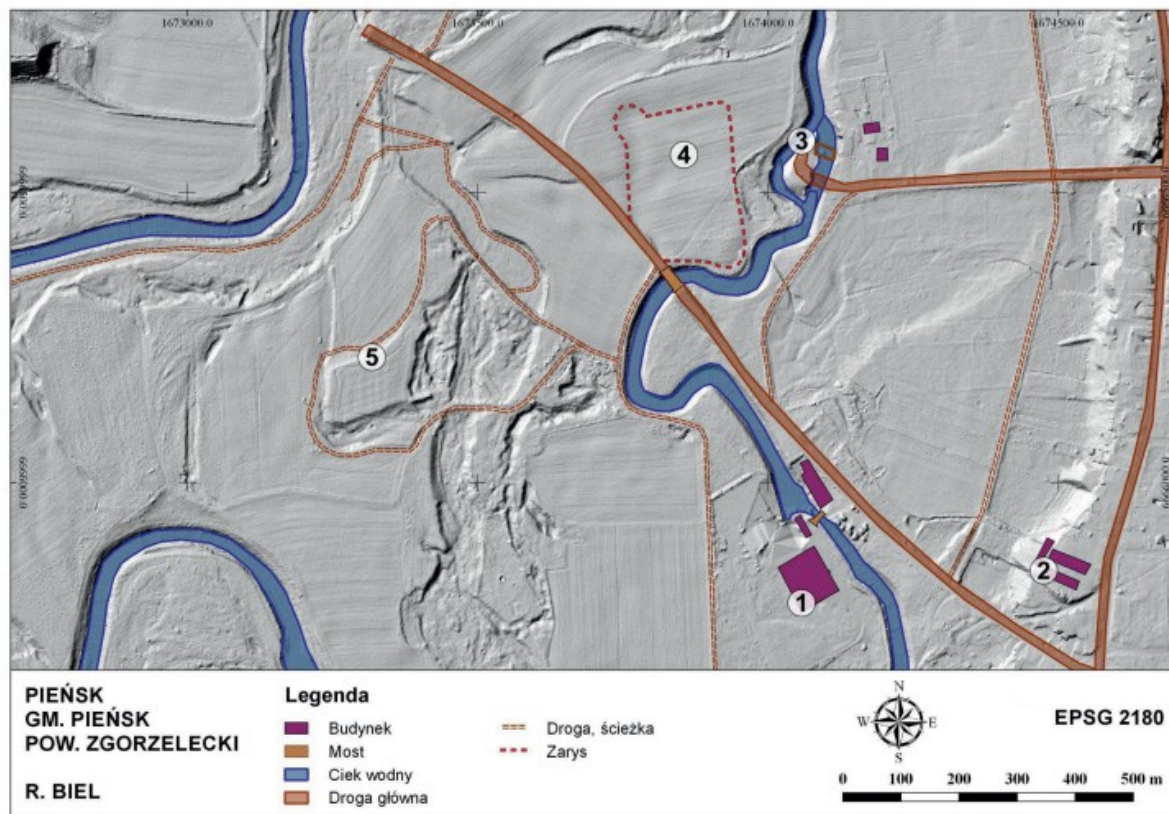

Ryc. 2. Gmina Pieńsk (źródło: <https://pl.wikipedia.org>).

5.2.2 Rys historyczny miasta i gminy Pieńsk

Pieńsk

Pierwsze informacje o miejscowości pochodzą z XIII w. Już wtedy była ona wymieniana jako siedziba rodu Penzigów, którzy ok. 1250 r. wzniesli tu murowany zamek. Wedle opisu, powstałego przed jego zburzeniem w 1514 r., aby do niego dotrzeć, trzeba było przekroczyć mostem fosę obok pobudowanego na niej młyna. Po jej przekroczeniu trafiało się na zabudowane podzamcze. Stąd mostem nad kolejną fosą docierało się do zamku głównego. Jego centralną budowlą była wieża mieszkalna, wzniesiona z kamienia, której towarzyszyły budynki kamienno-drewniane, a całość otaczał również kamienny mur obronny z bastionami. Zamek miał się znajdować na północ od papierni, ulokowanej przy dzisiejszej ul. Łużyckiej, poniżej dawnego kościoła parafialnego, mieszczącego się na skarpie doliny Nysy Łużyckiej u zbiegu dzisiejszych ulic Zgorzeleckiej i Targowej. Dokładny czas budowy zamku nie jest znany, ale już w dokumencie Ottona von Brandenburg z 1268 r. Penzigowie wymienieni zostali jako panowie na zamku. Inne źródła mówią, że zamek wznoszono 2 lata, zakończywszy prace w 1250 r. Z czasem podział dóbr, wewnętrzne spory wśród członków rodu, ale przede wszystkim zła sytuacja gospodarcza doprowadziły Penzigów do finansowej katastrofy. Zaniebdany, opuszczony zamek popadł w ruinę i stał się ciężarem finansowym dla rady miejskiej Zgorzelca, która przejęła większą część majątku Penzigów. Z tego powodu w październiku 1514 r., po uzyskaniu zezwolenia króla Władysława, zamek rozebrano.

Ryc. 3. 1) dawna papiernia; 2) miejsce po kościele parafialnym w Pieńsku; 3) wyspa młyńska; 4) prawdopodobna lokalizacja zamku; 5) alternatywna lokalizacja zamku, Oprac. R. Biel (źródło: P. Konczewski, R. Biel, M. Konczewska, P. Vareka, P. Wroniecki, P. Zawadzki, B. Kwiatkowska, J. Szczurowski, Zaginione zamki Puszczy Zgorzeleckiej, w: Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, T. 60.2, 2018, s. 276).

W latach 1319-1329 dobra Penzigów uzyskują status „państwa” - rozległego klucza włości rycerskich w Puszczy Zgorzeleckiej, który to po niemal wieku przechodzi na własność rady miejskiej Zgorzelca. Pod koniec średniowiecza Pieńsk ma charakter wiejskiej osady hutniczej. Z imienia wymieniani są dwaj mistrzowie trudniący się wytopem żelaza: Christof Seidler i Christom Anesorge. Od 1550 r. na drodze prowadzącej do Dłużyny wzmiankowana jest cegielnia w Pieńsku, a ok. 1600 r.

pojawiają się tu pierwsi rzemieślnicy. Na przełomie XVII i XVIII w. mieszkało we wsi 3 garncarzy, 3 krawców, 2 szewców, 2 rzeźników, 1 piekarz, 2 cieśli oraz tkacze. Przed 1723 r. uruchomiono na miejscu gorzelnię.

Rozwój Pieńska w czasach nowożytnych następował powoli (od 1493 r. do 1553 r. liczba gospodarstw czynszowych wzrosła jedynie o 10).

Z rozwojem Pieńska ściśle związana jest historia należącego doń folwarku. W 1493 r. wymieniany jest niewielki majątek położony pomiędzy Młynówką i Nysą. W skład folwarku wchodziły w głównej mierze dobra nad Nysą oraz pola położone na wzgórzu zwanym *Ziegeleiberg*, aż po granice z Dłużyną. Również młyn, stojący na terenie późniejszej fabryki tektury wchodził w skład folwarku. Zabudowania gospodarcze zwane mniejszym folwarkiem (a następnie *Klinne-*, czy *Klinge Vorwerk*) położone były na zboczu góry w dolnej części wsi (późniejsza *Yorkgasse*.) Pod koniec XVII w. magistrat podzielił Klingevorwerk na dwa osiedla: *Kleingärtner-* i *Häusler Siedlung*, przenosząc zarząd do zabudowań *Dominialgebaude*, położonych na terenie dawnego zamku, przy *Deschkaer Strasse*. Część tych zabudowań spłonęła w 1730 r., podobnie jak kuźnia, plebania ewangelicka i szkoła ewangelicka. Obecnie nieistniejący dom dzierżawcy pochodził z 1755 r.

Charakter średniej wielkości wiejskiej osady leśnej, jednej z wielu w posiadaniu rady miasta Zgorzelca, utrzymywał się jeszcze przez długi czas. W 1782 r. odnotowano w Pieńsku jedynie 23 gospodarstwa kmiece, 32 gospodarstwa zagrodnicze i 15 chałupniczych, około pół wieku później liczby te niewiele się zmieniły: w 1817 r. poza sołtysem było bowiem 8 gospodarstw kmiecych, 16 półkmiecych, 11 gospodarstw większych zagrodników, 16 gospodarstw mniejszych zagrodników, 25 gospodarstw chałupniczych oraz 11 pełniących usługi rzemieślnicze, w sumie 98 domów zaś liczbę mieszkańców szacowano na 630 osób, podczas gdy w pobliskiej Dłużynie było ich aż 1419, a w Bielawie Dolnej zaś 540.

W 1830 r. rozpoczęto budowę bitych dróg, odnotowano w Pieńsku 108 domów, 630 mieszkańców, kościół ewangelicki i ewangelicką szkołę, młyn wodny i dwie cegielnie. W 1845 r. nieznacznie zmienia się liczba domów, spada do 106, zaś liczba mieszkańców wzrasta do 714, poza tym Knie dodaje informacje o uposażeniu kościoła ewangelickiego (*Widmut*), odnotowuje też: młyn olejowy, tartak, kamieniołom piaskowca, 16 krosien tkackich, 2 gospody, 9 handlarzy oraz 25 rzemieślników.

Około 1850 r. Rösler w kronice Pieńska wymienia tu 1 kramarza, 24 gospodarstwa kmiece, 11 gospodarstw większych zagrodników, 26 gospodarstw mniejszych zagrodników, 48 gospodarstw chałupniczych, co w sumie z domem leśniczego, leśniczówką, domem dzierżawcy, proboszcza, szkołą i młynem dawało 116 budynków zamieszkałych przez ok. 700 osób.

Najstarszym potwierdzonym dokumentarnie zajęciem w Pieńsku było młynarstwo. Stary, średniowieczny młyn z ok. XIII w. stał nad Młynówką obok zamku, przy ul. Łużyckiej, w miejscu, gdzie powstała późniejsza fabryka tektury. W 1491 r. Hans von Penzig sprzedał go miastu Zgorzelec, w którego zarządzie wraz z folwarkiem pozostawał do XIX w. Wtedy to przechodzi w ręce prywatne. Pierwszym właścicielem od 1840 r. jest Heinrich Gottfried Kirche, następnie od 1859 r. Koblitz i od 1869 r. Reinhold Roscher. Dogodne położenie dawało na tyle stałą moc, że ok. poł. XVIII w. w pobliżu młyna usytuowano tartak a następnie olejarnię (*Ölpoche*). Ostatnie właściciel młyna wznosił obok niego także wytwórnię papki drzewnej, a w 1892 r. pierwszą w Pieńsku elektrownię. Po śmierci Roschera majątek na drodze licytacji przejęła firma „*Gebrüder Fünfstück*” i utworzyła na jego miejscu fabrykę tektury. Obok siły wodnej wkrótce wykorzystywano w niej maszyny parowe. Od 1906 r. fabryka była już spółką akcyjną.

Drugi młyn, tzw. dolny przy obecnej ul. Młyńskiej, od śmierci Roschera był jedynym młynem mącznym w Pieńsku. Wzniesiony w końcu lat 60. XIX w. przez Hanspacha znajdował się następnie w posiadaniu niejakiego Steinberga, a od 1880 r. Alfreda Schreibersa, który go rozbudował urządając ogrodowo teren przy domu młynarza.

Do historycznej zabudowy Pieńska należała również gorzelnia. W księdze chrztów z 1723 r. przy informacji o Christofie Böhmer aus Schlesien mowa jest o gorzelni, podobnie w 1768 r. zapis w rejestrze zgonów mówi o Annie Rosinie Schneider, której mąż Johann Michael był gorzelnikiem. Najnowsza gorzelnia pochodziła z początku XIX w.

Historia Pieńska od XVII w. po początek XIX w. naznaczona jest licznymi wojnami (m.in. wojna trzydziestoletnia, siedmioletnia, kampania napoleońska) oraz klęskami, jak w 1712 r. oспа, czy liczne pożary. Najtragiczniejszy w dziejach miejscowości wybuchł 24 października 1841 r. i pochłonął m.in.

kościół ewangelicki, od którego zajęły się nowo wybudowane w 1840 r. zabudowania gospodarcze plebanii, stara szkoła, karczmy, 53 gospodarstwa (głównie w dolnej części miejscowości, ponieważ były kryte słomą), w sumie około 130 budynków. Dzięki znacznej pomocy okolicznej ludności oraz władz odbudowa nastąpiła szybko, jedynie kościół i szkołę wzniesiono dopiero w 1843 lub 1846 r.

Przełomowym momentem w dziejach miasta było przeprowadzenie w latach 1846-47 przez Pieńsk kolei żelaznej, łączącej go z Węglińcem i Zgorzelcem oraz wzniesienie w Pieńsku budynku dworca. Bezpośrednim następstwem poprawy komunikacji było utworzenie w Pieńsku w 1847 r. urzędu pocztowego. Początkowo ekspozytura poczty mieściła się w budynku dworca, następnie w „*Gasthaus zur Eisenbahn*” i prywatnych domach. Po niemal 50 latach, już jako samodzielny urząd pocztowy otrzymała własny budynek, wzniesiony w 1896 r. przy *Wilhelmstrasse* 32 (obecna ul. Hutnicza).

Niewątpliwym impulsem, najbardziej ważącym na rozwoju miasta wraz z rozwojem produkcji ceramiki budowlanej przez cegielnie, było uruchomienie w 1858 r. pierwszej huty szkła. Na powstanie szklarstwa wpłynęło obok wybudowania linii kolejowej ułatwiającej zbytnie, istnienie w Pieńsku i okolicach dużej liczby pozbawionych pracy tkaczy, co było wynikiem powszechnego w tym czasie upadku tradycyjnego systemu pracy nakładczej tej gałęzi przemysłu. Założycielami pierwszej huty byli Menzel z Ruszowa i Behnisch ze Zgorzelca. Już w 1861 r. z inicjatywy firmy *Tscheuschler&Lacotta* wspólnie z gospodarzem Hirsche powstała następna huta, a w 1864 r. zaczęła działać fabryka szkła Traugutta Buchnera. Tak rozpoczął się rozwój przemysłu szklarskiego, który dzięki wytwarzanym w hucie szkła braci Oskara i Edmunda Putzlerów abażurom, zyskał światowy rozgłos. Wśród prężnie działających tu zakładów należy wymienić ponadto huty: *Adler* (zał. w 1872 r.), *Phönix* (zał. 1887 r.) oraz *Meissner, Kleinert & Co.*

Gwałtowny rozwój przemysłu szklarskiego pociągnął za sobą równie szybki rozwój miasta. Napłynęli tu rzemieślnicy z Niemiec, Czech, Śląska i Wielkopolski. Rosnąca liczba mieszkańców spowodowała ruch budowlany i jednocześnie zmianę charakteru zabudowy z wiejskiej na miejską.

Istotnym momentem dla rozwoju miasta było wzniesienie na południowym stoku *Ziegelbergu* w latach 1879-80 pierwszej stacji opieki, którą otwarto w roku następnym. Dużo później, bo dopiero w 1907 r. wykonano jej znaczącą przebudowę i rozbudowę dostosowując budynek do funkcji szpitala o statusie szpitala powiatowego, także w zakresie odpowiedniego urządzenia i wyposażenia wnętrza.

Działania wojenne w 1945 r. przyniosły znaczne, bo szacowane na 80%, zniszczenia zabudowy miejscowości. Część zniszczeń była rezultatem stosowanej przez obrońców taktyki „spalonej ziemi”. W literaturze pojawia się informacja, że Pieńsk przechodził siedem razy z rąk do rąk, a obrona miała na celu opóźnienie przekroczenia Nysy Łużyckiej. Jedną z bardziej dotkliwych strat było wysadzenie na rozkaz komendanta obrony wieży a następnie całego ewangelickiego kościoła parafialnego. Odbudowa osady a zwłaszcza zakładów przemysłowych, spowodowała nadanie jej statusu osiedla w 1954 r. Mimo dużych zniszczeń, zapewne ze względu na ponownie funkcjonujące hutnictwo szkła Pieńsk otrzymał w 1962 r. prawa miejskie. W tym też roku oficjalnie ukończono powojenną odbudowę miasta, która jednak nie przywróciła mu wcześniejszego charakteru. Bezpowrotnie zniknęła bowiem wielorodzinna zabudowa z lat 30. XX w., stanowiąca socjalne zaplecze powstającego przemysłu (wokół Placu Wolności czy przy ulicy Żagańskiej). Uszczerbku doznała też zabudowa w okolicach obu kościołów - przykładowo zabudowania plebanii katolickiej wraz z budynkami gospodarczymi. Zniknęły również dwa duże kompleksy zabudowy przemysłowej w północnej części miasta oraz wszystkie cegielnie, a było ich przed rokiem 1945 cztery.

Powojenna odbudowa przebiegała w dwu, dających się określić stylistycznie etapach. Pierwszym było wzniesienie kilku wielorodzinnych bloków mieszkalnych o formach nawiązujących do tradycji (domy nakryte dachami czterospadowymi o pokryciu ceramicznym). Domy te zlokalizowano wzdłuż istniejących ulic, i choć nie powtarzają one dokładnie pierwotnego przebiegu pierzei, to jednak w pewnym przybliżeniu nawiązują do dawnego zarysu zabudowy. Drugi etap to budowa modernistycznych, typowych bloków wielorodzinnych. Niestety w tym wypadku ich lokalizacja była przypadkowa pod względem kompozycji przestrzennej. W rezultacie budownictwo to wprowadziło dodatkowy chaos w i tak już zniszczoną strukturę miasta. Charakterystyczne jest, że w obu wypadkach nie nawiązywano do lokalnych form architektury wielorodzinnej oraz, że nie kontynuowano wcześniejszego rodzaju zabudowy danego obszaru. Przykładowo zlokalizowano bloki mieszkalne na terenie gdzie wznosiły się domy jedno i dwurodzinne bez zachowania dawnej linii zabudowy. Domy wznoszone w ostatnim dwudziestolecu - najczęściej były to budynki jednorodzinne, skalą

odpowiadają zabudowie dawnego Pieńska lecz formalnie nie zbliżają się do lokalnej tradycji budowlanej reprezentując rozwiązania stosowane powszechnie w całej Polsce.

Bielawa Dolna

Osiedle w Bielawie istniało już we wczesnym średniowieczu. Do XVI w. zamieszkiwała je ludność słowiańska, stąd przez długi czas nazywane było Bielawą Łużycką. Od 1. poł. XIII w. do końca XV w. była częścią latyfundium Penzigów. W latach 1491-1492 zakupili ją mieszczenie zgorzeleccy, w których posiadaniu pozostawała ciągle, jedynie z przerwą na lata 1547- 1555, kiedy to została skonfiskowana przez króla Ferdynanda Habsburga.

Początkowo była to osada bartników, rybaków i hutników. W 1431 r. odnotowano tu wytapiającego mistrza kuźniczego Puschmanna, a w 1493 r. mistrza Mathesa Spechta. Ten ostatni odkupił od magistratu zgorzeleckiego kuźnię w Starym Węglińcu, czym znacznie przyczynił się do rozwoju wsi. W 1669 r. wieś wykupiła rada miejska Zgorzelca, a w 1682 r. uruchomiono tu produkcję miedzi, którą po jakimś czasie zamknięto.

Bielawa Dolna dość szybko została siedzibą leśniczego (wiadomość o podleśniczym Bielawy dokumentuje zapis rady miejskiej Zgorzelca z 1396 r.). Od średniowiecza posiadała także własny kościół, początkowo filialny wobec parafii w Pieńsku. Pierwotnie był on kaplicą pogrzebową, od 1682 r. stał się ewangelickim kościołem parafialnym, którego pierwszym proboszczem był Johann Winkler. W 1744 r. świątynia doszczętnie spłonęła, a na jej miejscu w latach 1774-1775 wzniesiono nową. Natomiast w 1803 r. wybudowano nową plebanię. Wiadomo, że ok. poł. XIX w. dobra parafialne obejmowały 68 morg, w tym pola, łąki i ogród.

Bielawa Górna

Ślady osady pochodzą sprzed czasu kiedy ziemie te zasiedlali Serbołużyczanie. W średniowieczu dla odróżnienia od Bielawy Dolnej (Łużyckiej) nazywano ją Bielawą niemiecką (*Deutsche Bele*). W poł. XVII w. przyjęła się nazwa Bielawa Górna (*Hebernbele*).

Około połowy XIV w. właścicielem wsi było miasto Zgorzelec. W 1395 r. sprzedało ją wraz z majątkiem w *dy Dewschbele* zgorzeleckiemu mieszczaninowi Franczko *von der Bele*, który w 1316 r. testamentem przekazał ją swojemu bratu Bartholomäusowi. Następnie wieś, zwana już *deutsche Bele*, z powodu braku spadkobierców przypadła królowi Wacławowi IV. Król przekazał ją Wacławowi von Dohna i Henrykowi von Lazan, od których dobra te w 1409 r. odkupili bracia Colmann za Zgorzelca. Oni to z kolei odstąpili wieś kościołowi św. Piotra ze Zgorzelca, który zachował ją na kolejne stulecia.

W Bielawie Górnej istnienie kościoła podległego dekanatowi w Zgorzelcu wzmiankowano już w 1346 r. (*Juristiktionsrolle des Bistums Meißen*). Kolejna informacja o świątyni pochodzi z 1530 r., obecną wzniesiono jednak dopiero w XVIII w., prawdopodobnie na murach wcześniejszej. Wiadomo również, że obecny, murowany kościół z wieżą, na której znajdował się zegar, został poświęcony w 1745 r. Cmentarz przykościelny otoczono w XVIII w. murem, który przedłużono w kierunku wsch., podczas powiększania cmentarza w XIX w. Nowa plebania została wybudowana w 1846 r.

Dłużyna Dolna

Pierwotnie Dłużyna Dolna i Górna stanowiły jedną miejscowość będącą własnością Penzigów z Pieńska. W 1382 r. trzech bracia z tego rodu: Nickel, Leuther i Czaśław przekazali 8 gospodarstw z Dłużyny Dolnej swojemu wierzycielowi, Johanowi Punzel, który to jeszcze w tym samym roku podarował je kościołowi Świętego Krzyża w Pieńsku. Tę część Dłużyny w 1491 r. od Hansa Starszego von Penzig wykupiła rada miejska Zgorzelca wraz z „państwem pieńskim”. Pod koniec XV w. Penzigowie pozbyli się kolejnej części „Dolnej Wsi”. Pierwszym jej właścicielem był Hieronim Proffen ze Zgorzelca, w 1452 r. kupił ją Kaspar von Nostitz. Ród Nostitzów posiadał wieś do 1510 r., kiedy to Dłużynę Dolną wykupił Hans Frenzel, a od jego spadkobierców w 1583 r. rada miejska Zgorzelca. Część Dłużyny Dolnej była także własnością zięcia Mikołaja Penziga, Christoph’a von Talkenberg, ale w 1494 r. i on odstąpił ją zgorzeleckiej radzie miejskiej. Na czas przynależności do magistratu zgorzeleckiego datuje się rozkwit miejscowości i wzrost zaludnienia.

Kościół parafialny wzmiankowany był po raz pierwszy w 1346 r. Przypuszcza się, że kolejny pochodził z XIV w. i dwukrotnie był wydłużany (pierwszy raz w 1552 r.) i powiększany. Nowy, neogotycki kościół, wzniesiony z piaskowca, poświęcono 16.11.1858 r. Była to bazylika emporowa

z drewnianym stropem. Kościół ten został uszkodzony podczas działań wojennych w 1945 r. Uznana za nie nadającą się do odbudowy świątynię rozebrano ok. 1965 r., pozostawiając jedynie otaczający cmentarz średniowieczny, kamienny mur graniczny z budynkiem bramnym. W tym samym czasie rozebrano przylegający do muru od pn. - wsch. budynek pochodzący z 1818 r. plebanii ewangelickiej. Z terenu cmentarza zniknęły kute, żelazne krzyże nagrobne. Pozostały jedynie pochodzące z XVII i XVIII w. kamienne nagrobki wmurowane w mur cmentarza. Staraniem parafii rzymsko-katolickiej zrujnowany budynek bramny muru cmentarza przykościelnego został w latach 2004-2005 podniesiony z ruiny. Wcześniej, zapewne w latach 90. XX w., na terenie dawnej zagrody plebańskiej urządzono teren rekreacyjny i wybudowano okazały ołtarz polowy.

Cmentarz wokół kościoła ewangelickiego z czasem stał się zbyt mały na potrzeby licznej wspólnoty - parafia obejmowała Dłużynę Dolną i Górną. Nowy cmentarz założono około poł. XIX w. na pd. od starego, od którego oddzielony był wiejską drogą. Teren cmentarza, o zarysie prostokąta, został otoczony kamiennie-ceglanym murem, który ozdobiono od strony wewnętrznej okazałymi nagrobkami. Nowy, parafialny kościół rzymsko-katolicki p.w. Chrystusa Króla został wybudowany na nowym miejscu, w sąsiedztwie nowej szkoły podstawowej, w latach 1972-1973.

Dłużyna Górna

W 2. poł. XIII w. Dłużyna Górna znalazła się w rękach rodziny szlacheckiej, która przybrała nazwisko *von Langenau*. W 1276 r. wymieniony jest tu Hozerus de Langenowe. Przed 1381 r. wieś przechodzi na własność Gersdorfów ze Sławnikowic, których ostatnim przedstawicielem był Czaśław von Gersdorf. Z osobą Czaśława wiąże się uruchomienie około roku 1445 kuźnicy żelaza. Pierwszym jej dzierżawcą był mistrz Hans Specht. Po raz ostatni Czaśław von Gersdorf wymieniany jest w dokumentach w 1458 r. Niebawem po śmierci wdowy po Czaśławie (1481 r.) wieś przejmują gwałtem Gotsche i Christoph Gersdorfowie z Baruth i Reichenbach. Zajęcie przez nich Dłużyny Górnej odbiło się szerokim echem, głos w tej sprawie zabrał także król Węgier Maciej Korwin. Dokumentem datowanym 1 listopada 1485 r. w Wiedniu Maciej Korwin „zgał” dalekich krewniaków Czaśława. Gersdorfowie z Baruth zajmowali spokojnie „Górną Wieś” do 1493 r., kiedy sprzedali ją Hieronimowi Proffenowi ze Zgorzelca. Kuźnicę w Dłużynie Górnej Gotsche von Gersdorf sprzedał Szymonowi Asmannowi już w 1489 r. W XVI w. właścicielami wsi byli bogaci mieszczaństwo zgorzeleccy, Frenzlowie. Ostatecznie w 1583 r. „Górną Wieś” wraz ze Strzelnem wykupiła rada miejska Zgorzelca.

Lasów

W poł. XIV w. wieś znajdowała się w posiadaniu Ulmanna aus der Münze, od poł. XV w. należała do rodu von Gersdorf. W 1460 r. odkupił ją Bartholomäus Hirschberg. Kolejnymi właścicielami Lasowa byli mieszczaństwo ze Zgorzelca, Emerichowie, następnie Frenzlowie oraz rada miasta Zgorzelca. W 1568 r. wieś nabył Kacper Fürstenau ze Świdnicy, jeden z najzamożniejszych kupców Śląska. W latach 1628-1710 r. kolejnym właścicielem Lasowa był burmistrz Zgorzelca, Franz Straphinus.

Kościół w Lasowie miał istnieć już w XIII w., wzmiankowany w 1346 r.. Pierwotnie była to kaplica p.w. św. Jerzego. Kościół rozbudowany został w 1532 r. o kaplicę grobową, a od 1546 r. był świątynią parafialną. Kolejna rozbudowa miała miejsce w 1649, a ponowne poświęcenie nastąpiło w 1651 r. Do dziś pozostał po kościele jedynie wyniesiony ok. 1,5 m nad poziom terenu mur obwodowy. W dobrym stanie zachował się kamienny mur otaczający cmentarz. Towarzyszą im zabudowania plebanii ewangelickiej, wzniesionej w 1700 r., odnowionej w 1851 r., z budynkiem gospodarczym. Od pn., za murem cmentarza znajduje się budynek ewangelickiej szkoły z mieszkaniem kantora.

Renesansowy dwór w Lasowie powstał w 2. poł. XVI w. i prawdopodobnie był otoczony fosą. Dobra w Lasowie przejął w 1568 r. Kaspar von Fürstenau, który zmarł w 1590 r. i być może za jego sprawą wzniesiono dwór. Towarzyszący dworowi park został uformowany u schyłku XIX w. z wykorzystaniem być może istniejącego tu wcześniej ogrodu.

We wsi znajduje się najstarszy w gminie młyn wodny (budynek o XVI wiecznej genezie, w kamiennym portalu widoczny kliniec z kołem młyńskim, datą 1771 oraz inicjałem JS). W 1944 r. we wsi umieszczono jeńców ze Stalagu VIII A w Zgorzelcu.

Stojanów

Wieś powstała ok. poł. XVII w. w wyniku osiedlenia się ewangelickich tkaczy, którzy ze względu na swoje wyznanie musieli opuścić ojczyznę (uciekali głównie ze Śląska i Czech). Do Stojanowa sprowadził ich Kacper Winkler, mistrz kuźniczy. Wcześniej, przed 1682 r., wymieniano jedynie karczmę (*Kaupe*) na drodze z Pieńska do Bielawy Dolnej. Ziemię i pozwolenie na zasiedlenie tkaczom dała rada miejska Zgorzelca. Intensywny rozwój przemysłowy w XIX w. sprawił, że ręczne krosna przestały być potrzebne i wówczas większość mieszkańców zaczęła się trudnić rolnictwem, pozostali znaleźli zatrudnienie w Pieńsku.

Obecnie do Stojanowa należy przysiółek Stojanówek - *Ober Penzighammer*. Związany własnościowo z Pieńskiem, w latach 1491-1492 przeszedł na własność rady miejskiej Görlitz. Wiadomo, że w 1419 r. w tutejszej kuźnicy wytapiano żelazo z rudy darniowej. Wzmianki o wyrobie żelaza urywają się w 1683 r., zapewne ze względu na wyczerpanie złoża. Kuźnica zostaje przekształcona w folwark, który pozostawał we władaniu rady miejskiej Görlitz. Była to niewielka osada leśna przy folwarku.

Strzelno

Wieś od XIII w. wymieniana jako własność Penzigów z Pieńska. W 1438 r. zostaje sprzedana niejakiemu Peterowi Swob. Jego spadkobiercy w 1468 r. odsprzedają ją Leonardowi Cromer. W 1486 r. wieś jako lenno otrzymali jego synowie, bracia: Jerzy, Leonard i Ludwig Kromerowie (nazwisko pisane również: *Cromer*, *Cramer*) i jeszcze w tym samym roku rada miasta Zgorzelca odkupuje od nich majątek. Pozostałą część w 1491 r. Penzigowie sprzedali również radzie miejskiej Zgorzelca. W niedługim czasie stała się ona własnością kolejnych mieszczan zgorzeleckich: Hansa Wolffa (Wulffa?), którego córka Margarette odsprzedała majątek po 1510 r. i przeszedł on na ręce Lorentza Hermanna. Ten już w 1513 r. odsprzedał go Michaelowi Swartze, a od jego potomków majątek nabywa w 1523 r. Hans Frenzel. Spadkobiercy jego syna, Joachima Frenzel sprzedali Żarkę nad Nysą i Dłużynę magistratowi zgorzeleckiemu 15 października 1583 r. Wiadomo, że w tym czasie zamieszkiwało tu 12 kmieci i jeden zagrodnik. Kolejna informacja z 1644 r. mówi o całkowitym splądrowaniu wsi podczas wojny trzydziestoletniej.

Żarka nad Nysą

Miejscowość założona przez Serbołużyczan. Na początku XV w. właścicielem wsi był Hans I von Penzig z linii mużakowskiej. Kolejnym właścicielem wzmiankowanym w 1419 r. był Vincenz von Heller, a w 1423 r. wieś zakupił Konrad von Schlieben. Od 1466 r. wieś staje się własnością rodu von Sor, a po nich kupuje ją burmistrz Zgorzelca Jerzy Emerich. W 1. ćw. XVI w. jego syn, Hans Emerich, sprzedaje Żarkę radzie miejskiej Zgorzelca. Po wojnie trzydziestoletniej przechodzi z rąk do rąk, będąc kolejno własnością mieszczan, wśród których wymieniani są kolejno: Hans von Otzelowitz, Michael Nitsche (do 1635 r.), a potem jego syn Johann N. Nitsche, członkowie rodu Förster, dr Gottlob Wohlgemuth Rote (zm. 1782 r.), Carl Gottfried Rothe (zm. 1824 r.), a następnie jego syn Friedrich Leberecht. W 1834 r. jako właściciel wymieniany jest Heinrich Wilhelm von Brase, 1838 r. Johann Christoph Hüttig, 1858 r. jego syn Ernst Louis Hüttig, 1864 r. Martin Richter, 1866 r. Ludwig E. Mender auf Zodel, 1872 r. Karl Ludwig J. Mender, 1883 r. Julius Kircheauf Nieder Sohra, 1902 r. Karl Friedrich Otto Lehmann.

Dwór, obecnie oficyna mieszkalna nr 3 na folwarku, został wymurowany u schyłku XVI w. (1591), rozbudowany w 1790 r., odnowiony po pożarze w 1789 r., przebudowany do obecnej formy po pożarze w 1951 r. Nowy pałac o klasycystycznych formach wybudowano na pd. od folwarku, na tarasie górującym nad okolicą. Wokół urządzono niewielki park, a główny wjazd poprowadzono od wsch. aleją lipową. Pałac został po 1945 r. przejęty przez Wojska Ochrony Pogranicza i gruntownie przebudowany, z zatarciem cech stylowych, na strażnicę. Obecnie jest własnością prywatną. Na folwarku na szczególną uwagę zasługuje umieszczona na oficynie mieszkalnej nr 3a kamienna tablica inskrypcyjna z datą 1591.

Żarki Średnie

Od 2 poł. XIII w. do końca XV w. wieś należała do rodziny von Sor, wzmiankowanej tu pierwszy raz w 1285 r. W 1466 r. właściciele sprzedali większą część Żarek Średnich mieszczaninowi za Zgorzelca o nazwisku Axt. Niedługo potem ród von Sor w ogóle znika z Górnych Łużyc. Śladem po

nim jest zachowana w kościele późnogotycka płaskorzeźba, element epitafium, przedstawiająca ich herb. Od Axta Żarki kupił burmistrz Zgorzelca Jerzy Emerich. Od jego syna Hansa wieś kupił książę Fryderyk II i sprzedał ją radzie miejskiej Zgorzelca. Rada utraciła Żarki na krótko (1547-1556) na rzecz króla Czech Ferdynanda Habsburga, a w 1580 r. część miejscowości weszła w skład majątku Kacpra Fürstenau z Lasowa.

Od końca XVI w. centralna część wsi, wokół kościoła i dworu, należała do rodzin szlacheckich: von Tschirnhaus (1591-1600), von Sommerfeld (1600-1603), von Rindfleisch (1603-1625), von Schachmann (1625-1695), von Rutt (1695-1700), von Hacke (1700-1704) i Wiegand Moller von Mollerstein (1704-1781). Po śmierci Andreasa Christiana M.v.Mollerstein dobra dziedziczy jego córka, Anna Magdalena Sophia Rothe, zaś po jej śmierci w 1795 r. przechodzą po równo w ręce jej męża i dzieci. Wdowiec, Carl Gottfried von Rothe przekazuje swoją część dzieciom, one zaś podejmują decyzję by całość przeszła na ręce jednego z nich, Friedrich L. Rothe. Od niego w 1824 r. Żarki Średnie kupuje Johann Carl Petrick, po nim kolejnymi właścicielami majątku są: od 11.02.1841 r. Gustav Hermann Edward Peisker, od 15.10.1845 r. Emil Oskar Dietze, a od 9.07.1847 r. Friedrich August Carl von Leipziger. Po roku 1723 część wsch. wsi stała się własnością Zgorzelca.

Kościół p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego wzmiankowany był w 1346 r. Świątynia wzniesiona została zapewne w końcu XIV w., już jako ewangelicka została rozbudowana w 1612 r. za sprawą Jacoba i Friedricha von Rindfleischów. Kolejna przebudowa miała miejsce ok. roku 1700. Z gotyckiej świątyni zachowało się zamknięte poligonalnie prezbiterium przykryte sklepieniem krzyżowo-żebrowym. Cmentarz przykościelny otoczony został kamiennym murem granicznym, z wmurowanymi nagrobkami (XIX-XX w., oraz epitafium inskrypcyjne z XVIII w. na budynku gospodarczym na pn. od kościoła).

Stary, drewniany dwór w Żarkach Średnich, broniący przez ziemne umocnienia i fosę miał stać do 1640 r. Nowy dwór pochodzi z przełomu XVI i XVII w. Podczas budowy elewacje otrzymały sgraffitową dekorację ornamentálną, która obecnie ukazuje się spod tynku na elewacji pn. korpusu. Jeszcze przed 1890 r. dwór był otoczony fosą. Budowla została przebudowana i rozbudowana w 4 ćw. XIX w. i na pocz. XX w. Po 1945 r. użytkowana na biura i mieszkania PGR została sprzedana.

Nie jest to jedyna nowożytna siedziba szlachecka w Żarkach Średnich. Na folwarku nr 1 (tzw. *Doctorhof*) znajduje się dwór, który został w 2. poł. XIX w. przebudowany na spichlerz. Formy konstrukcji sklepienia pozwalają określić czas budowy na 2. poł. XVIII w., choć mogło mieć miejsce i wcześniej. Natomiast trzeci folwark żarecki, znajdujący się na zachodnim krańcu wsi, użytkowany jeszcze po 1945 r., przestał istnieć w latach 70. XX w.

Z przełomu XVIII i XIX w. (lub poł. XIX w.) pochodzi kamienny wiatrak typu holenderskiego wzniesiony na pd. od wsi, w znacznym oddaleniu od siedliska.

5.2.3 Krajobraz kulturowy oraz zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Ochrona dziedzictwa kulturowego, które należy przekazać przyszłym pokoleniom, jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Historyczne osadnictwo gminy Pieńsk wiązało się z zagospodarowaniem terenów Puszczy Zgorzeleckiej. Powstały tam leśne osady serbołużyckie o formie owalnicy. W okresie kolonizacji XIII w. wcześniej istniejące wsie przeniesiono na prawo niemieckie. Powstały wówczas ulicówki łańców leśnych, do dziś czytelne w Bielawie Górnej, Dłużynie Dolnej i Górnej, Pieńsku (ul. Zgorzelecka) i Żarkach Średnich.

W gminie Pieńsk większość wsi posiada metrykę średniowieczną. Miejscowości wokół Pieńska w średniowieczu i w początkach epoki nowożytnej należały do latyfundium Penzigów, które w latach 1319-1329 uzyskało status „państwa” - rozległego klucza włości rycerskich w Puszczy Zgorzeleckiej (Dłużyna Dolna i Górna, Strzelno), wykupywane przez mieszczan zgorzeleckich (Bielawa Dolna, Lasów - m.in. w latach 1628-1710 r. właścicielem Lasowa był burmistrz Zgorzelca Franz Straphinus) i radę miejską Zgorzelca (Bielawa Górna, przez pewien okres czasu Lasów). Dobra allodialne stanowiły Dłużyna Górna, Lasów i Żarka nad Nysą.

UKŁADY PRZESTRZENNE

Układy urbanistyczny miasta

Układ Pieńska stanowi przykład hybrydowego układu przestrzennego - połączenia typowej struktury wiejskiej z elementami osady przyfabrycznej.

Pieńsk był jedną ze starych serbo - łużyckich osad otaczających od południa i północy Zgorzelec. Zdaniem badaczy historii regionalnej wykazuje on ślady charakterystycznej słowiańskiej wsi typu okolnicy (dziś już bardzo słabo czytelny obszar między ulicami: Zgorzelecką, Targową i Łużycką). Natomiast z czasem, prawdopodobnie w związku z wprowadzeniem gospodarki czynszowej, zyskuje charakter wsi ulicowej łańców leśnych, rozciągniętej wzdłuż osi północ-południe, opartej na naturalnej granicy po stronie zachodniej - Nysie Łużyckiej.

Najstarsza, skromna wiejska zabudowa o charakterze zagrodowym ulicówki łańców leśnych nadal rozciąga się wzdłuż ul. Zgorzeleckiej.

Zabudowa o typowo miejskim charakterze, pochodząca z czasów intensywnego rozwoju Pieńska, zajmuje część miasta na północ od ulicy Bolesławieckiej i sąsiaduje od południa i wschodu z budynkami fabrycznymi. Zabudowa ta skoncentrowana jest głównie przy ul. Świerczewskiego – obecnie ul. Hutnicza, Dworcowej i Kościuszki. Bardziej okazałe domy o charakterze willowym wznoszono głównie w latach 1910-1915. Poza obrębem centrum założono zespoły budynków wielorodzinnych wznoszonych dla robotników: przy ul. Robotniczej, Kolejowej i Ogrodowej z ok. 1910 r., a następnie z ok. 1930 r. przy Placu Wolności, ul. Stefana Batorego, Żagańskiej. Osiedle domów dwurodzinnych wznoszonych według projektów typowych w latach 30. XX w. przy ul. Przejazdowej i M. Konopnickiej, zachowało układ przestrzenny, natomiast sama zabudowa uległa radykalnym, współczesnym przekształceniom.

W wyniku działań wojennych w 1945 r. Pieńsk utracił 80%, zabudowy miejskiej. W okresie powojennym miastu nadano status osiedla w 1954 r. Mimo dużych zniszczeń, lecz ze względu na rozwijające się hutnictwo szkła Pieńsk otrzymał w 1962 r. prawa miejskie. W tym też roku oficjalnie ukończono powojenną odbudowę miasta, która jednak nie przywróciła mu wcześniejszego charakteru. Układ przestrzenny miasta stanowi obecnie amorficzną strukturę, której główną osią funkcjonalną jest ul. Hutnicza wraz z jej poprzecznymi.

Największą stratą było dla miasta wyburzenie ewangelickiego kościoła parafialnego. Brak jest wielorodzinnej zabudowy z lat 30. XX w., związanej z przemysłem (wokół Placu Wolności czy przy ul. Żagańskiej). Zniknęły również kompleksy zabudowy przemysłowej w północnej części miasta oraz cegielnie. Zachowanym, objętym ochroną konserwatorską zespołem zabudowy przemysłowej jest huta szkła „Lucyna” przy ul. J. H. Dąbrowskiego.

Układ ruralistyczny wsi

Wśród miejscowości gminy Pieńsk można wyróżnić kilka typów wiejskich układów przestrzennych:

- ulicówki łańców leśnych:
 - ✓ Bielawa Górna - rozciągnięta wzdłuż Bielawki.
 - ✓ Dłużyna Górna - z rozproszonym układem zagród, z zagrodami wznoszonymi w czworobok. Pierwotnie zabudowa grupowała się prawdopodobnie jedynie po lewej

stronie Bielawki, gdzie zlokalizowane są zabudowania młyńskie. Miejscowość przestrzennie połączona z Dłużyną Dolną.

- ✓ Dłużyna Dolna - rozbudowany układ przestrzenny, który genetycznie wywodzi się z ulicówki łąnów leśnych, gdzie zagrody są znacznie oddalone od siebie. Wykształcony został układ trzech połączonych poprzecznymi równoległymi drogami wiejskimi, z których środkowa biegnie wzdłuż Bielawki.
- ✓ Strzelno - niewielka wieś z układem równoległych dróg wiejskich rozdzielonych Bielawką. Od zachodu zabudowa płynnie łączy się z Dłużyną Górną, od wschodu połączenie z Bielawą Górną zostało obecnie przerwane pasem autostrady.
- ✓ Żarki Średnie - rozległa wieś na obu brzegach cieków wodnych.
- osady przyfolwarczne:
 - ✓ Lasów - zabudowa wiejska rozwinęła się pierwotnie na zachód od założenia dworskiego, przy Potoku Żareckim.
 - ✓ Żarka nad Nysą - osada przyfolwarcza z wyraźnym wydzieleniem przestrzennym części północnej, w której znajdują się 4 dawne gospodarstwa kmiecie.
 - ✓ Stojanów - wieś powstała ok. poł. XVII w. w wyniku osiedlenia się ewangelickich tkaczy - jest to ulicówka w typie osady kolonizacyjnej.
- kolonie:
 - ✓ kolonie należące do Bielawy Dolnej, zlokalizowane przy szosie z Pieńska do Żagania o zabudowie rozciągniętej wzdłuż drogi, położony na północno-zachód od wsi, nad brzegiem Nysy Łużyckiej, przysiółek Prędocię (Toporów).
 - ✓ Kolonia (tzw. *Feldhäuser*) należąca do Bielawy Górnej.
 - ✓ Kolonia parcelacyjna *Feldhäuser* (oznaczana czasami jako Dobrzyszów) w Żarkach Średnich.

ZABYTKI ARCHITEKTURY SAKRALNEJ

Na terenie gminy znajdują się obecnie nieliczne zabytki architektury sakralnej (po kościołach w Bielawie Dolnej, Dłużynie Dolnej, Lasowie i Pieńsku pozostały jedynie relikty). Najciekawszym i posiadającym największą wartość artystyczną jest gotycki w formie kościół w Żarkach Średnich oraz w Bielawie Górnej.

Pieńsk. Kościół rzym.-kat. parafialny p.w. św. Franciszka z Asyżu. w Pieńsku

Kamień węgielny pod budowę kościoła położono 21 maja 1882 r. Prace budowlane prowadzone były pod kierunkiem okręgowego inspektora budowlanego Starke ze Zgorzelca, asystentem jego był technik budowlany ze Stojanowa. Poświęcenie kościoła miało miejsce 15 listopada 1885 r. W wyniku działań wojennych na początku marca 1945 r. kościół został bardzo poważnie uszkodzony. Wysadzona została przez wojska niemieckie wieża kościoła, a następnie pod jej gruzami zawałiło się sklepienie nawy ściany szczytowej świątyni. Po II wojnie światowej duszpasterstwo w Pieńsku zostało przejęte przez ojców Franciszkanów. W latach 1949-50 kościół odbudowano. Wieża w uproszczonej formie została odbudowana później, wnętrze pokryto nową polichromią w 1960 r. Przed 2007 r. rokiem kościół poddano gruntownej renowacji.

Kościół zlokalizowany jest w centrum miasta, fasadą zwrócony w kierunku ul. Hutniczej. Jest to budowla założona na osi wsch. - zach., z oskarpowanym korpusem nawowym założonym na planie prostokąta, nakrytym dachem dwuspadowym, z węższym prezbiterium, zakończonym trójbocznie od zach. oraz kwadratową, trójkondygnacyjną wieżą od wsch. Elewacje ceglane, z ceglanym, neoromańskim detalem architektonicznym. Wejście główne we wsch. elewacji wieży, ujęte kolumnowym portykiem. Wnętrze o układzie trójnawowej hali, wspartej na dwóch rzędach kwadratowych filarów. Prezbiterium i nawy nakryte sklepieniem żaglastym i kolebkowym.

Pieńsk. Relikty założenia kościoła ewangelickiego i cmentarza

Kościół wzmiankowany po raz pierwszy w 1399 r., wzniesiony w XV w., od 1545 r. ewangelicki, po pożarze w 1841 r., odbudowany do 1846, rozebrany w 1972 r. Otoczony cmentarzem

z kamiennym murem od zach. Od wsch. przy obecnej ul. Zgorzeleckiej i ul. Targowej pierwotnie kamienny mur cmentarza z bramą.

Bielawa Górna. Kościół filialny p.w. Matki Boskiej Różańcowej w Bielawie Górnej

Wzmiankowany w 1346 r. i 1530 r. W obecnej postaci wzniesiony jako ewangelicki w XVIII w. Remontowany w XIX w. Odremontowany po uszkodzeniach w 1945 r., częściowo przebudowany w 1976 r. Kościół murowany, kamiennie-ceglany, z prostokątną nawą i wieżą nad jej ostatnim przęsłem. Niewielka zakrystia i kruchta, nakryty dachem dwuspadowym. We wnętrzu, przysklepionym kolebką z lunetami na gurtach spływających na przyściennych filarach zachował się skromny wystrój z 2 poł. XVIII w. Cmentarz przykościelny funkcjonował już w XVI w., powiększony w XIX w. splantowany w 3 ćw. XX w. Mur okalający kościół wraz z bramami cmentarza przy kościele kamiennie-ceglany z wmurowanymi od wsch. epitafiami z XIX-XX w., XVI-XVIII w. Pierwotnie z kościołem związane były zabudowania plebanii ewangelickiej (nową plebanię wzniesiono w 1846 r.) oraz szkoły wyznaniowej (obecnie dom nr 28).

Dłużno Dolne. Zespół kościoła ewangelickiego (rozebranego)

Kościół parafialny wzmiankowany po raz pierwszy w 1346 r. Przypuszcza się, że kolejny pochodził z XIV w. i dwukrotnie był wydłużany (pierwszy raz w 1552 r.) i powiększany. Nowy, neogotycki kościół, wzniesiony z piaskowca, poświęcono 16.11.1858 r. Była to bazylika emporowa z drewnianym stropem. Kościół ten został uszkodzony podczas działań wojennych w 1945 r. Uznana za nie nadającą się do odbudowy świątynię rozebrano ok. 1965 r., pozostawiając jedynie otaczający cmentarz średniowieczny, kamienny mur graniczny z budynkiem bramnym. W tym samym czasie rozebrano przylegający do muru od pn. - wsch. budynek pochodzący z 1818 r. plebanii ewangelickiej. Z terenu cmentarza zniknęły kute, żelazne krzyże nagrobne. Pozostały jedynie pochodzące z XVII i XVIII w. kamienne nagrobki wmurowane w mur cmentarza. Staraniem parafii rzymskokatolickiej zrujnowany budynek bramny muru cmentarza przykościelnego został w latach 2004-2005 podniesiony z ruiny. Nowy, parafialny kościół rzym.-kat. p.w. Chrystusa Króla został wybudowany na nowym miejscu, w sąsiedztwie nowej szkoły podstawowej, w latach 1972-1973.

Lasów. Zespół kościoła ewangelickiego (obecnie ruina)

Kościół w Lasowie miał istnieć już w XIII w., wzmiankowany jest w 1346 r. Pierwotnie była to kaplica p.w. św. Jerzego. Kościół rozbudowany został w 1532 r. o kaplicę grobową, a od 1546 r. był świątynią parafialną. Kolejna rozbudowa miała miejsce w 1649 r., a ponowne poświęcenie nastąpiło w 1651 r. Lutsch wspomina o sgraffitowej dekoracji elewacji kaplicy grobowej oraz oknach o fascjowych obramieniach. Mowa również o barokowym epitafium z przedstawieniem kobiety z dzieckiem - Katarzyny córki lasowskiego pastora Pfaffera i figuralnych oraz heraldycznych i inskrypcyjnych epitafiach z piaskowca. Do dziś pozostał po kościele jedynie wyniesiony ok. 1,5 m nad poziom terenu mur obwodowy. W dobrym stanie zachował się kamienny mur otaczający cmentarz. W skład zespołu kościoła wchodziły również zabudowania plebani ewangelickiej, wzniesionej w 1700 r., odnowionej w 1851 r., z budynkiem gospodarczym (ob. dom mieszkalny). Od pn., za murem cmentarza znajduje się budynek ewangelickiej szkoły z mieszkaniem kantora.

Żarki Średnie. Kościół filialny p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego

Kościół wzmiankowany był w źródłach w 1346 r., wzniesiony został zapewne w 2. poł. XIV, rozbudowany w 1612 r. za sprawą Jacoba i Friedricha von Rindfleischów, odbudowany na przełomie XVII i XVIII w. po pożarze w 1697 r. Modernizowany w XIX w. Z gotyckiej świątyni zachowało się zamknięte poligonalnie prezbiterium nakryte sklepieniem krzyżowo-żebrowym. Kościół został uszkodzony w 1945 r., remontowany w 1969 r. oraz w latach 1999-2000, elewacje poddane zostały remontowi w latach 2006-2008.

Kościół jest budowlą gotycką, przebudowaną w czasach baroku, jednonawową, nakrytą drewnianym stropem, z oskarpowanym, dwuprzęsłowym, poligonalnie zamkniętym prezbiterium, przykrytym sklepieniem krzyżowym. Korpus nakryty dachem dwuspadowym, prezbiterium dachem wielospadowym. Przy prezbiterium od pn. i pd. dwie prostokątne, sklepione krzyżowo przybudówki. Nad wejściem do pn. przybudówki znajduje się tablica fundacyjna z 1612 r. Późnobarokowy ołtarz główny pochodzi z pocz. XVIII w. Inne cenne elementy wyposażenia to kamienne epitafium Wiganda

Mollera von Mollerstiena z ok. 1707 r. oraz gotycki, uskokowy portal z laskowaniami w ścianie pn. prezbiterium. Wokół kościoła znajduje się cmentarz przykościelny otoczony kamiennym murem z wmurowanymi nagrobkami. W skład zespołu oprócz kościoła i cmentarza wchodzi również budynek plebanii ewangelickiej (ob. dom nr 103b) wraz z budynkiem gospodarczym pochodzącym z 1795 r.

CMENTARZE

Tabela 2. Cmentarze występujące na terenie gminy Pieńsk.

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Lokalizacja	Datowanie
1.	Bielawa Dolna	cmentarz ewangelicki	położony w lesie, na pd.-zach. od wsi	1 poł. XIX w.
2.	Bielawa Górna	cmentarz ewangelicki, przykościelny ob. rzymsko-katolicki, parafialny	położony na terenie przykościelnym	1 poł. XIX w.
3.	Dłużyna Dolna	cmentarz ewangelicki, przykościelny	położony na pd.-zach. od kościoła, przedzielony na dwie części drogą polną	XVIII/XIX w.
4.	Dłużyna Dolna	cmentarz rzymsko-katolicki, parafialny	położony na pd.-zach. od kościoła, od pn. graniczy ze starym, ewangelickim cmentarzem	1962 r.
5.	Lasów	cmentarz ewangelicki, przykościelny	w centrum wsi	XVI w.
6.	Pieńsk	cmentarz ewangelicki, ob. rzymsko-katolicki, komunalny	położony na pn. krańcu wsi, pomiędzy ul. Żagańską a Ogrodową	1 poł. XIX w.
7.	Prędocięce	cmentarz ewangelicki	w lesie	XIX w.
8.	Żarki Średnie	cmentarz ewangelicki, przykościelny, ob. rzymsko-katolicki	położony na terenie przykościelnym, we wsi	poł XIX w.

ZAŁOŻENIA REZYDENCJONALNE

Siedziby szlacheckie zachowały się w Lasowie, Żarkach Średnich i Żarce nad Nysą. Czas ich powstania łączy się z epoką nowożytną i reprezentują rozwiązania typowe dla Górnych Łużyc XVII w. Najlepiej zachowanym obiektem jest dwór w Lasowie. Obie siedziby w Żarkach Średnich zachowane są natomiast w bardzo złym stanie technicznym. Dwór w Żarce nad Nysą został tak dalece przekształcony, że o jego historii mówi jedynie kamienny kartusz herbowy nad wejściem. Zachowały się też zabudowania trzech folwarków w Dłużynie Dolnej.

Dłużyna Dolna:

- Zespół dworsko-folwarczny (obecnie zabudowania nr 64). Zlokalizowany w środkowej części wsi. W jego skład wchodzi dom mieszkalny pracowników folwarku z poł. XIX w., murowana obora z XIX/XX w. oraz stodoła z poł. XIX w.

- Zespół dworsko-folwarczny - *Albrechtshof* (obecnie zabudowania nr 80). Zlokalizowany w środkowej części wsi. W jego skład wchodzi dom właściciela folwarku nr 80d (1 ćw. XIX w., 3 ćw. XIX w., ok. 1930 r.), oficyna mieszkalna nr 80c (4 ćw. XIX w., pocz. XX w.), komin - relikt gorzelni (k. XIX w.), obora, wozownia, mieszkanie pracowników i budynek gospodarczy (4 ćw. XIX w.), stodoła (4 ćw. XIX w.) oraz spichlerz (4 ćw. XIX w.).

- Zespół dworsko-folwarczny - *Niedergut* (obecnie zabudowania nr 137). Znajduje się na pn. - zach. krańcu wsi, pozostał z niego dom zarządcy dóbr z 3 ćw. XIX w. oraz budynek mieszkalno-gospodarczy.

Lasów:

- Założenie pałacowo-folwarczne z parkiem. Zespół składa się z dwóch wyraźnie wyodrębnionych części. Jego zach. człon stanowi prostokątny, lekko nieregularny dziedziniec folwarczny. W części pn. przybrał formę rozległego klombu otoczonego szeroką drogą. Część pn.-wsch. - reprezentacyjną,

zajmuje dwuskrzydłowy pałac i oficyna mieszkalna. Główny wjazd zlokalizowany jest w pn.-zach. narożu zespołu.

Pałac wzniesiony został w 2 poł. XVI w., zapewne przed 1590 r., nad Potokiem Żareckim. Jego powstanie wiąże się z osobą Kaspara II von Fürstenau (zm. 1590 r.), który był właścicielem tamtejszych dóbr od 1568 r. Dwór następnie został rozbudowany w 1593 r. o skrzydło i wieżę (pierwotnie w pn.-zach. narożu korpusu). Około 1670 r. został przebudowany dla rodu von Nostitz-Landskron, a później modernizowany około 1710 r. dla niejakiego von Straphinusa. Kolejne przebudowy miały miejsce w końcu XVIII w. i w 2. poł. XIX w. Budowla była remontowana w 1881 r., w latach 40. XX w. oraz w 1985 r., remont kapitalny miał miejsce w latach 1997-2012. Prawdopodobnie dwór pierwotnie otoczony był fosą. W obecnej formie jest to budowla dwuskrzydłowa, założona na rzucie litery „L”. Pochodzący sprzed 1590 r. korpus budowli wzniesiony został na rzucie prostokąta (wydłużonego na osi pn.-pd.), skrzydło boczne wybudowane w 1593 r. dostawione jest prostopadłe. Skrzydła dworu są dwukondygnacyjne, kryte dachami czterospadowymi. Przy pn.-zach. narożu korpusu znajdowała się wieża wachlarzowej klatki schodowej (rozebrana). Fasadę dworu zdobi barokowy, z ok. 1670 r. kolumnowy portal ujmujący wejście główne. Wnętrza korpusu dworu są dwu i trójtraktowe, w przyziemiu zachowane sklepienia krzyżowe i kolebkowo-krzyżowe. W drugiej kondygnacji zachowana jest sala z muzyczną emporą, nakryta drewnianym, polichromowanym stropem o profilowanych belkach. Polichromia o rozbudowanej ornamentyce przedstawiała herby rodziny von Straphinus, właścicieli Lasowa od 1710 r. W Sali muzycznej zachował się ponadto pochodzący z ok. 1710 r. kominek o architektonicznym obramieniu. Skrzydło boczne 2-traktowe.

Bezpośrednio do dworu od pd. - zach. przylega folwark. Wokół wydłużonego majdanu znajdują się: oficyna mieszkalna, nr 61 (XVIII w., w k. XIX w. podwyższona i przebudowana wewnątrz, przebudowana w l. 70. XX w.), oficyna mieszkalna, nr 62 (l. 70. XIX w., pocz. XX w.), obora z aneksem gospodarczym (pocz. XIX w., przebudowana po 1945 r.), obora z mleczarnią i hydrofornią (ok. poł. XIX w., przebudowana w k. XIX w.), dwa budynki gospodarcze oraz stajnia i wozownia.

Na pd. stoku doliny rzecznej położony jest park. Pierwotnie ogród ozdobny (założony w XVIII w.), przekształcony w ogród tarasowy z murem oporowym, arkadowymi przejściami i schodami na wyższe tarasy, oraz kamiennym mostem nad strumieniem we wschodniej części parku.

Żarka nad Nysą:

- Zespół pałacowy z folwarkiem i parkiem. W skład zespołu wchodzi dwór nr 3 (k. XVI w.), oficyna mieszkalna nr 3a (2 poł. XIX w., pocz. XX w., w elewacji wsch. wmurowana tablica inskrypcyjna z 1591 r.), obory (1617 - tablica z datą, odbudowane po 1789 r., XIX w., 1929 r.), park z aleją lipową od wsch. (założony ok. poł. XIX w.). Dwór - obecnie oficyna mieszkalna nr 3, powstał w końcu XVI w. (1591 r.), rozbudowany w 1790 r., odnowiony po pożarze w 1789 r., przebudowany do obecnej formy po pożarze w 1951 r. Nowy pałac o klasycystycznych formach powstał na wyniesieniu terenowym, na pd. od folwarku. Pałac został po 1945 r. przejęty przez Wojska Ochrony Pogranicza i gruntownie przebudowany.

Żarki Średnie:

- Zespół folwarczny - Doctorhof (obecnie zabudowania nr 1). Zespół zlokalizowany jest po pn. stronie drogi biegnącej przez wieś, w jej krańcowym, pd. - wsch. odcinku. Składa się z budynku dawnego dworu - zaadaptowanego na spichlerz z 2 poł. XVIII w. (modernizowany ok. poł. XIX w.), stodoła I (ok. 1900 r.), stodoła II (ok. poł. XIX w.), stodoła III (XIX/XX w.) oraz remiza wozów i stajnia dla koni pociągowych (XIX/XX w.). Budynki skupiają się zwartym ciągiem wzdłuż trzech pierzei pustego, prostokątnego majdanu.

- Zespół pałacowo-folwarczny z parkiem - Mittel Sohra (obecnie zabudowania nr 102). Zespół usytuowany jest w centralnej części wsi, w sąsiedztwie obecnego kościoła filialnego. Założenie posiada nieregularny, wieloboczny kształt, od pn.-wsch. i pn. wykreślony naturalnymi granicami - rzeka i rowy wodne. Główny wjazd znajduje się na pd. - zach. części na wprost kościoła. Centrum założenia stanowi prostokątny dziedziniec, z czworobocznym trawnikiem pośrodku, otoczonym brukowaną drogą, prowadzącą do wszystkich budynków.

Pałac znajduje się w środkowej części założenia. Pochodzi z przełomu XVI i XVII w. Jeszcze przed 1890 r. dwór był otoczony fosą. W 4. ćw. XIX w. dwór został przebudowany i rozbudowany

w formach neorenesansowych. Po 1945 r. użytkowany był na cele biurowe i mieszkania PGR, obecnie pozostaje własnością prywatną. Pałac jest budowlą murowaną, o rozczłonkowanej bryle i rzucie, trójkondygnacyjną. Korpus dworu nakryty jest wysokim dachem naczółkowym. Pośrodku elewacji pd. - fasady - wysunięta przed lico czterokondygnacyjna wieża nakryta dachem czterospadowym. Elewacja wsch. korpusu dwuszczytowa, poprzedzona tarasem. Skrzydło tylne nakryte niższym dachem dwuspadowym. Elewacje tynkowane, w narożach korpusu i wieży zdobione pasami boni. Elewacje pierwotnie zdobione były sgraffitową dekoracją ornamentalną. Zachowane nieliczne kamienne, profilowane opaski okienne. Na pd. elewacji wieży - dwa tonda oraz prostokątna tablica z herbami. Wnętrza pierwotnie w układzie druktowym. W przyziemiu wieży zachowane jednoprzęsłowe sklepienie krzyżowe.

Po południowej stronie dworu założony został folwark. Wokół rozległego majdanu znajdują się m.in. dwie oficyny mieszkalne z 3. ćw. XIX w. oraz spichlerz i gorzelnia. Zachowane są dwie bramy wjazdowe z k. XIX w.

Park znajduje się na wsch. od pałacu. Został u schyłku XIX w. z wykorzystaniem być może wcześniejszego ogrodu ozdobnego. Obecnie teren ten od zach. i pn. konturowany jest szpalerem dębów i akacji, otoczony ogrodzeniem.

- Trzeci zespół folwarczny, znajdował się na zachodnim krańcu wsi, użytkowany jeszcze po 1945 r., przestał istnieć w latach 70. XX w.

KOMPONOWANE FORMY ZIELENI

Zabytkowa zieleń o znaczących wartościach na terenie gminy Pieńsk stanowi m.in. wyżej wspomniana zieleń związana z obiektami sakralnymi, obszary i założenia zabytkowych historycznych cmentarzy oraz zieleń (na ogół w dużym stopniu zniszczona) obszarów dworskich i pofolwarcznych.

Na szczególną uwagę zasługuje Park Miejski w Pieńsku. Park powstał w latach 70 XIX w. w miejscu dawnej cegielni i związanych z jej działalnością wyrobisk gliny i ałunu, jako jeden z pierwszych w Europie przykładów świadomej rekultywacji terenów przemysłowych. Park stanowi założenie naturalistyczne, wykorzystujące ukształtowanie terenu wynikające z wcześniejszego sposobu użytkowania. W przeszłości w zagłębieniach terenu, tj. głównych miejscach wydobywania, powstały zbiorniki wodne, z których żaden nie przetrwał do chwili obecnej z powodu obniżającego się poziomu wód gruntowych. Miejsca te stanowią obecnie jedynie tereny podmokłe i bagniste.

Zachował się pierwotny układ komunikacyjny parku, tj. przebieg i geometria alejek parkowych o nieznacznie zróżnicowanej szerokości, tworzących nieregularną sieć zagęszczającą się w części pd. - zach. założenia. Nawierzchnia alejek ziemna, z częściowo zachowanymi obrzeżami betonowymi. W pobliżu pd. granicy parku znajdują się pozostałości dawnego podwyższenia - estrady, otoczonej murkiem z bloków kamiennych, z kamiennymi stopniami schodowymi ułożonymi zabiegowo.

Na terenie parku znajduje się 1.175 drzew w 25 gatunkach, w tym 24 gatunki liściaste i jeden gatunek iglasty, z których najliczniej występują: dęby szypułkowe, graby pospolite, buki pospolite oraz lipy drobnolistne. W drzewostanie dominują drzewa dojrzałe w dobrym i bardzo dobrym stanie fitosanitarnym.

BUDYNKI MIESZKALNE

Zabudowa miejska:

Zabudowa o typowo miejskim charakterze, pochodząca z czasów intensywnego rozwoju Pieńska zajmuje jego część centralną, na pn. od ul. Bolesławieckiej, zamknięta od pd. i wsch. budynkami fabrycznymi. Budynki te zgrupowane są głównie przy ul. Hutniczej, Dworcowej i Kościuszki.

Bardziej okazałe domy, o charakterze willowym wznoszono głównie w latach 1910-1915, czego przykładem są wille zachowane przy ul. Fabrycznej 11, Staszica 10, 11, Wysoka 7 oraz zabudowa ul. H. Dąbrowskiego (nr. 46, 47, 50).

Poza centrum miasta na uwagę zasługują zespoły budynków wielorodzinnych, wzniesione dla coraz liczniejszych robotników i ich rodzin: pierwsze przy ul. Robotniczej z ok. 1905 r., ul. Kolejowej i ul. Ogrodowej z ok. 1910 r., czy późniejsze, z ok. 1930 r. budynki przy Placu Wolności, ul. Stefana Batorego, ul. Żagańskiej (zachowane jedynie w części). Osiedle typowych domów dwurodzinnych, powstałe w latach 30. XX w. przy ul. Przejazdowej i ul. M. Konopnickiej, zachowało układ parcelacji jednak niemal wszystkie domy zostały w ostatnich latach w mniejszym lub większym stopniu przebudowane.

Zabudowa wiejska:

Wśród zabudowy wiejskiej wyróżniają się wznoszone w 2 poł. XVIII w. oraz na początku XIX w. charakterystyczne dla tej części Łużyc domy mieszkalne wznoszone w konstrukcji mieszanej z murowanym (z kamienia łamanego lub cegły) parterem oraz piętrem w dekoracyjnie opracowanej konstrukcji szachulcowej z wypełnieniem z gliny, pokrytym bielonym tynkiem wapiennym. W domach tych często otwory wejściowe oraz okienne posiadają kamienne obramienia. Większość zabudowy znajduje się obecnie w bardzo złym stanie technicznym. Budownictwo tego typu zachowało się m.in. w Bielawie Górnej i Dłużynie Dolnej. Pozostała zabudowa mieszkalna to domy o prostych konstrukcjach, jedno lub dwukondygnacyjne, kryte dachem dwuspadowym, czasem naczółkowym. Zagrody w większości o układzie czworobocznym.

W Lasowie występuje zabudowa willowa o charakterze podmiejskim, wzdłuż drogi łączącej Pieńsk ze Zgorzelce, pochodzi z początku XX w.

ZABYTKI PRZEMYSŁU I TECHNIKI

Na rozwój Pieńska zdecydowany wpływ miało uruchomienie w 1858 r. pierwszej huty szkła założonej przez Menzla z Ruszowa i Behnischa ze Zgorzelca. W 1861 r. powstała następna huta z inicjatywy firmy Tscheutschler & Lacotta, natomiast w 1864 r. rozpoczęła działalność fabryka szkła Traugutta Buchnera. Wśród założonych w Pieńsku hut prężną działalnością wyróżniały się zakłady: *Adler* (zał. w 1872 r.), *Meissner, Kleinert & Co.* i szlifiernia szkła Richarda Süssmutha (zał. 1900 r.). Przed II wojną światową miasto liczyło około 12 tysięcy mieszkańców i było największym ośrodkiem szklarskim w Europie, bowiem na terenie Pieńska zlokalizowanych było 13 zakładów związanych z przemysłem szklarskim. Produkowano tu wszystkie rodzaje szkła: budowlane, oświetleniowe, gospodarcze-łącznie ze szkłem ołowiowym, techniczne, optyczne i opakowaniowe, a w czasie II wojny światowej szkło na cele zbrojeniowe.

Pieńsk. Huta szkła "Lucyna", zakład "Nysa". Za datę powstania zakładów zlokalizowanych przy ul. H. Dąbrowskiego 44 można uznać rok 1886 r., kiedy to została założona huta *C.H. Schubert & Co* przez H. Schuberta, R. Rodera i O. Patzlera. W 1903 r. huta *C.H. Schubert & Co* połączyła się z hutą braci Putzler, jedną z największych hut szkła w Pieńsku założoną przez braci Oskara i Edmundów Putzlerów, która w latach 80. XIX w. słynęła z produkcji wysokiej jakości abażurów. W okresie przedwojennym w hucie (*Glashütte Putzler*) zatrudnionych było około 850 pracowników. Zniszczone w czasie wojny huty szkła w Pieńsku odbudowano i przywrócono produkcję. W latach 90. XX w. nastąpiło załamanie przemysłu szklarskiego w Pieńsku. W 2011 r. zespół budynków dawnej huty został przejęty przez Gminę Pieńsk.

Zespół tworzy przeszło 30 obiektów (niemal wszystkie objęte ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków). Najokazalszym obiektem dawnej huty jest główny budynek administracyjny o bryle zaakcentowanej narożnymi ryzalitami zamkniętymi krenelazami oraz dodatkowo zdobionymi wieżyczkami. Budynek ten powstał około 1910 r. Podobne formy stylistyczne wykorzystane zostały przy budowie również budynków produkcyjnych: hale pieca, donicarnia, opękarnia. Odmienną stylistykę reprezentuje willa wybudowana w latach 30. XX w. w pd. części zespołu i otoczona parkiem. Zachowane budynki huty wyróżniające się charakterystycznymi formami neogotyckimi oraz wykończeniem elewacji z cegły licówki w kolorze czerwonym oraz żółtym powstały głównie w latach 1900-25. Z zespołu najbardziej jest reprezentacyjny budynek administracyjny z zachowanym wystrojem wnętrza.

Pieńsk. Huta szkła "Lucyna II", zakład "Ewa", obecnie Huta Szkła Oświetleniowego „POLAM - PIENSK”. Zakład powstał w wyniku utworzenia Spółki w 1886 r. przez Henryka Schuberta, Ryszarda Roderę i Oskara Putzlera pod nazwą firmy „C.H.Schubert & Co” i ten rok został uznany jako rok powstania huty. W 1903 r. budowniczy huty Hirche przejął zakład, sprzedając go ponownie pod nazwą „PHÖHIX hütte” towarzystwu z ograniczoną odpowiedzialnością (G.m.b.H), w której zarządzali pierwsi akcjonariusze: Schiler, Krügel i Lacotta. Kierownikiem zakładu był wówczas do 1906 r. Lacotta, a po nim kierownictwo przejął nowy akcjonariusz Hanisch. Po 5 latach, dyrektorem huty „PHÖNIX” został Rudolf Meissner i pełnił ją aż do śmierci tj. do 1925 r. Następnie kierownictwo przejął jego syn, Józef Meissner, które prowadził do końca wojny. Od początku powstania, huta produkowała szkło oświetleniowe (podówcześnie naftowe), a od 1911 r. kiedy Rudolf Meissner został wspólnikiem, a następnie głównym właścicielem firmy „PHÖNIX” wprowadził nowy asortyment specjalnego szkła twardego (hartglas). Po zakończeniu I wojny światowej nastąpiła inflacja i pewne załamanie zbytu produkcji, na skutek czego wprowadzono do produkcji dwie nowe gałęzie szkła. Rozpoczęto produkcję szkła ołowiowego oraz szkieł do okularów, produkcję szkieł do latarek kieszonkowych elektrycznych. W dniu 16 lutego 1945 r. zarządzono ewakuację firmy, po przerwaniu frontu niemieckiej linii obrony przez Armię Radziecką i Armię Ludowego Wojska Polskiego. Firmę „PHÖNIX” ewakuowano, wywożąc ważniejsze urządzenia techniczne huty do Bawarii, do miejscowości Marktleuthen, gdzie firma ta istnieje do dziś.

Pieńsk. Huta Szkła "Łużyce". Historia huty datuje się od 1872 r., kiedy to uruchomiono produkcję szkła optycznego, a w późniejszym czasie szkła opakowaniowego (butelki, słoje) i oświetleniowego. Przed II Wojną Światową Huta "Łużyce" była jedną z 13 hut działających na terenie miasta. Działania wojenne w znacznym stopniu zniszczyły hutę. Produkcję uruchomiono po odbudowie ze zniszczeń w 1949 r. Do roku 1967 huta funkcjonowała jako samodzielne przedsiębiorstwo pod nazwą Huta Szkła "Łużyce", produkując głównie szkło opakowaniowe. Od 1 kwietnia 1967 r. wchodziła w skład przedsiębiorstwa zrzeszającego cztery huty pod nazwą "Pieńskie Huty Szkła". Aktualnie istniejąca spółka Pieńskie Huty Szkła "Łużyce" powstała w maju 1997 r. na bazie przekształcenia Pieńskich Hut Szkła.

Na terenie gminy Pieńsk zachowały się nieliczne zagrody młyńskie, m.in.:

- młyn w Bielawie Dolnej, zachowany w ruinie, obecny dom nr 79 (1800 r.).
- zagroda młyńska, tzw. Winkel Muhle w Bielawie Górnej. Młyn powstał w 1941 r. (datownik nad wejściem). Prawdopodobnie z tego okresu pochodzą wszystkie pozostałe budynki zagrody młyńskiej. Zagrodę o formie nieregularnego czworoboku tworzyły młyn z częścią mieszkalną, budynek gospodarczy, obora, stodoła oraz piwnica.
- młyn wodny w Lasowie, obecny dom nr 55 (k. XVI w., 1771 r.).
- młyn w Żarkach Średnich, obecnie budynek mieszkalno-gospodarczy.
- zespole młyna „Nieder Mühle” w Pieńsku, z ok. 2 poł. XIX w.

Do zabytków techniki z terenu gminy należą także:

- dworzec kolejowy w Pieńsku. W 1846 r. uruchomiono linię kolejową Węgliniec - Zgorzelec, w późniejszym czasie z czerwonej cegły wybudowano budynek dworca kolejowego.
- kamienny wiatrak typu holenderskiego w Żarkach Średnich, wzniesiony w znacznym oddaleniu od siedliska, z przełomu XVIII i XIX w. (lub poł. XIX w.).

OBIEKTY UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ

Do tego typu zabytków zaliczyć można m.in. budynki szkolne:

- w Bielawie Dolnej: obecny budynek mieszkalny nr 16 (ok. 1900 r.) oraz szkoła (bez numeru, w południowej części wsi, z ok. 1920 r.), obecnie nie użytkowana, pełniąca w okresie powojennym funkcję stacji WOP,
- w Bielawie Górnej, obecnie pełniąca funkcję biblioteki, z 1 poł. XIX w.
- w Lasowie obecny dom mieszkalny nr 23 (ok. poł. XIX w.),

- w Pieńsku: obecny budynek mieszkalny nr 32, szkoła ewangelicka (obecnie SP nr 1) z k. XIX w., szkoła ewangelicka i mieszkanie kantora (ob. dom mieszkalny) z ok. poł. XIX w.
- w Żarkach Średnich obecna biblioteka i dom nr 104 (XIX/XX w., rozbudowana ok. 1930 r.).

5.2.4 Zabytki archeologiczne

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, prowadząc inwestycje wymagające robót ziemnych, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne w zakresie uzgodnionym z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych i niekoniecznie może dokładnie odpowiadać zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych zawartych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

Na terenie Miasta i Gminy Pieńsk w ewidencji konserwatorskiej znajduje się 129 stanowisk archeologicznych, z tego 4 wpisane są do rejestru zabytków. Większość stanowisk archeologicznych została rozpoznana „powierzchniowo” podczas dużego projektu realizowanego już od końca lat 70-tych XX w., jest to Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP).

Obszar Gminy Pieńsk znajduje się na 10 obszarach AZP: 74-9, 74-10, 75-9, 75-10, 76-9, 76-10, 76-11, 77-9, 77-10, 77-11. Większość stanowisk archeologicznych to stanowiska wielokulturowe, na obszarze których wyróżniono materiał zabytkowy z różnych epok. Praktycznie wszystkie stanowiska posiadają określoną chronologię (wyjątek stanowi stanowisko Pieńsk 8 i Żarki nad Nysą 16). Występują tutaj stanowiska od czasów epoki kamienia po nowożytność.

Spis stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków Miasta i Gminy Pieńsk przedstawia Aneks 2 na końcu opracowania.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Podstawowe formy ochrony zabytków według Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. stanowią:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
3. uznanie za pomnik historii;
4. utworzenie parku kulturowego;
5. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Miasta i Gminy Pieńsk funkcjonują dwie z wyżej wymienionych form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (s. 27-36 niniejszego opracowania).

5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z *ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, który zgodnie z przytoczoną powyżej ustawą, jako jedyny organ ochrony zabytków posiada kompetencje wpisywania zabytków do rejestru. Wpis zabytku do rejestru zabytków dokonywany jest na mocy decyzji administracyjnej, w księdze rejestru zabytków, określanej w zależności od kategorii zabytku właściwym symbolem:

- ✓ księga A – zabytki nieruchome,
- ✓ księga B – zabytki ruchome,
- ✓ księga C – zabytki archeologiczne.

Zabytek nieruchomy może zostać wpisany do rejestru z urzędu lub na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje. Do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpisu dokonuje właściwy Wojewódzki Konserwator Zabytków wydając decyzję administracyjną.

Zabytek wpisany do rejestru, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje skreślony z rejestru. Skreślenie z rejestru następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

W poniższej tabeli przedstawiono zabytki nieruchome i archeologiczne wpisane do rejestru zabytków z terenu Miasta i Gminy Pieńsk.

Tabela 3. Zabytki nieruchome gminy Pieńsk wpisane do rejestru zabytków.

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Nr	Datowanie	Rejestr zabytków	Data rejestru
Bielawa Górna							
1		Kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. filialny p.w. św. Matki Boskiej Różańcowej			XVIII w., poł. XIX w.	A/6067	24.01.2018 r.
2		Dom mieszkalny		49	1775 r.	A/5419/1890	1967.01.12
Lasów							
3		Dwór w zespole		61	XVI-XVIII w.	A/5504/277	1951.05.11
4		Park dworski z murem oporowym, mostem i urządzeniami terenowymi w zespole			XVI-XVIII w.	A/5639/846/J	1984.07.12
Pieńsk							
5		Układ urbanistyczny miasta Pieńsk			XV-XX w.	A/1810/609/J	1980.02.26
6		Kościół parafialny pw. św. Franciszka z Asyżu	ul. Hutnicza	37	1822-85 r.	5/A/00	2000.02.03
7		Park miejski	ul. Bolesławiecka			A/5534/1326/J	1997.12.19
8		Zespół zabudowy Huty Szkła "Lucyna", zakład "Nysa": 1. budynek administracyjny I, 2. magazyn, 3. budynek administracyjny II, 4. zestawiaśnia pieca III, 5. hala pieca III, 6. hala odprężarek, 7. zestawiaśnia, 8. magazyn, 9. donicarnia, ob. budynek socjalny, 10. hala pieca II, 11. hala wanny, 12. blacharnia, 13. opękarnia,, 14. magazyn, 15. ślusarnia, 16. szlifiernia, 17. sortownia, 18. pakownia,	ul. Dąbrowskiego	44	1 ćw. XX w.	87/A/1-30	2002.05.08

	19. kartonazownia, 20. formiarnia, 21. wieża ciśnień, 22. malarnia, 23. garaż, 24. kwasownia, 25. zestawownia, 26. budynek przy piecu III, 27. magazyn, 28. przychodnia przyzakładowa, 29. willa z zadrzewieniem, 30. stacja trafo.					
Żarki Średnie						
9	Kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. filialny p.w. Podwyższenia Krzyża Św.			XVII w.	A/2006/1270	1965.04.02
10	Dwór w zespole		102	1 poł. XVII w., 1870 r.	1919	1967.01.21
11	Park podworski w zespole		102	2 poł. XIX w.	A/5644/841/J	1984.07.12

Tabela 4. Stanowiska archeologiczne gminy Pieńsk wpisane do rejestru zabytków.

L.p.	Miejscowość	AZP	Obiekt	Datowanie	Nr st. w miejscowości	Nr st. na obszarze	Rejestr zabytków	Data rejestru
1	Lasów	77-09	Cmentarzysko ciałopalne Ślad osadnictwa	III okres epoki brązu - ok. halsztacki (kultura łużycka) Wczesne średniowiecze	7	7	C-/575/72	27.12.1972 r.
2	Lasów	77-09	Pałac (pierwotnie dwór obronny)	Okres nowożytny	15	34	A/5504/277	11.05.1951 r.
3	Pieńsk	76-09	Relikty kościoła wraz z cmentarzem	Średniowiecze-okres nowożytny	5	7	A/5406/1907	12.01.1967 r.
4	Żarki Średnie	77-10	Pałac	Okres nowożytny	12	32	A/5404/1919	21.01.1967 r.

Tabela 5. Zabytki ruchome Miasta i Gminy Pieńsk wpisane do rejestru zabytków.

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Nr	Rejestr zabytków	Data rejestru
1	Pieńsk	Wypożyczenie kościoła parafialnego pw. św. Franciszka z Asyżu (15 obiektów)	ul. Hutnicza	37	54/B/01/1-15	05.03.2001 r.
2	Żarki Średnie	Wypożyczenie kościoła filialnego pw. Podwyższenia Krzyża Świętego (21 obiektów)			79/B/01/1-21	17.05.2001 r.

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie”, a także zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113 poz. 661).

Na podstawie art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 75 poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowania Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków. Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

Gminna Ewidencja Zabytków Miasta i Gminy Pieńsk sporządzona została w 2006 r. i zaktualizowana w 2012 r. Została ona pozytywnie zaopiniowana przez WUOZ we Wrocławiu Delegaturę w Jeleniej Górze (pismo JG/N.5135.44.2012.MP z dnia 13.12.2012 r.).

Spis zabytków nieruchomych i archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków Miasta i Gminy Pieńsk przedstawiają Aneksy 1 i 2 na końcu opracowania.

5.5 Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- ✓ tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- ✓ spektakle i widowiska,
- ✓ zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- ✓ wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- ✓ umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Obiektami kulturotwórczymi na terenie Miasta i Gminy Pieńsk są:

Dom kultury w Pieńsku (ul. Hutnicza 23). Zadaniem Ośrodka jest wszechstronne działanie w zakresie kultury, mające na celu szeroko rozumianą kulturę oraz upowszechniania kultury na rzecz mieszkańców gminy Pieńsk.

Miejska Biblioteka Publiczna w Pieńsku - Multimedialne Centrum Informacji i Komunikacji. Biblioteka posiada jedną filię w miejscowości: Dłużyna Dolna. Biblioteka prowadzi przede wszystkim działalność informacyjną. Uczestnicząc w rozwoju nauki, oświaty i kultury, popularyzuje wiedzę, pogłębia zainteresowania czytelników, rozwija kulturę literacką poprzez prowadzenie różnorodnych form pracy z czytelnikiem.

Stowarzyszenie Promocji Kultury Ziemi Pieńskiej. Celem Stowarzyszenia jest tworzenie warunków środowiskowych, które pomagają kształceniu i rozwojowi kulturalnemu dzieci i młodzieży, a także i dorosłych, w dziedzinach edukacji kulturalnej, wypoczynku i rozrywki, ekologii. Stowarzyszenie jest organizatorem wielu imprez kulturalnych na terenie gminy Pieńsk jak np. wystawy lokalnych twórców, imprezy transgraniczne i integracyjne dla różnych grup wiekowych. Od wielu lat jest organizatorem międzynarodowego festiwalu AlterPiknik, który adresowany jest do młodzieży państw nadgranicznych. Stowarzyszenie bierze czynny udział w licznych imprezach kulturalnych przygotowywanych przez placówki oświatowe i instytucję kultury w Pieńsku przyczyniając się do integrowania i aktywizacji wielu środowisk społecznych.

Zespół ludowy Lasowianie” z Pieńska. Zespół krzewi kulturę, tradycję i ludowość wschodnią przywiezioną na te tereny m.in. z Wilna, Białorusi, Lubelszczyzny i Polesia. Na scenie występują w strojach zaprojektowanych przez etnografów, krojem nawiązujących do dawnych strojów śląskich lub wyłącznie lnianych, nawiązujących do tzw. strojów dziadowskich.

Działalność kulturalna prowadzona jest również w świetlicach wiejskich, przede wszystkim skupiona jest wokół zespołów ludowych m.in. "Lasowianie" i stowarzyszeń lokalnych.

Na terenie gminy odbywają się wiele imprez kulturalnych, w tym:

- Jarmark Świąteczny,
- Szczodry Wieczór,
- Jarmark Wielkanocny,
- Dni Pieńska,
- Święto Chleba,
- Dni Szkła-Jarmark Szklarski.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Analiza SWOT jest jednym z podstawowych narzędzi diagnostycznych. Określa ona cztery ważne elementy oceny: mocne i słabe strony, czyli pozytywne i negatywne warunki wewnętrzne oraz szanse i zagrożenia, czyli pozytywne i negatywne warunki zewnętrzne. Niniejsza analiza jest podstawą do określenia celów i kierunków działania Gminy Pieńsk w zakresie ochrony zabytków.

Tabela 6. Analiza SWOT Miasta i Gminy Pieńsk.

MOCNE STRONY
• położenie w sąsiedztwie granicy polsko-niemieckiej, • dobre skomunikowanie gminy przez gęstą sieć drogową oraz linię kolejową łączącą gminę z powiatem i z zagranicą, • rozwinięty przemysł szklarski, • prężna działalność lokalnych stowarzyszeń i grup kulturalnych m.in. Stowarzyszenie Promocji Kultury Ziemi Pieńskiej, • wysokie walory historyczne, artystyczne i kulturowe, • potencjał kulturowy, związany z nagromadzeniem zabytków, w tym: ✓ zabytki sakralne, ✓ zespoły dworsko-folwarczne z parkami (m.in. Dłużyna Dolna, Lasów, Żarki nad Nysą, Żarki Średnie), ✓ zabytki przemysłowe i techniki. • udostępniony wykaz Gminnej Ewidencji Zabytków (zabytki nieruchome, zabytki archeologiczne) na stronie internetowej gminy, • duża liczba wydarzeń kulturalnych organizowanych na terenie Gminy, • dziedzictwo kulturowe trzech narodów, które elementy mogą zostać wykorzystane w kreowaniu niektórych form działalności gospodarczej i społecznej, • duża ilość stanowisk archeologicznych świadczących o historii terenu, • korzystne warunki rozwoju turystyki ze względu na zachowane dziedzictwo kulturowe i atrakcyjne tereny krajobrazowe, • gminny portal mapowy, który przyczynia się do wzrostu atrakcyjności terenu i zainteresowania dziedzictwem kulturowym - https://piensk2.e-geoportal.pl/, • położenie miasta Pieńsk na jednym z dolnośląskich „Szlaków dziedzictwa” - „Szlaku II Armii Wojska Polskiego”.
SŁABE STRONY
• niedostateczna promocja zabytków i ich roli w życiu gospodarczym, kulturalnym itp., • przekształcenia w obszarze historycznych struktur osadniczych, powodujące "zatarcia" układu przestrzennego oraz zmianę skali zabudowy, • niska świadomość mieszkańców walorów własnej tradycyjnej architektury lokalnej, mogącej stanowić potencjał turystyczny, • brak kontynuacji tradycji budowlanych we współczesnym budownictwie, ujawniające się tendencje przebudowy istniejącej zabudowy historycznej zmieniającej charakterystyczne cechy tradycyjnego lokalnego typu budownictwa, • trudna sytuacja budżetu państwa, czego efektem są niedostateczne, w stosunku do istniejących potrzeb, środki finansowe przeznaczone na aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu, pomoc socjalną, edukację, kulturę i sztukę, bezpieczeństwo publiczne, a także zmniejszające się rozmiary przekazywanych do budżetów jednostek samorządu terytorialnego - dotacji i subwencji,

- mała świadomość podmiotów gospodarczych o korzyściach płynących z mecenatu kultury,
- nikłe pozyskiwanie środków zewnętrznych na opiekę nad zabytkami,

SZANSE

- prace remontowo-konserwatorskie obiektów zabytkowych,
- organizowanie imprez sportowo-kulturalnych zwłaszcza o zasięgu ponadlokalnym,
- wykorzystanie funduszy europejskich,
- rozwój organizacji pozarządowych,
- rozwój współpracy transgranicznej,
- tworzenie nowych miejsc pracy w oparciu o walory środowiska kulturowego np. rozwój agroturystyki, tradycyjnej turystyki weekendowej,
- wydawanie publikacji w formie broszur, ulotek, folderów, stron internetowych, filmów związanych z dziedzictwem kulturowym gminy,
- zwiększanie udziału funduszy prywatnych w pracach związanych z ochroną zabytków (współpraca z obecnymi właścicielami nieruchomości),
- rozwijanie świadomości kulturowo-historycznej i ekologicznej mieszkańców (budowa ścieżek edukacyjnych, montaż tablic informacyjnych przy zabytkach oraz tablic prowadzących do zabytków),
- uwzględnianie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego w programach, strategiach i planach rozwoju,
- korzystne warunki dla rozwoju turystyki z wszechstronnym wykorzystaniem zasobu i wartości dziedzictwa i krajobrazu kulturowego,
- korzyści wynikające z walorów atrakcyjnego ukształtowania krajobrazu naturalnego,

ZAGROŻENIA

- rosnące koszty renowacji i konserwacji obiektów zabytkowych,
- wysokie koszty zachowania odrestaurowanych zabytków,
- skumulowanie wydatków związane ze złym i bardzo złym stanem obiektów zabytkowych zagrożonych destrukcją,
- niedostatek środków publicznych na rewitalizację,
- mała świadomość społeczna odnośnie walorów obiektów zabytkowych i ich znaczenia dla rozwoju gminy,
- brak potencjalnych inwestorów,
- zwiększenie zadań zleconych gminom bez odpowiedniego wsparcia finansowego,
- skomplikowane i długotrwałe procedury ubiegania się o środki z UE,

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Celem niniejszego programu, opracowanego w oparciu o Gminną Ewidencję Zabytków, jest stworzenie wieloletniej strategii ochrony zabytków znajdujących się na terenie Gminy Pieńsk. Misją gminy, w kontekście zachowania i ochrony jej dziedzictwa kulturowego jest: ***"świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego, poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych, a także racjonalne wykorzystanie istniejących zasobów dla rozwoju społeczno-gospodarczego gminy"***.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Za podstawowe cele programu opieki nad zabytkami należy przyjąć te wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami, a więc:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej i konsekwentne oraz planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako potwierdzenie uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy.
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wykreowanie wizerunku gminy poprzez: podejmowanie działań sprzyjających wytworzeniu lokalnej tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności mieszkańców mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego, edukację w zakresie miejscowego dziedzictwa kulturowego.
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków.
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

W poprzednim *Programie Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Pieńsk na lata 2022-2025* wyznaczono cztery priorytety oraz ich kierunki i zadania. Niektóre z nich mają charakter długofalowy, przez co nie było możliwości zrealizowania ich w okresie obowiązywania programu. W związku z tym planuje się ich wykonanie w kolejnym okresie.

Szczegółowe zestawienie działań podjętych przez Gminę Pieńsk zostało zaprezentowane w rozdziale *11. Realizacja i finansowanie przez miasto zadań z zakresu ochrony zabytków*.

7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami

Poniżej przedstawiono priorytety, kierunki działań i zadania Programu Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Pieńsk na lata 2022 - 2025.

PRIORYTET 1

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego gminy

Kierunek działania 1.1. Ochrona krajobrazu kulturowego i poprawa ładu przestrzennego

Zadania:

- 1.1.1 Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami, wszelkie działania prowadzone w obrębie zabytków oraz w ich otoczeniu (w granicach wyznaczonych w decyzjach o wpisie do rejestru zabytków) wymagają pozwolenia Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków.
- 1.1.2 Kreowanie poprawnej polityki przestrzennej w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego gminy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (MPZP), decyzjach o warunkach zabudowy i decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego.
 - ✓ Sporządzenie Planu ogólnego gminy w związku ze zmianami prawa w zakresie planowania przestrzennego. Ustalenia zawarte w planie ogólnym powinny uwzględniać zabytki objęte formami ochrony, o których mowa w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami lub ujęte w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków oraz dobra kultury współczesnej.
 - ✓ W przypadku tworzenia nowych MPZP ochrona zabytków nieruchomych powinna być wyznaczana w zależności od wartości danego obiektu zabytkowego:
 - zabytki wpisane do rejestru zabytków należy obejmować ochroną kilku elementową. Ścisła ochrona konserwatorska winna obejmować obiekt zabytkowy i obszar wpisany do rejestru zabytków - działania w jej obrębie powinny zostać uzależnione od decyzji WKZ. Wokół takiej strefy wskazane jest wyznaczenie obszaru, otuliny, mającego na celu ochronę otoczenia obiektu zabytkowego, w granicach opierających się na naturalnym ukształtowaniu terenu bądź jego aktualnym zagospodarowaniu. W strefie tej powinny zostać wyznaczone rygory dotyczące inwestycji, określające dopuszczalne zagospodarowanie terenu i parametry nowej zabudowy, a także dopuszczalne przekształcenia istniejącej, mającej na celu przeciwdziałanie degradacji otoczenia obiektów zabytkowych i zachowanie ich ekspozycji,
 - obiekty zabytkowe znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków należy objąć ochroną punktową. Zabytki z GEZ należy chronić in situ,
 - w MPZP powinna być zawarta ochrona ogólnego krajobrazu gminy, charakteryzująca się utrzymaniem kompozycyjnej spójności, utrwalaniem historycznych układów zabudowy, poprzez kontynuowanie tradycyjnie ukształtowanych lokalizacji kompozycji budynków oraz wykorzystywanych form architektonicznych zmierzających do harmonizowania krajobrazu,
 - ✓ Uchwalenie MPZP dla obszarów, które ich nie posiadają. W pierwszej kolejności dla terenów o stosunkowo dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi lub ważnymi dla ochrony dziedzictwa kulturowego ze względu na sąsiedztwo ważnych części układu przestrzennego. Plany te winny uwzględniać wymogi związane z ochroną znajdujących się na tych obszarach obiektów zabytkowych, w szczególności tych wpisanych do rejestru zabytków, ale także tych uwzględnionych w Gminnej Ewidencji Zabytków. Zaleca się wprowadzenie w stosunku do obiektów z obu tych grup bardziej precyzyjnych, zindywidualizowanych zapisów, uwzględniających specyfikę ich bryły, form architektonicznych i kontekstu przestrzennego.
 - ✓ Uwzględnianie w planowaniu przestrzennym i działalności inwestycyjnej na terenie gminy zasad ochrony historycznych układów planistycznych miejscowości oraz zasad ochrony krajobrazu kulturowego, w tym w szczególności dążenie do zachowania

- w niezmienionej formie historycznych panoram, osi widokowych, form terenu, zabytkowych kompozycji zieleni, cmentarzy itp.
- ✓ Odnośnie decyzji o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego wydawanych przez Burmistrza Miasta i Gminy Pieńsk dla terenów, na których znajdują się obiekty zabytkowe ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków, każdorazowo należy je uzgadniać z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, który narzuci odpowiednie uwarunkowania związane z ich ochroną, o ile uzna je za konieczne,
 - ✓ Stanowiska archeologiczne winny być dokładnie oznaczone na załącznikach graficznych do planów miejscowych, natomiast w jego tekście powinny znaleźć się zapisy ustanawiające ochronę konserwatorską i nakazujące uzgadnianie zamierzeń inwestycyjnych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
 - ✓ Odnośnie decyzji o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego, wydawanych przez Urząd Miasta i Gminy, dla terenów, na których zlokalizowano stanowiska archeologiczne (rozpoznanie powinno się opierać na Gminnej Ewidencji Zabytków), każdorazowo należy je uzgadniać z urzędem konserwatorskim, który narzuci odpowiednie uwarunkowania związane z ich ochroną.

Kierunek działania 1.2. Opieka nad zabytkami nieruchomymi, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów obiektów charakterystycznych dla gminy i obszaru kulturowego, w którym zlokalizowana jest gmina

Zadania:

- 1.2.1. Prowadzenie prac konserwatorsko-remontowych przy obiektach zabytkowych stanowiących własność władz samorządowych zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi oraz wspieranie (dofinansowywanie) tychże prac przy obiektach niebędących własnością gminy:
 - ✓ w pierwszej kolejności należy wykonać prace remontowe i konserwatorskie przy obiektach znajdujących się w złym stanie, a prezentujących znaczne wartości zabytkowe lub historyczne i walory architektoniczne;
 - ✓ wspieranie działań właścicieli zabytków zmierzające do pozyskania środków zewnętrznych na działania konserwatorsko-remontowe przy obiektach zabytkowych nieruchomych i ruchomych,
 - ✓ umieszczenie na stronie internetowej gminy aktualnych informacji związanych z możliwością pozyskania środków finansowych z zakresu ochrony zabytków (m.in. z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Marszałka Województwa Dolnośląskiego, Funduszu Kościelnego, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej) na zabezpieczenie i remont tych obiektów zabytkowych.
 - ✓ Rewitalizacja - adaptacja na cele kulturalne byłej Huty Szkła zwanej Pieńskie Huty Szkła "Zakład Nysa".
- 1.2.2. Zachowanie najcenniejszych kompozycji i dekoracji ścian szczytowych budynków mieszkalnych (pierwotny układ otworów okiennych, niewielkie kapliczki, inicjały właścicieli, itp.), zachowanie detalu architektonicznego przy remontach elewacji budynków mieszkalnych, wtórne wykorzystanie detalu.
- 1.2.3. Dbłość o zachowanie linii zabudowy, dążenie do utrzymania układu przestrzennego wsi (skali zabudowy, układu budynków), wyeksponowanie istotniejszych budynków użyteczności publicznej (szkoły, remizy, gospody, itp.) i charakterystycznych dla miejscowości.
- 1.2.4. Bieżąca pielęgnacja na terenie cmentarzy na obszarze gminy (m.in. poprzez wycinkę samosiejek).
- 1.2.5. Eliminowanie prac adaptacyjnych i remontowych przeprowadzanych ze szkodą dla substancji zabytkowej obiektów.
- 1.2.6. Przestrzeganie podstawowych wymogów estetyki w stosunku do zabytkowych obiektów i zespołów obiektów ze szczególnym uwzględnieniem zasad konserwatorskich dotyczących umieszczania reklam, kolorystyki elewacji oraz poprzez działania niskonakładowe jak: bieżąca konserwacja, uporządkowanie obejścia, urządzenie zieleni, wymiana nieestetycznych współczesnych ogrodzeń.

- 1.2.7. Wspieranie inicjatyw zmierzających do adaptacji obiektów nieużytkowanych do nowych potrzeb przy zachowaniu charakterystycznej dla obiektów architektury.

Kierunek działania 1.3. Opieka nad zabytkami archeologicznymi

Zadania:

- 1.4.1 Wspieranie zamierzeń dążących do realizacji ratowniczych badań wykopaliskowych w obrębie stanowisk archeologicznych szczególnie narażonych na zniszczenie.
- 1.4.2 Umieszczenie lub uzupełnienie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stanowisk archeologicznych.
- 1.4.3 Weryfikacja stanowisk archeologicznych na terenie Gminy, głównie przez ponowne badania powierzchniowe (badania AZP przeprowadzono stosunkowo dawno, w latach 80. i 90. XX w.). Przy wykonywaniu badań powierzchniowych należy wykorzystać analizę badań LIDAR, które w latach 80. i 90. XX w. były niedostępne).

PRIORYTET II

Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego oraz pielęgnacja tożsamości regionalnej

Kierunek działania 2.1. Ochrona wartości niematerialnych

Zadania:

- 2.1.1 Pielęgnowanie (ochrona) tożsamości kulturowej regionu, wzmacnianie procesów integracyjnych w społeczności regionalnej.
- 2.1.2 Utrwalanie w świadomości społecznej tzw. tradycji miejsca dotyczącej lokalizacji nieistniejących obiektów o istotnym znaczeniu dla historii.
- 2.1.3 Używanie i stosowanie (także w stosunku do nowo powstających zespołów zabudowy) historycznych nazw miejscowych (przysiółków, historycznych nazw ulic itp.), inicjowanie nowego nazewnictwa lub zmian w istniejącym nazewnictwie promujących lokalną historię i lokalne tradycje.
- 2.1.4 Wspieranie inicjatyw nawiązujących w sposób przemyślany do dawnych tradycji regionu, mających na celu ich wskrzeszenie lub przypomnienie - tworzenie lub udział w tworzeniu związanych z tym tematycznych szlaków turystycznych, wystaw, konkursów i różnorodnych imprez o charakterze kulturalno-edukacyjnym).
- 2.1.5 Utrzymanie i bieżąca konserwacja kapliczek połączone z kultywowaniem, dokumentowaniem i upowszechnianiem tradycji związanej z tymi obiektami.
- 2.1.6 Upamiętnianie i utrwalanie w pamięci mieszkańców, zwłaszcza młodego pokolenia, ważnych wydarzeń historycznych, wybitnych postaci związanych z regionem itp. poprzez działalność wydawniczą, prowadzenie lekcji muzealnych nt. przeszłości i kultury regionu, organizowanie okazjonalnych wystaw i ekspozycji itp.
- 2.1.7 Wspieranie lokalnych inicjatyw zmierzających do udokumentowania, zachowania, kultywowania wartości niematerialnych (pieśni, podania, legendy, tradycje związane z ważnymi wydarzeniami rodzinnymi jak śluby czy pogrzeby, tradycje związane ze świętami, potrawy regionalne, nazwy miejscowe).
- 2.1.8 Wspieranie inicjatyw wydawniczych i przedsięwzięć o charakterze etnograficznym zmierzających do zebrania (udokumentowania) i popularyzacji starych pieśni, przyśpiewek, podań i legend związanych z miastem i jego okolicami.

Kierunek działania 2.2. Rozpoznanie i dokumentowanie zasobu zabytków oraz przetwarzanie informacji o zabytkach

Zadania:

- 2.2.1 Prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków:
- ✓ systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną,

- ✓ udostępnianie opracowanych kart adresowych do celów projektowych i badawczych dla służb i podmiotów opracowujących wszelkie plany zagospodarowania przestrzennego czy inne programy: np. rewitalizacyjne, opieki nad zabytkami,
- 2.2.2 Udostępnienie wykazu Gminnej Ewidencji Zabytków oraz Gminnego programu opieki nad zabytkami na stronie internetowej Gminy, wraz z informacją, jakie ma to znaczenie dla właścicieli owych obiektów i zespołów zabytkowych, do czego są zobowiązani, na co powinni zwracać uwagę.
- 2.2.3 Opracowanie sprawozdania z realizacji zadań GPOnZ (co dwa lata), następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Miasta.

Kierunek działania 2.3 Edukacja, promocja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym

Zadania:

- 2.3.1 Opracowanie informatora o zabytkach i obiektach posiadających wartość historyczną.
- 2.3.2 Kreowanie szlaków edukacyjno-turystycznych po zasobach dziedzictwa kulturowego gminy.
- 2.3.3 Zintegrowanie działań promocyjnych władz gminy w zakresie turystyki z działaniami władz powiatu, np. poprzez stworzenie szlaków atrakcji turystycznych gminy i powiatu, w których gmina byłaby jednym z punktów na szlaku.
- 2.3.4 Wspieranie działań w zakresie popularyzacji akcentującej walory kulturowe i przyrodnicze turystyki pieszej i rowerowej na terenie gminy oraz rozwijanie towarzyszącej im infrastruktury (ścieżki rowerowe, sezonowe wypożyczalnie sprzętu, punkty widokowe, tablice informacyjne itp.).
- 2.3.5 Budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych, jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków.
- 2.3.6 Wspieranie inicjatyw mających na celu edukowanie społeczeństwa, zwłaszcza dzieci i młodzieży na rzecz ochrony dziedzictwa, ze szczególnym uwzględnieniem tradycji lokalnych i idei małych ojczyzn.
- 2.3.7 Popularyzacja opieki nad zabytkami poprzez wszelkiego rodzaju konkursy premiujące wiedzę i znawstwo dziedzictwa kulturowego:
- 2.3.8 Zainicjowanie w szkołach działających na terenie gminy akcji gromadzenia dawnych i współczesnych fotografii dokumentujących przestrzeń kulturową i życie codzienne mieszkańców gminy.
- 2.3.9 Popieranie istniejących jak i stymulowanie wprowadzania nowych (gry i zabawy edukacyjne dla najmłodszych, publikacje nt. dziedzictwa kulturowego adresowane do dzieci, konkursy itd.) form edukacyjnych prowadzonych przez szkoły
- 2.3.10 Opracowanie, a także wspieranie publikacji (broszura, folder, przewodnik) obejmujących zagadnienia związane z historią gminy, zabytkami oraz z zasadami ochrony dóbr kultury.
- 2.3.11 Uczestnictwo Urzędu Gminy w organizowanych przez Narodowy Instytut Dziedzictwa Europejskich Dniach Dziedzictwa - największego w Europie wydarzenia promującego dziedzictwo kulturowe.
- 2.3.12 Publikacja artykułów o tematyce historii regionu na internetowej stronie Gminy po uprzednim uzyskaniu zgody od autorów.
- 2.3.13 Wygenerowanie mapy z zabytkami (na podstawie GEZ) oraz z elementami dziedzictwa do celów edukacyjnych i promocyjnych.
- 2.3.14 Wspieranie i współpraca ze stowarzyszeniami lokalnymi mającymi na celu zachowanie tradycji i kultury regionu.
- 2.3.15 Organizowanie szkoleń dla pracowników gminy odpowiadających za opiekę i ochronę dziedzictwa kulturowego.
- 2.3.16 Promocja i rozwój istniejących szlaków turystycznych.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podmiotem odpowiedzialnym za realizację Programu Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Pieńsk jest Burmistrz Miasta i Gminy Pieńsk. Do osiągnięcia celu i efektywnego wykonywania zadań w nim określonych służą pomocą następujące instrumenty:

- instrumenty prawne – wynikające z przepisów prawnych (ustaw i przepisów wykonawczych), uchwał Rady Miejskiej, np. dotyczących zmian miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów zabytkowych będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych np. wojewódzkiego konserwatora zabytków czy uchwalenie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie przy zabytkach;
- instrumenty finansowe – dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe lub ulgi podatkowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, korzystanie z funduszy europejskich;
- instrumenty kontrolne – aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego, sporządzanie, co dwa lata sprawozdania z realizacji *Programu* oraz aktualizacja *Programu* związana z ustawowym 4-letnim okresem obowiązywania, dostosowania go do zmieniających się zapisów prawnych oraz możliwości finansowania;
- instrumenty koordynacji – realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- instrumenty społeczne – działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami pozarządowymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, kulturą, turystyką, współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków (powoływanie nowych).

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Proces osiągania celów wytyczonych w Programie Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Pieńsk będzie monitorowany poprzez analizę stopnia jej realizacji. Analiza ta będzie dokonywana każdorazowo przez Burmistrza Miasta i Gminy Pieńsk, zgodnie z ustaleniami art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Z realizacji programu burmistrz sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia się Radzie Miasta. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca: wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

Ocena poziomu realizacji Programu winna uwzględniać m.in.:

- bieżący monitoring Gminnej Ewidencji Zabytków uwzględniający informacje o stanie zachowania obiektów, zmianach lokalizacyjnych, zmianach stosunków własnościowych,
- ocenę zaawansowania prac związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych,
- ocenę prac związanych z opracowaniem aktów prawa miejscowego dla terenów o wysokich wartościach kulturowych,
- ocenę aktywności kulturalnej lokalnej społeczności, w tym ocena przedsięwzięć folklorystycznych i zainteresowań tradycyjnym rękodziełem,
- ocenę aktywności placówek kulturalnych,
- ocenę wykorzystania i funkcjonowania szlaków turystycznych oraz towarzyszącej im infrastruktury,
- ocenę realizacji programu edukacji i promocji zabytków, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technik informatycznych,
- ocenę rozwoju bazy agroturystycznej,
- ocenę kontaktów z właścicielami obiektów w zakresie działań zmierzających do rewitalizacji obiektów zabytkowych.

Po przyjęciu przez Radę Miasta treści Programu w drodze uchwały należy udostępnić dokument do publicznej wiadomości na gminnej stronie internetowej. Program należy sukcesywnie analizować oraz uzupełniać, uwzględniając zmieniające się uwarunkowania prawne, kulturowe i społeczne.

Realizowanie założeń Programu Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Pieńsk będzie wymagało współpracy nie tylko osób odpowiedzialnych za wdrożenie działań wynikających z celów tego dokumentu, ale także aktywizacji właścicieli, użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, grup społecznego działania, środowisk naukowych itp.

Mając na uwadze dobro ogółu należy dołożyć starań, aby wytyczone cele zostały realizowane. Gmina i podległe jej jednostki zobowiązują się prowadzić działalność informacyjną i popularyzatorską w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

1. Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;

15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;

16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15;

17) zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Art. 78. 1. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50 % nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.

2. Jeżeli zabytek, o którym mowa w ust. 1, posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

3. W przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku, o którym mowa w ust. 1, wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

4. Łączna wysokość dotacji udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego i wojewódzkiego konserwatora zabytków nie może przekraczać wysokości dofinansowania określonej w ust. 1–3.

5. Dotacja, o której mowa w art. 74 ust. 2, jest udzielana we wnioskowanej wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich.

Dotacje Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego oraz ze Starostwa Powiatowego w Zgorzelcu.

Dotacje udzielane przez Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego dotyczą tylko obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Ww. instytucje mają możliwość zmiany uchwały dotyczącej finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, tak aby zawierała ona zapisy dotyczące finansowania także obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Natomiast Starostwo Powiatowe w Zgorzelcu daje możliwość uzyskania dotacji na obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz na obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.

Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

Fundusz Termomodernizacji i Remontów (dotyczy obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w ewidencji zabytków)

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego

beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

Fundusz Kościelny (dotacje dla zabytkowych obiektów sakralnych)

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;

2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

Program Kultura – Interwencje (dotacje dla instytucji zajmujących się kulturą)

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

Program „Infrastruktura kultury” (dotacje dla instytucji zajmujących się kulturą)

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS) (dotacje dla instytucji zajmujących się kulturą oraz obiektów wpisanych do rejestru zabytków)

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021- 2027 to następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparcie zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zespół Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700 000 000 euro.

Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027 (dotacje dla instytucji zajmujących się kulturą)

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii

w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

Kreatywna Europa 2021-2027 (dotacje dla instytucji zajmujących się kulturą)

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd miejski powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina.

2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gminy.

Gmina jest ustawowo zobligowana do opieki nad obiektami zabytkowymi, których jest właścicielem: utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

Wydatki Miasta i Gminy Pieńsk na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego w ostatnich latach:

Lata 2022-2023³:

I. Realizacja kierunków polityki przestrzennej wskazanych w gminnych aktach planowania przestrzennego.

II. Bieżące prace pielęgnacyjne założeń zielonych w obszarach chronionych strefami ochrony konserwatorskiej.

Władze miasta dokładają wszelkich starań do bieżącego utrzymania zieleni miejskiej poprzez sukcesywne wykonywanie cięć pielęgnacyjnych drzewostanu na terenie miasta, wykaszanie traw, utrzymanie czystości na terenach zielonych, dokonywanie ozdobnych nasadzeń przy ul. Plac Wolności w Pieńsku.

III. Zabezpieczenie w corocznie uchwalanych budżetach gminnych środków na dofinansowanie prac remontowych i konserwatorskich przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Przedmiotowe zagadnienie reguluje Uchwała Rady Miejskiej w Pieńsku nr XLII/254/06 z dnia 30 czerwca 2006 r. w sprawie zasad udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Zgodnie z postanowieniami uchwały, z budżetu Gminy Pieńsk mogą być udzielane dotacje na powyższy cel w wysokości do 25% nakładów koniecznych na wykonanie prac. Warunkiem jest jednak złożenie przez zainteresowanych stosownego wniosku.

IV. Kontynuacja prac rewaloryzacyjnych przy zabytkowym zespole obejmującym kompleks budynków Huty Szkła „Lucyna” - zakład „Nysa” w Pieńsku.

W październiku w 2022 r. odbyło się otwarcie punktu informacji turystycznej znajdującego się na terenie obiektu w ramach Programu Współpracy INTERREG Polska - Saksonia 2014-2020.- „Przygoda z Nysą – zagospodarowanie turystyczne pogranicza polsko – niemieckiego – etap V”. Można skorzystać z bezpłatnego wypożyczenia 30 rowerów dla dorosłych, 10 rowerów dla dzieci, 5 wózków dla dzieci do rowerów, 20 kajaków, 5 pontonów, 50 kamizelek ratunkowych, 40 kijów trekkingowych do Nordic Walking.

³ Sprawozdanie z realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami I.2022-XII.2023. Uchwała Rady Miejskiej w Pieńsku nr V/48/2024 z dnia 25 września 2024 r.

V. Systematyczna aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków.

VI. Gminny portal internetowy. Wszelkie dane dotyczące dziedzictwa kulturowego całego obszaru administracyjnego miasta i gminy Pieńsk, umieszczone są na stronach internetowych gminy. W portalu znajdują się informacje o uroczystościach i imprezach gminnych, galerie zdjęć Pieńską sprzed lat i aktualnych. Ponadto umieszczone zostały gminne dokumenty dotyczące zabytków z terenu miasta i gminy Pieńsk tj.: „Gminna Ewidencja Zabytków”, „Studium Środowiska Kulturowego”, „Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2022-2025”. Funkcjonowanie portalu przyczynia się do wzrostu atrakcyjności terenu i zainteresowania dziedzictwem kulturowym.

VII. Podejmowanie prac remontowych przy obiektach ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków. Podjęto działania polegające na pracach remontowych budynków mieszkalnych (zewnątrz i wewnątrz), w których gmina wraz z daną wspólnotą mieszkaniową, jest współwłaścicielem. Znaczna część prac zewnętrznych obejmowała remonty dachów i elewacji budynków. Natomiast przedmiotem prac wewnątrz budynków objęte były m.in. remonty związane z renowacją drzwi wejściowych, uszczelnianiem przewodów kominowych, instalacją domofonów, obróbkami blacharskimi przy kominach, usługami elektrycznymi.

W układzie urbanistycznym, ruralistycznym miasta i gminy Pieńsk od kwietnia 2022 r. rozpoczęły się prace j realizacji zadania dofinansowanego przez Rządowy Fundusz Polski Ład pn. „Modernizacja dróg gminnych na terenie miasta i gminy Pieńsk”.

Lider Projektu w 2022 r. pn. „Przygoda z Nysą - zagospodarowanie turystyczne pogranicza polsko - niemieckiego - etap V” w imieniu Gminy Pieńsk podpisał aneks do umowy o dofinansowanie nr PLSN.01.01.00-02-0099/17/04 z dnia 21.11.2018 r. zwiększający wartość dofinansowania o kwotę 64.741,91 EUR.

W 2023 r. Gmina Pieńsk otrzymała dofinansowanie na realizację zadania z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków na inwestycję p.n. ”Remont wnętrza zabytkowego Rzymskokatolickiego kościoła parafialnego w Pieńsku”. Łączna wartość inwestycji 980.000,00 zł, wysokość dotacji dla beneficjenta 960.400,00 zł wkład beneficjenta 19.600,00 zł.

Dofinansowanie na realizację zadania z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków gmina Pieńsk pozyskała również na inwestycję p.n. ”Wymiana stolarki okiennej w Kościele Podwyższenia Krzyża Świętego w Żarkach Średnich. Łączna wartość inwestycji 37.170,00 zł, wysokość dotacji dla beneficjenta 36.426,60 zł wkład beneficjenta 743,40 zł.

VIII. Promowanie regionu poprzez dziedzictwo kulturowe. Ważnym dla promocji dziedzictwa kultury miasta i gminy Pieńsk są działania oświatowo - kulturalne. Tematyka opieki i ochrony zabytków omawiana jest na lekcjach w szkołach podstawowych (np.: ”Śladami przeszłości - adoptujemy zabytki ziemi pieńskiej”, ”Poznajemy wybrane osobliwości przyrody, pomniki kultury i atrakcje turystyczne naszej gminy”).

Wpływ na promocję dziedzictwa kulturowego regionu mają także coroczne, cykliczne imprezy o charakterze transgranicznym i muzycznym tj.: Szczodry Wieczór, Mała Wielkanoc, Dni Pieńskie, Festyn Wielokulturowości - Folklorum „Święto Chleba”.

2024 r.⁴:

- Remont wnętrza zabytkowego Rzymskokatolickiego Kościoła Parafialnego w Pieńsku Realizacja zadania remontu wnętrza zabytkowego Rzymskokatolickiego kościoła parafialnego w Pieńsku w zakresie remontu posadzki i malowania ścian na podstawie umowy o udzielenie dotacji nr 1/2024 z dnia 22 maja 2024 r. Zadanie dofinansowane na podstawie promesy inwestycyjnej nr RPOZ/2022/7433/Polski Ład z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków w wysokości 960.400,00 zł (98%).

- Wymiana stolarki okiennej w Kościele Podwyższenia Krzyża Świętego w Żarkach Średnich Realizacja zadania wymiany stolarki okiennej w Kościele Podwyższenia Krzyża Świętego w Żarkach Średnich na podstawie umowy o udzielenie dotacji nr 2/2024 z dnia 22 maja 2024 r. Zadanie

⁴ Raport o Stanie Miasta i Gminy Pieńsk za rok 2024.

dofinansowane na podstawie promesy inwestycyjnej nr RPOZ/2022/3226/PolskiLad z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków w wysokości 36.426,60 zł (98%).

- Remont dachów zabytkowych obiektów przemysłowych byłej Huty Szkła Lucyna w Pieńsku. W wyniku ogłoszonego postępowania przetargowego i wielokrotnego przekroczenia zaplanowanego budżetu na przedmiotowe zadanie Gmina Pieńsk uzyskała zgodę od BGK na zmianę inwestycji na zadanie pn. "Adaptacja pomieszczeń zabytkowego budynku administracyjnego byłej Huty Szkła Lucyna, Zakład Nysa w Pieńsku na Izbę Tradycji Szklarskich". Zadanie dofinansowane z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków w wysokości 499.700,00 zł (97,98%) na podstawie wstępnej promesy inwestycyjnej nr Edycja2RPOZ/2023/1131/PolskiLad. Zadanie będzie realizowane w latach 2025-2026 w budynku administracyjnym wpisanym do rejestru zabytków pod numerem 87/A/1-30 z dnia 08.05.2002 r.

ANEKS 1. WYKAZ OBIEKTÓW NIERUCHOMYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW Z TERNU MIASTA I GMINY PIEŃSK⁵

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Nr	Rodzaj obiektu	Rejestr zabytków	Data rejestru
1	Bielawa Dolna	zespół kościelny			zespół		
2	Bielawa Dolna	cmentarz ewangelicki w zespole			cmentarz		
3	Bielawa Dolna	mur cmentarny z epitafiami w zespole			mur		
4	Bielawa Dolna	szkoła, ob. dom mieszkalny		16	szkoła		
5	Bielawa Dolna	dom mieszkalny		18	dom mieszkalny		
6	Bielawa Dolna	dom mieszkalny		20	dom mieszkalny		
7	Bielawa Dolna	dom ludowy, ob. restauracja		37	publiczne		
8	Bielawa Dolna	dom mieszkalny		51a	dom mieszkalny		
9	Bielawa Dolna	budynek mieszkalno - gospodarczy		52	dom mieszkalny		
10	Bielawa Dolna	dom mieszkalny		73	dom mieszkalny		
11	Bielawa Dolna	młyn, ob. dom mieszkalny		79	młyn		
12	Bielawa Dolna	szkoła, potem stanica WOP, ob. nieużytkowany			szkoła		
13	Bielawa Górna	zespół kościelny			zespół		
14	Bielawa Górna	kościół filialny pw. MB Różańcowej			kościół	A/6067	2018-01-24
15	Bielawa Górna	cmentarz przy kościele w zespole			cmentarz		
16	Bielawa Górna	budynek gospodarczy przy kościele w zespole			gospodarczy		
17	Bielawa Górna	mur cmentarny z bramami i epitafiami w zespole			mur		
18	Bielawa Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		1	dom mieszkalny		
19	Bielawa Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		3	dom mieszkalny		
20	Bielawa Górna	stodoła		3	gospodarczy		
21	Bielawa Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		4	dom mieszkalny		
22	Bielawa Górna	dom mieszkalny		6	dom mieszkalny		
23	Bielawa Górna	budynek gospodarczy		6	gospodarczy		
24	Bielawa Górna	stodoła z bramą przejazdową		6	gospodarczy		
25	Bielawa Górna	stodoła		6	gospodarczy		
26	Bielawa Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		7	dom mieszkalny		
27	Bielawa Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		7	dom mieszkalny		
28	Bielawa Górna	stodoła I		7	gospodarczy		
29	Bielawa Górna	stodoła II		7	gospodarczy		
30	Bielawa Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		9	dom mieszkalny		
31	Bielawa Górna	budynek gospodarczy I		9	gospodarczy		

⁵ <https://wosoz.ibip.wroc.pl/public/?id=92694>, stan na 14.10.2025 r.

32	Bielawa Górna	budynek gospodarczy II		9	gospodarczy		
33	Bielawa Górna	dom mieszkalny		10	dom mieszkalny		
34	Bielawa Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		10	dom mieszkalny		
35	Bielawa Górna	budynek gospodarczy		10	gospodarczy		
36	Bielawa Górna	dom mieszkalny		12	dom mieszkalny		
37	Bielawa Górna	budynek gospodarczy		12	gospodarczy		
38	Bielawa Górna	stodoła		12	gospodarczy		
39	Bielawa Górna	dom mieszkalny		14	dom mieszkalny		
40	Bielawa Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		17	dom mieszkalny		
41	Bielawa Górna	stodoła		obok 19, na wprost domu nr 18	gospodarczy		
42	Bielawa Górna	obora		20	gospodarczy		
43	Bielawa Górna	stodoła		20	gospodarczy		
44	Bielawa Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		23	dom mieszkalny		
45	Bielawa Górna	stodoła		23	gospodarczy		
46	Bielawa Górna	dom mieszkalny		25	dom mieszkalny		
47	Bielawa Górna	budynek gospodarczy		25	gospodarczy		
48	Bielawa Górna	dom mieszkalny		26	dom mieszkalny		
49	Bielawa Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		26	dom mieszkalny		
50	Bielawa Górna	stodoła		26	gospodarczy		
51	Bielawa Górna	szkoła, ob. biblioteka, klub rolnika		28	szkoła		
52	Bielawa Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		33	dom mieszkalny		
53	Bielawa Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		34	dom mieszkalny		
54	Bielawa Górna	Klub Rolnika		35	publiczne		
55	Bielawa Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		35	dom mieszkalny		
56	Bielawa Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		35a	dom mieszkalny		
57	Bielawa Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		36	dom mieszkalny		
58	Bielawa Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		39	dom mieszkalny		
59	Bielawa Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		45	dom mieszkalny		
60	Bielawa Górna	budynek gospodarczy		45	gospodarczy		
61	Bielawa Górna	stodoła		45	gospodarczy		
62	Bielawa Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		46	dom mieszkalny		
63	Bielawa Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		47	dom mieszkalny		
64	Bielawa Górna	dom mieszkalny		49	dom mieszkalny	A/5419/1890	1967.01.12
65	Dłużyna Dolna	kościół parafialny p.w. Chrystusa Króla			kościół		
66	Dłużyna Dolna	zespół cmentarny			zespół		
67	Dłużyna Dolna	cmentarz ewangelicki, przykościelny w zespole			cmentarz		

68	Dłużyna Dolna	mur cmentarny z budynkiem bramnym, nagrobkami i reliktem ściany obwodowej plebani w zespole			mur		
69	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny		1	dom mieszkalny		
70	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny		3	dom mieszkalny		
71	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny		7	dom mieszkalny		
72	Dłużyna Dolna	budynek mieszkalno - gospodarczy		10	dom mieszkalny		
73	Dłużyna Dolna	budynek gospodarczy		10	gospodarczy		
74	Dłużyna Dolna	budynek mieszkalno - gospodarczy		11	dom mieszkalny		
75	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny		14	dom mieszkalny		
76	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny		16	dom mieszkalny		
77	Dłużyna Dolna	budynek mieszkalno - gospodarczy		17	dom mieszkalny		
78	Dłużyna Dolna	budynek mieszkalno - gospodarczy		18	dom mieszkalny		
79	Dłużyna Dolna	budynek mieszkalno - gospodarczy		19	dom mieszkalny		
80	Dłużyna Dolna	stodoła		19	gospodarczy		
81	Dłużyna Dolna	budynek mieszkalno - gospodarczy		20	dom mieszkalny		
82	Dłużyna Dolna	stodoła		20	gospodarczy		
83	Dłużyna Dolna	budynek mieszkalno - gospodarczy		21	dom mieszkalny		
84	Dłużyna Dolna	budynek mieszkalno - gospodarczy		22	dom mieszkalny		
85	Dłużyna Dolna	budynek mieszkalno - gospodarczy		23	dom mieszkalny		
86	Dłużyna Dolna	budynek mieszkalno - gospodarczy		30	dom mieszkalny		
87	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny		33	dom mieszkalny		
88	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny		34	dom mieszkalny		
89	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny		37	dom mieszkalny		
90	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny, ob. apteka		38	dom mieszkalny		
91	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny		39	dom mieszkalny		
92	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny		41	dom mieszkalny		
93	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny		43	dom mieszkalny		
94	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny		50	dom mieszkalny		
95	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny		54	dom mieszkalny		
96	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny		56	dom mieszkalny		
97	Dłużyna Dolna	budynek mieszkalno - gospodarczy		60	dom mieszkalny		
98	Dłużyna Dolna	budynek mieszkalno - gospodarczy		61	dom mieszkalny		
99	Dłużyna Dolna	zespół folwarczny		64	zespół		
100	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny pracowników folwarku w zespole		64	dom mieszkalny		
101	Dłużyna Dolna	obora w zespole		64	gospodarczy		
102	Dłużyna Dolna	stodoła w zespole		64	gospodarczy		
103	Dłużyna Dolna	budynek mieszkalno - gospodarczy		65	dom mieszkalny		

104	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny		80	dom mieszkalny		
105	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny		80a	dom mieszkalny		
106	Dłużyna Dolna	zespół folwarczny <i>Albrechtschof</i>		80, 80d, 80c	zespół		
107	Dłużyna Dolna	dom właściciela folwarku w zespole		80d	dom mieszkalny		
108	Dłużyna Dolna	stodoła w zespole		80	gospodarczy		
109	Dłużyna Dolna	spichlerz w zespole		80	gospodarczy		
110	Dłużyna Dolna	komin - relikw gorzelni, w zespole		80	przemysłowy		
111	Dłużyna Dolna	budynek mieszkalno - gospodarczy (obora, wozownia, mieszkania pracowników) w zespole		80	dom mieszkalny		
112	Dłużyna Dolna	oficyna mieszkalna, ob. dom mieszkalny i sklep, w zespole		80c	dom mieszkalny		
113	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny		83	dom mieszkalny		
114	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny		85	dom mieszkalny		
115	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny i poczta		86	dom mieszkalny		
116	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny		90	dom mieszkalny		
117	Dłużyna Dolna	budynek gospodarczy		90	gospodarczy		
118	Dłużyna Dolna	stodoła		90	gospodarczy		
119	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny		91	dom mieszkalny		
120	Dłużyna Dolna	budynek mieszkalno - gospodarczy		97	dom mieszkalny		
121	Dłużyna Dolna	budynek mieszkalno - gospodarczy		98	dom mieszkalny		
122	Dłużyna Dolna	budynek gospodarczy		98	gospodarczy		
123	Dłużyna Dolna	budynek mieszkalno - gospodarczy		99	dom mieszkalny		
124	Dłużyna Dolna	budynek mieszkalno - gospodarczy		100	dom mieszkalny		
125	Dłużyna Dolna	stodoła		100	gospodarczy		
126	Dłużyna Dolna	stodoła		108	gospodarczy		
127	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny		112	dom mieszkalny		
128	Dłużyna Dolna	dom mieszkalny		117	dom mieszkalny		
129	Dłużyna Dolna	budynek mieszkalno - gospodarczy		119	dom mieszkalny		
130	Dłużyna Dolna	stodoła		119	gospodarczy		
131	Dłużyna Dolna	budynek gospodarczy		119	gospodarczy		
132	Dłużyna Dolna	budynek gospodarczy		przy domu 120	gospodarczy		
133	Dłużyna Dolna	budynek mieszkalno - gospodarczy		134	dom mieszkalny		
134	Dłużyna Dolna	stodoła		134	gospodarczy		
135	Dłużyna Dolna	zespół folwarczny <i>Niedergut</i>		137, 137a	zespół		
136	Dłużyna Dolna	dom zarządcy w zespole		137a	rządcówka		
137	Dłużyna Dolna	budynek mieszkalno - gospodarczy w zespole		137	dom mieszkalny		
138	Dłużyna Dolna	budynek mieszkalno - gospodarczy		152	dom mieszkalny		

139	Dłużyna Górna	dom mieszkalny		2	dom mieszkalny		
140	Dłużyna Górna	dom mieszkalny		5	dom mieszkalny		
141	Dłużyna Górna	obora		5	gospodarczy		
142	Dłużyna Górna	budynek gospodarczy		5	gospodarczy		
143	Dłużyna Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		7	dom mieszkalny		
144	Dłużyna Górna	dom mieszkalny		10	dom mieszkalny		
145	Dłużyna Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		11	dom mieszkalny		
146	Dłużyna Górna	stodoła		11	gospodarczy		
147	Dłużyna Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		20	dom mieszkalny		
148	Dłużyna Górna	dom mieszkalny		21	dom mieszkalny		
149	Dłużyna Górna	budynek gospodarczy		21	gospodarczy		
150	Dłużyna Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		23	dom mieszkalny		
151	Dłużyna Górna	stodoła		23	gospodarczy		
152	Dłużyna Górna	budynek gospodarczy		23	gospodarczy		
153	Dłużyna Górna	dom mieszkalny		25	dom mieszkalny		
154	Dłużyna Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		27	dom mieszkalny		
155	Dłużyna Górna	stodoła		27	gospodarczy		
156	Dłużyna Górna	budynek gospodarczy		27	gospodarczy		
157	Dłużyna Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		28	dom mieszkalny		
158	Dłużyna Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		30	dom mieszkalny		
159	Dłużyna Górna	stodoła		30	gospodarczy		
160	Dłużyna Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		38	dom mieszkalny		
161	Dłużyna Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		39	dom mieszkalny		
162	Dłużyna Górna	dom mieszkalny		41	dom mieszkalny		
163	Dłużyna Górna	dom mieszkalny		44	dom mieszkalny		
164	Dłużyna Górna	budynek gospodarczy		44	gospodarczy		
165	Dłużyna Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		52	dom mieszkalny		
166	Dłużyna Górna	dom mieszkalny		56	dom mieszkalny		
167	Dłużyna Górna	budynek gospodarczy		56	gospodarczy		
168	Dłużyna Górna	stodoła		56	gospodarczy		
169	Dłużyna Górna	młyn, ob. gospodarczy		56	młyn		
170	Dłużyna Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		57	dom mieszkalny		
171	Dłużyna Górna	dom mieszkalny		58	dom mieszkalny		
172	Dłużyna Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		59	dom mieszkalny		
173	Dłużyna Górna	stodoła		59	gospodarczy		
174	Dłużyna Górna	budynek gospodarczy		59	gospodarczy		
175	Dłużyna Górna	budynek gospodarczy		59	gospodarczy		

176	Dłużyna Górna	mur z furką z portalem		59	mur		
177	Dłużyna Górna	dom mieszkalny		61	dom mieszkalny		
178	Dłużyna Górna	stodoła		61	gospodarczy		
179	Dłużyna Górna	stodoła		62	gospodarczy		
180	Dłużyna Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		64	dom mieszkalny		
181	Dłużyna Górna	dom mieszkalny		65	dom mieszkalny		
182	Dłużyna Górna	dom mieszkalny		66	dom mieszkalny		
183	Dłużyna Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		66	dom mieszkalny		
184	Dłużyna Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		67	dom mieszkalny		
185	Dłużyna Górna	obora		67	gospodarczy		
186	Dłużyna Górna	stodoła		67	gospodarczy		
187	Dłużyna Górna	dom mieszkalny		69	dom mieszkalny		
188	Dłużyna Górna	stodoła		69	gospodarczy		
189	Dłużyna Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		70	dom mieszkalny		
190	Dłużyna Górna	budynek gospodarczy		70	gospodarczy		
191	Dłużyna Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		71	dom mieszkalny		
192	Dłużyna Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		71	dom mieszkalny		
193	Dłużyna Górna	stodoła		71	gospodarczy		
194	Dłużyna Górna	budynek mieszkalno - gospodarczy		73	dom mieszkalny		
195	Dłużyna Górna	dom mieszkalny		77	dom mieszkalny		
196	Dłużyna Górna	budynek gospodarczy		77	gospodarczy		
197	Lasów	zespół kościelny			zespół		
198	Lasów	kościół ewangelicki - ruina, w zespole			kościół		
199	Lasów	cmentarz przykościelny w zespole			cmentarz		
200	Lasów	mur cmentarny w zespole			mur		
201	Lasów	plebania, ob. dom mieszkalny		24	plebania		
202	Lasów	zespół dworsko - folwarczny		61 - 62	zespół		
203	Lasów	dwór w zespole		61	dwór	A/5504/277	1951.05.11
204	Lasów	oficyna mieszkalna w zespole		61	dom mieszkalny		
205	Lasów	budynek gospodarczy w zespole		61	gospodarczy		
206	Lasów	budynek gospodarczy w zespole		61	gospodarczy		
207	Lasów	obora z aneksem gospodarczym w zespole		61	gospodarczy		
208	Lasów	obora z mleczarnią i hydrofornią w zespole		61	gospodarczy		
209	Lasów	stajnia i wozownia (ruina) w zespole		61	gospodarczy		
210	Lasów	oficyna mieszkalna w zespole		62	dom mieszkalny		
211	Lasów	park dworski z murem oporowym, mostem i urządzeniami terenowymi w zespole			park	A/5639/846/J	1984.07.12

212	Lasów	budynek mieszkalno - gospodarczy		1	dom mieszkalny		
213	Lasów	dom mieszkalny		3	dom mieszkalny		
214	Lasów	budynek mieszkalno - gospodarczy		4	dom mieszkalny		
215	Lasów	budynek mieszkalno - gospodarczy		10	dom mieszkalny		
216	Lasów	dom mieszkalny		11	dom mieszkalny		
217	Lasów	dom mieszkalny		20	dom mieszkalny		
218	Lasów	stodoła		20	gospodarczy		
219	Lasów	szkoła, ob. dom mieszkalny		23	szkoła		
220	Lasów	dom mieszkalny		26	dom mieszkalny		
221	Lasów	dom mieszkalny		28	dom mieszkalny		
222	Lasów	dom mieszkalny		31	dom mieszkalny		
223	Lasów	budynek mieszkalno - gospodarczy		32	dom mieszkalny		
224	Lasów	dom mieszkalny		37	dom mieszkalny		
225	Lasów	dom mieszkalny		49	dom mieszkalny		
226	Lasów	młyn, ob. dom mieszkalny		55	młyn		
227	Lasów	budynek mieszkalno - gospodarczy		56	dom mieszkalny		
228	Lasów	obora		56	gospodarczy		
229	Lasów	budynek warsztatowy		57	przemysłowy		
230	Lasów	willa		71	dom mieszkalny		
231	Lasów	dom mieszkalny		72	dom mieszkalny		
232	Lasów	dom mieszkalny		73	dom mieszkalny		
233	Lasów	budynek gospodarczy		73	gospodarczy		
234	Pieńsk	układ urbanistyczny miasta Pieńsk			obszar	A/1810/609/J	1980.02.26
235	Pieńsk	kościół parafialny pw. św. Franciszka z Asyżu	Hutnicza	37	kościół	5/A/00	2000.02.03
236	Pieńsk	cmentarz ewangelicki	Żagańska		cmentarz		
237	Pieńsk	park miejski	Bolesławiecka		park	A/ 5534/1326/J	1997.12.19
238	Pieńsk	dom mieszkalny	Bolesławiecka	5	dom mieszkalny		
239	Pieńsk	dom mieszkalny	Bolesławiecka	6	dom mieszkalny		
240	Pieńsk	dom mieszkalny	Bolesławiecka	7	dom mieszkalny		
241	Pieńsk	dom mieszkalny	Bolesławiecka	7b	dom mieszkalny		
242	Pieńsk	dom mieszkalny	Bolesławiecka	9	dom mieszkalny		
243	Pieńsk	dom mieszkalny	Bolesławiecka	12	dom mieszkalny		
244	Pieńsk	plebania, ob. dom mieszkalno - usługowy	Bolesławiecka	18	plebania		
245	Pieńsk	dom mieszkalny	Bolesławiecka	20	dom mieszkalny		
246	Pieńsk	dom mieszkalny	Bolesławiecka	25	dom mieszkalny		
247	Pieńsk	dom mieszkalny	Bolesławiecka	30	dom mieszkalny		

248	Pieńsk	dom mieszkalny	Bolesławiecka	37	dom mieszkalny		
249	Pieńsk	dom mieszkalny	Bolesławiecka	39	dom mieszkalny		
250	Pieńsk	dom mieszkalny	Bolesławiecka	43	dom mieszkalny		
251	Pieńsk	dom mieszkalny	Bolesławiecka	45	dom mieszkalny		
252	Pieńsk	dom mieszkalny, ob. przedszkole i żłobek nr 1	Bolesławiecka	49	dom mieszkalny		
253	Pieńsk	dom mieszkalny	Bolesławiecka	51a	dom mieszkalny		
254	Pieńsk	dom mieszkalny	Bolesławiecka	53	dom mieszkalny		
255	Pieńsk	dom mieszkalny	Bolesławiecka	55	dom mieszkalny		
256	Pieńsk	dom mieszkalny	Bolesławiecka	57	dom mieszkalny		
257	Pieńsk	dom mieszkalny	Dąbrowskiego	5	dom mieszkalny		
258	Pieńsk	dom mieszkalny	Dąbrowskiego	26	dom mieszkalny		
259	Pieńsk	budynek pomocniczy przy nieistniejącej willi właściciela huty, ob. dom mieszkalny	Dąbrowskiego	39a	dom mieszkalny		
260	Pieńsk	budynek gospodarczy	Dąbrowskiego	39a	gospodarczy		
261	Pieńsk	ogród z pergolą przy nieistniejącej willi właściciela huty, ob. skwer miejski	Dąbrowskiego	39a	park		
262	Pieńsk	ogrodzenie ogrodu, ob. skweru miejskiego	Dąbrowskiego	39a	inne		
263	Pieńsk	gołębnik	Dąbrowskiego	41	gospodarczy		
264	Pieńsk	Zespół przemysłowy - kompleks budynków huty szkła „Lucyna”	Dąbrowskiego	44	zespół	87/A/1-30	2002.05.08
265	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – budynek administracji I w zespole	Dąbrowskiego	44	publiczne	87/A/1-30	2002.05.08
266	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – magazyn w zespole	Dąbrowskiego	44	przemysłowy	87/A/1-30	2002.05.08
267	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – budynek administracji II w zespole	Dąbrowskiego	44	publiczne	87/A/1-30	2002.05.08
268	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – zestawiaśnia piec III w zespole	Dąbrowskiego	44	przemysłowy	87/A/1-30	2002.05.08
269	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – hala pieca III w zespole	Dąbrowskiego	44	przemysłowy	87/A/1-30	2002.05.08
270	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – hala odprężarek w zespole	Dąbrowskiego	44	przemysłowy	87/A/1-30	2002.05.08
271	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – zestawiaśnia w zespole	Dąbrowskiego	44	przemysłowy	87/A/1-30	2002.05.08
272	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – magazyn w zespole	Dąbrowskiego	44	przemysłowy	87/A/1-30	2002.05.08
273	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – donicarnia, ob. budynek socjalny w zespole	Dąbrowskiego	44	przemysłowy	87/A/1-30	2002.05.08

274	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – hala pieca II w zespole	Dąbrowskiego	44	przemysłowy	87/A/1-30	2002.05.08
275	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – hala wanny w zespole	Dąbrowskiego	44	przemysłowy	87/A/1-30	2002.05.08
276	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – blacharnia w zespole	Dąbrowskiego	44	przemysłowy	87/A/1-30	2002.05.08
277	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – opękarnia w zespole	Dąbrowskiego	44	przemysłowy	87/A/1-30	2002.05.08
278	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – magazyn w zespole	Dąbrowskiego	44	przemysłowy	87/A/1-30	2002.05.08
279	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – ślusarnia w zespole	Dąbrowskiego	44	przemysłowy	87/A/1-30	2002.05.08
280	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – szlifiernia w zespole	Dąbrowskiego	44	przemysłowy	87/A/1-30	2002.05.08
281	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – sortownia w zespole	Dąbrowskiego	44	przemysłowy	87/A/1-30	2002.05.08
282	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – pakowalnia w zespole	Dąbrowskiego	44	przemysłowy	87/A/1-30	2002.05.08
283	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – kartonazownia w zespole	Dąbrowskiego	44	przemysłowy	87/A/1-30	2002.05.08
284	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – formiarnia w zespole	Dąbrowskiego	44	przemysłowy	87/A/1-30	2002.05.08
285	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – wieża ciśnień w zespole	Dąbrowskiego	44	przemysłowy	87/A/1-30	2002.05.08
286	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – malarnia w zespole	Dąbrowskiego	44	przemysłowy	87/A/1-30	2002.05.08
287	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – garaż w zespole	Dąbrowskiego	44	gospodarczy	87/A/1-30	2002.05.08
288	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – kwasiarnia w zespole	Dąbrowskiego	44	przemysłowy	87/A/1-30	2002.05.08
289	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – zestawiaśnia w zespole	Dąbrowskiego	44	przemysłowy	87/A/1-30	2002.05.08
290	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – budynek przy piecu III w zespole	Dąbrowskiego	44	przemysłowy	87/A/1-30	2002.05.08
291	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – magazyn w zespole	Dąbrowskiego	44	przemysłowy	87/A/1-30	2002.05.08
292	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – przychodnia przyzakładowa w zespole	Dąbrowskiego	44	publiczne	87/A/1-30	2002.05.08

293	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – willa z zadrzewieniem, ob. żłobek, w zespole	Dąbrowskiego	44	dom mieszkalny	87/A/1-30	2002.05.08
294	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna”, zakład „Nysa” – stacja trafo w zespole	Dąbrowskiego	44	trafostacja	87/A/1-30	2002.05.08
295	Pieńsk	willa	Dąbrowskiego	45	dom mieszkalny		
296	Pieńsk	budynek produkcyjny, ob. magazyn	Dąbrowskiego	45	przemysłowy		
297	Pieńsk	willa	Dąbrowskiego	47	dom mieszkalny		
298	Pieńsk	willa	Dąbrowskiego	50	dom mieszkalny		
299	Pieńsk	willa	Dąbrowskiego	53	dom mieszkalny		
300	Pieńsk	dom mieszkalny, ob. przychodnia lekarska	Dąbrowskiego	64	dom mieszkalny		
301	Pieńsk	zabudowania d. fabryki z rampą kolejową	Długa	1	przemysłowy		
302	Pieńsk	dom mieszkalny	8 Dywizji Wojska Polskiego	7	dom mieszkalny		
303	Pieńsk	dom mieszkalny	9 Dywizji Wojska Polskiego	8	dom mieszkalny		
304	Pieńsk	dom mieszkalny	8 Dywizji Wojska Polskiego	9	dom mieszkalny		
305	Pieńsk	dom mieszkalny	Fabryczna	2	dom mieszkalny		
306	Pieńsk	willa	Fabryczna	11	dom mieszkalny		
307	Pieńsk	dom mieszkalny	Fabryczna	12	dom mieszkalny		
308	Pieńsk	budynek szkolny I	Hutnicza	1	szkoła		
309	Pieńsk	budynek szkolny II	Hutnicza	1	szkoła		
310	Pieńsk	dom mieszkalny	Hutnicza	5	dom mieszkalny		
311	Pieńsk	dom mieszkalny	Hutnicza	7	dom mieszkalny		
312	Pieńsk	dom mieszkalny	Hutnicza	9	dom mieszkalny		
313	Pieńsk	dom mieszkalny	Hutnicza	10	dom mieszkalny		
314	Pieńsk	dom mieszkalny	Hutnicza	11	dom mieszkalny		
315	Pieńsk	dom mieszkalny	Hutnicza	13	dom mieszkalny		
316	Pieńsk	dom mieszkalny, ob. dom mieszkalny i poczta	Hutnicza	14	dom mieszkalny		
317	Pieńsk	dom mieszkalny	Hutnicza	17	dom mieszkalny		
318	Pieńsk	dom mieszkalny	Hutnicza	20	dom mieszkalny		
319	Pieńsk	dom mieszkalny	Hutnicza	22	dom mieszkalny		
320	Pieńsk	sala zebrań, ob. MDK	Hutnicza	23	publiczne		
321	Pieńsk	dom mieszkalny, ob. z biblioteką	Hutnicza	24	dom mieszkalny		

322	Pieńsk	dom mieszkalny	Hutnicza	24a	dom mieszkalny		
323	Pieńsk	dom mieszkalny	Hutnicza	27	dom mieszkalny		
324	Pieńsk	dom mieszkalny	Hutnicza	35	dom mieszkalny		
325	Pieńsk	dom mieszkalny	Hutnicza	47	dom mieszkalny		
326	Pieńsk	dom mieszkalny	Kolejowa	6	dom mieszkalny		
327	Pieńsk	dom mieszkalny	Kolejowa	8	dom mieszkalny		
328	Pieńsk	dom mieszkalny	Kolejowa	10	dom mieszkalny		
329	Pieńsk	dom mieszkalny	Kolejowa	12	dom mieszkalny		
330	Pieńsk	dom mieszkalny	Kolejowa	14	dom mieszkalny		
331	Pieńsk	dom mieszkalny	Kolejowa	18	dom mieszkalny		
332	Pieńsk	zespół domków robotniczych	Konopnickiej	2-9, 10-12, 14-16	zespół		
333	Pieńsk	dom mieszkalny w zespole	Konopnickiej	2 - 4	dom mieszkalny		
334	Pieńsk	dom mieszkalny w zespole	Konopnickiej	3 - 5	dom mieszkalny		
335	Pieńsk	dom mieszkalny w zespole	Konopnickiej	6 - 8	dom mieszkalny		
336	Pieńsk	dom mieszkalny w zespole	Konopnickiej	7 - 9	dom mieszkalny		
337	Pieńsk	dom mieszkalny w zespole	Konopnickiej	10 - 12	dom mieszkalny		
338	Pieńsk	dom mieszkalny	Konopnickiej	11	dom mieszkalny		
339	Pieńsk	dom mieszkalny w zespole	Konopnickiej	14-16	dom mieszkalny		
340	Pieńsk	dom mieszkalny	Konopnickiej	18	dom mieszkalny		
341	Pieńsk	dom mieszkalny	Kościuszki	6	dom mieszkalny		
342	Pieńsk	dom mieszkalny	Kościuszki	8	dom mieszkalny		
343	Pieńsk	dom mieszkalny	Kościuszki	9	dom mieszkalny		
344	Pieńsk	dom mieszkalny	Kościuszki	10	dom mieszkalny		
345	Pieńsk	dom mieszkalny	Kościuszki	11	dom mieszkalny		
346	Pieńsk	dom mieszkalny	Kościuszki	12	dom mieszkalny		
347	Pieńsk	zespół przemysłowy - Huta szkła „Lucyna II”, zakład „Ewa”	Kościuszki	16/18	zespół		
348	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna II”, zakład „Ewa” – hala fabryczna I, ob. magazyn, w zespole	Kościuszki	16/18	przemysłowy		
349	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna II”, zakład „Ewa” – hala fabryczna II w zespole	Kościuszki	16/18	przemysłowy		
350	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna II”, zakład „Ewa” – zestawiania w zespole	Kościuszki	16/18	przemysłowy		
351	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna II”, zakład „Ewa” – hala wanny w zespole	Kościuszki	16/18	przemysłowy		
352	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna II”, zakład „Ewa” – magazyn w zespole	Kościuszki	16/18	przemysłowy		

353	Pieńsk	Huta szkła „Lucyna II”, zakład „Ewa” – paczkarnia w zespole	Kościuszki	16/18	przemysłowy		
354	Pieńsk	dom mieszkalny	Kościuszki	33	dom mieszkalny		
355	Pieńsk	zespół przemysłowy - Huta szkła „Łużyce”	Kościuszki	39	zespół		
356	Pieńsk	Huta szkła „Łużyce” – budynek produkcyjny, ob. dom mieszkalny w zespole	Kościuszki	39	przemysłowy		
357	Pieńsk	Huta szkła „Łużyce” – ślusarnia w zespole	Kościuszki	39	przemysłowy		
358	Pieńsk	Huta szkła „Łużyce” – sprężarkarnia w zespole	Kościuszki	39	przemysłowy		
359	Pieńsk	dom mieszkalny	Krótką	1	dom mieszkalny		
360	Pieńsk	dom mieszkalny	Łużycka	3	dom mieszkalny		
361	Pieńsk	dom mieszkalny	Łużycka	5	dom mieszkalny		
362	Pieńsk	dom mieszkalny	Łużycka	7	dom mieszkalny		
363	Pieńsk	dom mieszkalny w folwarku, ob. przemysłowy	Łużycka	11	dom mieszkalny		
364	Pieńsk	dom mieszkalny	Mickiewicza	4	dom mieszkalny		
365	Pieńsk	dom mieszkalny	Mickiewicza	15	dom mieszkalny		
366	Pieńsk	dom mieszkalny	Mickiewicza	19	dom mieszkalny		
367	Pieńsk	dom mieszkalny w zespole młyna „Nieder Mühle”	Młyńska	2	dom mieszkalny		
368	Pieńsk	dom mieszkalny	Nowotki	4	dom mieszkalny		
369	Pieńsk	dom mieszkalny	Partyzantów	5	dom mieszkalny		
370	Pieńsk	dom mieszkalny	Partyzantów	7	dom mieszkalny		
371	Pieńsk	dom mieszkalny	Partyzantów	9	dom mieszkalny		
372	Pieńsk	dom mieszkalny	Partyzantów	16	dom mieszkalny		
373	Pieńsk	dom mieszkalny	Partyzantów	20	dom mieszkalny		
374	Pieńsk	dom mieszkalny	Partyzantów	26	dom mieszkalny		
375	Pieńsk	dom mieszkalny	Partyzantów	28	dom mieszkalny		
376	Pieńsk	dom mieszkalny	Partyzantów	30	dom mieszkalny		
377	Pieńsk	budynek gospodarczy	Partyzantów	26-30	gospodarczy		
378	Pieńsk	dom zarządcy folwarku	Polna	4	dom mieszkalny		
379	Pieńsk	dom mieszkalny	Przejazdowa	1 - 3	dom mieszkalny		
380	Pieńsk	dom mieszkalny	Przejazdowa	2 - 4	dom mieszkalny		
381	Pieńsk	dom mieszkalny	Przejazdowa	10 - 12	dom mieszkalny		
382	Pieńsk	dom mieszkalny	Przejazdowa	14	dom mieszkalny		
383	Pieńsk	dom mieszkalny	Przejazdowa	17-19	dom mieszkalny		
384	Pieńsk	dom mieszkalny	Przejazdowa	18-20	dom mieszkalny		
385	Pieńsk	dom mieszkalny	Robotnicza	1 - 2	dom mieszkalny		
386	Pieńsk	dom mieszkalny	Robotnicza	3 - 4	dom mieszkalny		
387	Pieńsk	dom mieszkalny	Robotnicza	5 - 6	dom mieszkalny		

388	Pieńsk	dom mieszkalny	Robotnicza	7 - 8	dom mieszkalny		
389	Pieńsk	willa	Staszica	10	dom mieszkalny		
390	Pieńsk	willa	Staszica	11	dom mieszkalny		
391	Pieńsk	dom mieszkalny	Stefana Batorego	1	dom mieszkalny		
392	Pieńsk	dom mieszkalny	Stefana Batorego	6	dom mieszkalny		
393	Pieńsk	dom mieszkalny	Stefana Batorego	24	dom mieszkalny		
394	Pieńsk	szkoła, ob. dom mieszkalny	Stefana Batorego	32	szkoła		
395	Pieńsk	dom mieszkalny	Stefana Batorego	33	dom mieszkalny		
396	Pieńsk	dom mieszkalny	Strumykowa	1	dom mieszkalny		
397	Pieńsk	szkoła ewangelicka, ob. SP nr 1	Szkolna	1	szkoła		
398	Pieńsk	dom mieszkalny	Szkolna	10	dom mieszkalny		
399	Pieńsk	dom mieszkalny	Szkolna	12	dom mieszkalny		
400	Pieńsk	dom mieszkalny	Ojca Michała Tomaszka	3	dom mieszkalny		
401	Pieńsk	dom mieszkalny	Ojca Michała Tomaszka	6	dom mieszkalny		
402	Pieńsk	dom mieszkalny	Ojca Michała Tomaszka	8	dom mieszkalny		
403	Pieńsk	dom mieszkalny	Ojca Michała Tomaszka	9	dom mieszkalny		
404	Pieńsk	dom mieszkalny	Ojca Michała Tomaszka	12	dom mieszkalny		
405	Pieńsk	dom mieszkalny	Ojca Michała Tomaszka	15	dom mieszkalny		
406	Pieńsk	dom mieszkalny	Ojca Michała Tomaszka	19	dom mieszkalny		
407	Pieńsk	dom mieszkalny	Ojca Michała Tomaszka	21	dom mieszkalny		
408	Pieńsk	dom mieszkalny	Traugutta	1	dom mieszkalny		
409	Pieńsk	dom mieszkalny	Traugutta	3	dom mieszkalny		
410	Pieńsk	willa	Wysoka	7	dom mieszkalny		
411	Pieńsk	dom mieszkalny	Zgorzelecka	2	dom mieszkalny		
412	Pieńsk	dom mieszkalny	Zgorzelecka	3	dom mieszkalny		
413	Pieńsk	dom mieszkalny	Zgorzelecka	5	dom mieszkalny		
414	Pieńsk	dom mieszkalny	Zgorzelecka	7	dom mieszkalny		
415	Pieńsk	dom mieszkalny	Zgorzelecka	23	dom mieszkalny		
416	Pieńsk	dom mieszkalny, ob. siedziba Straży Granicznej	Zgorzelecka	31	dom mieszkalny		

417	Pieńsk	dom mieszkalny	Zgorzelecka	39	dom mieszkalny		
418	Pieńsk	dom mieszkalny	Zgorzelecka	41	dom mieszkalny		
419	Pieńsk	szkoła ewangelicka i mieszkanie kantora, ob. dom mieszkalny	Zgorzelecka	43	szkoła		
420	Pieńsk	budynek gospodarczy	Zgorzelecka	43	gospodarczy		
421	Pieńsk	dom mieszkalny	Zgorzelecka	46	dom mieszkalny		
422	Pieńsk	dom mieszkalny	Zgorzelecka	50	dom mieszkalny		
423	Pieńsk	dom mieszkalny	Zgorzelecka	51	dom mieszkalny		
424	Pieńsk	budynek mieszkalno - gospodarczy	Zgorzelecka	56	dom mieszkalny		
425	Pieńsk	budynek mieszkalno - gospodarczy	Zgorzelecka	59	dom mieszkalny		
426	Pieńsk	dom mieszkalny	Zgorzelecka	69	dom mieszkalny		
427	Pieńsk	dom mieszkalny	Zgorzelecka	77	dom mieszkalny		
428	Pieńsk	dom mieszkalny	Zgorzelecka	82	dom mieszkalny		
429	Pieńsk	budynek mieszkalno - gospodarczy	Zgorzelecka	87	dom mieszkalny		
430	Pieńsk	stodoła	Zgorzelecka	87	gospodarczy		
431	Pieńsk	wodociągowa wieża ciśnień - miejska	Bolesławiecka, obok nr 30	1	wieża ciśnień		
432	Pieńsk	rogatka	Dąbrowskiego		inne		
433	Pieńsk	dworzec kolejowy	Kolejowa	1	stacja kolejowa		
434	Pieńsk	przepompownia wody, ob.stacja pomp	Rzeczna	2	inne		
435	Pieńsk	trafostacja	Dąbrowskiego		trafostacja		
436	Pieńsk	trafostacja	Rzeczna, przy przepompowni wody		trafostacja		
437	Pieńsk	trafostacja	Zgorzelecka	73	trafostacja		
438	Prędocice	cmentarz ewangelicki			cmentarz		
439	Stojanów	budynek mieszkalno - gospodarczy			dom mieszkalny		
440	Stojanów	budynek mieszkalno - gospodarczy		10	dom mieszkalny		
441	Stojanów	dom mieszkalny		12	dom mieszkalny		
442	Stojanów	dom mieszkalny		31	dom mieszkalny		
443	Stojanów	dom mieszkalny		34	dom mieszkalny		
444	Stojanów	stodoła		34	gospodarczy		
445	Stojanów	budynek mieszkalno - gospodarczy		35	dom mieszkalny		
446	Stojanów	dom mieszkalny		41	dom mieszkalny		
447	Stojanów	stodoła		41	gospodarczy		
448	Strzelno	budynek mieszkalno - gospodarczy		1	dom mieszkalny		
449	Strzelno	budynek gospodarczy		1	gospodarczy		

450	Strzelno	dom mieszkalny		5	dom mieszkalny		
451	Strzelno	dom mieszkalny		7	dom mieszkalny		
452	Strzelno	budynek mieszkalno - gospodarczy		12	dom mieszkalny		
453	Strzelno	dom mieszkalny		13	dom mieszkalny		
454	Strzelno	dom mieszkalny		14	dom mieszkalny		
455	Strzelno	budynek mieszkalno - gospodarczy		14	dom mieszkalny		
456	Strzelno	budynek gospodarczy		14	gospodarczy		
457	Strzelno	budynek mieszkalno - gospodarczy		17	dom mieszkalny		
458	Strzelno	chlew		17	gospodarczy		
459	Strzelno	budynek mieszkalno - gospodarczy		18	dom mieszkalny		
460	Strzelno	budynek gospodarczy		19	gospodarczy		
461	Strzelno	budynek mieszkalno - gospodarczy		21	dom mieszkalny		
462	Strzelno	budynek mieszkalno - gospodarczy		22	dom mieszkalny		
463	Strzelno	dom mieszkalny		22	dom mieszkalny		
464	Strzelno	dom mieszkalny		25	dom mieszkalny		
465	Żarka nad Nysą	zespół dworsko - folwarczny		3, 3a	zespół		
466	Żarka nad Nysą	dwór, ob. oficyna mieszkalna, w zespole		3	dwór		
467	Żarka nad Nysą	oficyna mieszkalna w zespole		3a	dom mieszkalny		
468	Żarka nad Nysą	obory w zespole		3a	gospodarczy		
469	Żarka nad Nysą	park naturalistyczny z aleją lipową od wschodu w zespole		3	park		
470	Żarka nad Nysą	dom mieszkalny		6	dom mieszkalny		
471	Żarka nad Nysą	budynek mieszkalno - gospodarczy		7	dom mieszkalny		
472	Żarka nad Nysą	budynek gospodarczy z bramą przejazdową		7	gospodarczy		
473	Żarka nad Nysą	obora		7	gospodarczy		
474	Żarka nad Nysą	stodoła		7	gospodarczy		
475	Żarka nad Nysą	dom mieszkalny		8	dom mieszkalny		
476	Żarka nad Nysą	budynek mieszkalno - gospodarczy		17	dom mieszkalny		
477	Żarka nad Nysą	budynek mieszkalno - gospodarczy		18	dom mieszkalny		
478	Żarka nad Nysą	budynek mieszkalno - gospodarczy		obok nr 18	dom mieszkalny		
479	Żarka nad Nysą	dom mieszkalny		20	dom mieszkalny		
480	Żarki Średnie	zespół kościelny			zespół		
481	Żarki Średnie	kościół filialny pw. Podwyższenia Krzyża Św.			kościół	A/2006/1270	1965.04.02
482	Żarki Średnie	cmentarz przykościelny w zespole			cmentarz		
483	Żarki Średnie	mur cmentarny w zespole			mur		
484	Żarki Średnie	plebania ewangelicka, ob. dom mieszkalny		103b	plebania		
485	Żarki Średnie	budynek gospodarczy przy plebanii		103b	gospodarczy		

486	Żarki Średnie	zespół dworsko - folwarczny <i>Doctorhof</i>		1	zespół		
487	Żarki Średnie	dwór, następnie spichlerz, w zespole		1	dwór		
488	Żarki Średnie	stodoła w zespole		1	gospodarczy		
489	Żarki Średnie	stodoła w zespole		1	gospodarczy		
490	Żarki Średnie	stodoła w zespole		1	gospodarczy		
491	Żarki Średnie	remiza wozów i stajnia koni pociągowych w zespole		1	gospodarczy		
492	Żarki Średnie	zespół dworsko - folwarczny <i>Mittel Sohra</i>		102	zespół		
493	Żarki Średnie	dwór w zespole		102	dwór	1919	1967.01.21
494	Żarki Średnie	oficyna mieszkalna I w zespole		102	dom mieszkalny		
495	Żarki Średnie	oficyna mieszkalna II w zespole		102	dom mieszkalny		
496	Żarki Średnie	oficyna mieszkalna III w zespole		102	dom mieszkalny		
497	Żarki Średnie	spichlerz i gorzelnia w zespole		102	gospodarczy		
498	Żarki Średnie	obora w zespole		102	gospodarczy		
499	Żarki Średnie	brama wjazdowa I w zespole		102	mur		
500	Żarki Średnie	brama wjazdowa II w zespole		102	mur		
501	Żarki Średnie	park podworski w zespole		102	park	A/5644/841/J	1984.07.12
502	Żarki Średnie	budynek mieszkalno - gospodarczy		7	dom mieszkalny		
503	Żarki Średnie	budynek mieszkalno - gospodarczy		7a	dom mieszkalny		
504	Żarki Średnie	stodoła		7a	gospodarczy		
505	Żarki Średnie	budynek gospodarczy		7a	gospodarczy		
506	Żarki Średnie	oficyna z zespołu dworskiego		11	dom mieszkalny		
507	Żarki Średnie	dom mieszkalny		12	dom mieszkalny		
508	Żarki Średnie	budynek gospodarczy		12	gospodarczy		
509	Żarki Średnie	dom mieszkalny		13	dom mieszkalny		
510	Żarki Średnie	budynek mieszkalno - gospodarczy		16	dom mieszkalny		
511	Żarki Średnie	dom mieszkalny		22	dom mieszkalny		
512	Żarki Średnie	budynek gospodarczy		22	gospodarczy		
513	Żarki Średnie	budynek mieszkalno - gospodarczy		30	dom mieszkalny		
514	Żarki Średnie	budynek mieszkalno - gospodarczy		34	dom mieszkalny		
515	Żarki Średnie	budynek mieszkalno - gospodarczy		49	dom mieszkalny		
516	Żarki Średnie	dom mieszkalny		54	dom mieszkalny		
517	Żarki Średnie	budynek mieszkalno - gospodarczy		65	dom mieszkalny		
518	Żarki Średnie	budynek mieszkalno - gospodarczy		67	dom mieszkalny		
519	Żarki Średnie	budynek mieszkalno - gospodarczy		86	dom mieszkalny		
520	Żarki Średnie	dom mieszkalny		88	dom mieszkalny		
521	Żarki Średnie	budynek gospodarczy		88	gospodarczy		
522	Żarki Średnie	dom mieszkalny		93	dom mieszkalny		

523	Żarki Średnie	budynek mieszkalno - gospodarczy		103	dom mieszkalny		
524	Żarki Średnie	szkoła, ob. biblioteka		104	szkoła		
525	Żarki Średnie	budynek mieszkalno - gospodarczy		104a	dom mieszkalny		
526	Żarki Średnie	budynek mieszkalno - gospodarczy		106	dom mieszkalny		
527	Żarki Średnie	budynek mieszkalno - gospodarczy		108	dom mieszkalny		
528	Żarki Średnie	dom mieszkalny		111	dom mieszkalny		
529	Żarki Średnie	dom mieszkalny		114	dom mieszkalny		
530	Żarki Średnie	dom mieszkalny		116	dom mieszkalny		
531	Żarki Średnie	budynek mieszkalno - gospodarczy		119	dom mieszkalny		
532	Żarki Średnie	stodoła		119	gospodarczy		
533	Żarki Średnie	budynek gospodarczy		119	gospodarczy		
534	Żarki Średnie	brama wjazdowa		119	inne		
535	Żarki Średnie	dom mieszkalny		131	dom mieszkalny		
536	Żarki Średnie	budynek mieszkalno - gospodarczy		133	dom mieszkalny		
537	Żarki Średnie	stodoła		133	gospodarczy		
538	Żarki Średnie	budynek mieszkalno - gospodarczy		134	dom mieszkalny		
539	Żarki Średnie	budynek mieszkalno - gospodarczy		135	dom mieszkalny		
540	Żarki Średnie	budynek mieszkalno - gospodarczy		135a	dom mieszkalny		
541	Żarki Średnie	budynek mieszkalno - gospodarczy		137	dom mieszkalny		
542	Żarki Średnie	dom mieszkalny		138	dom mieszkalny		
543	Żarki Średnie	stodoła		138	gospodarczy		
544	Żarki Średnie	dom mieszkalny		141	dom mieszkalny		
545	Żarki Średnie	młyn, ob. dom mieszkalno - gospodarczy		145	młyn		
546	Żarki Średnie	wiatrak typu holenderskiego		w polu na pd. od wsi	wiatrak		

Wykaz obszarów:

Bielawa Dolna - Historyczny układ ruralistyczny wsi

Bielawa Górna - Historyczny układ ruralistyczny wsi

Dłużyna Dolna - Historyczny układ ruralistyczny wsi

Dłużyna Górna - Historyczny układ ruralistyczny wsi

Lasów - Historyczny układ ruralistyczny wsi

Pieńsk - Historyczny układ urbanistyczny miasta

Stojanów - Historyczny układ ruralistyczny wsi

Strzelno - Historyczny układ ruralistyczny wsi

Żarka nad Nysą - Historyczny układ ruralistyczny wsi

Żarki Średnie - Historyczny układ ruralistyczny wsi

ANEKS 2. WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW Z TERNU MIASTA I GMINY PIEŃSK

ID	Miejscowość	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	AZP	Funkcja	Chronologia	Rejestr zabytków
1	Bielawa Dolna	1	1	75-10	śląd osadnictwa	mezolit?	
2	Bielawa Dolna	2	1	75-09	obozowisko?	neolit?	
3	Bielawa Dolna	3	2	75-10	śląd osadnictwa	mezolit?	
4	Bielawa Dolna	4	2	75-09	cmentarzysko ciałopalne	III okres epoki brązu: k. łużycka	
5	Bielawa Dolna	5	3	75-09	grób	III okres epoki brązu: k. łużycka	
6	Bielawa Dolna	6	4	75-09	cmentarzysko ciałopalne cmentarzysko ciałopalne	III okres epoki brązu: k. łużycka okres halsztacki: k. łużycka	
7	Bielawa Dolna	7	5	75-09	śląd osadnictwa	neolit	
8	Bielawa Dolna	8	6	75-09	skarb	średniowiecze: XIII w.	
9	Bielawa Dolna	9	7	75-09	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia epoka brązu? - k. łużycka	
10	Bielawa Dolna	10	8	75-09	osada	późne średniowiecze: XIV w.	
11	Bielawa Dolna	11	9	75-09	obozowisko? śląd osadnictwa	mezolit? pradzieje	
12	Bielawa Dolna	12	11	75-09	kościół wraz z cmentarzem	od średniowiecza do XX w.	
13	Bielawa Dolna	13	1	75-09	cmentarzysko	epoka brązu-okres halsztacki: k. łużycka	
14	Bielawa Dolna	14	2	75-09	osada	epoka brązu-okres halsztacki: k. łużycka	
15	Bielawa Dolna	15	3	75-09	osada	średniowiecze	
16	Bielawa Dolna	16	4	75-09	obozowisko	mezolit	
17	Bielawa Dolna	18	6	75-09	śląd osadnictwa	epoka kamienia	
18	Bielawa Dolna	19	10	75-09	osada	późne średniowiecze: XIV w.	
19	Bielawa Górna	1	36	77-11	cmentarzysko ciałopalne	epoka brązu: k. łużycka	
20	Bielawa Górna	2	37	77-11	osada	wczesne średniowiecze	
21	Bielawa Górna	3	38	77-11	osada	późne średniowiecze: XIII-XIV w.	
22	Bielawa Górna	4	39	77-11	osada	późne średniowiecze	
23	Bielawa Górna	5	40	77-11	śląd osadnictwa	epoka kamienia	
24	Bielawa Górna	6	41	77-11	osada	późne średniowiecze	

25	Bielawa Górna	7	42	77-11	osada	późne średniowiecze	
26	Bielawa Górna	8	43	77-11	śląd osadnictwa osada	pradzieje późne średniowiecze	
27	Bielawa Górna	9	44	77-11	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny	
28	Bielawa Górna	10	45	77-11	śląd osadnictwa osada	pradzieje późne średniowiecze	
29	Bielawa Górna	11	46	77-11	śląd osadnictwa	mezolit	
30	Bielawa Górna	12	47	77-11	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia późne średniowiecze	
31	Dłużyna Dolna	5	11	77-10	śląd osadnictwa	epoka brązu	
32	Dłużyna Dolna	9	31	77-11	kościół wraz z cmentarzem	późne średniowiecze-okres nowożytny (wzniesiony w XIV w.)	
33	Dłużyna Górna	1	1	77-11	cmentarzysko ciałopalne osada	V okres epoki brązu-okres halsztacki: k. łużycka V okres epoki brązu-okres halsztacki: k. łużycka	
34	Dłużyna Górna	1	7	77-10	śląd osadnictwa	mezolit	
35	Dłużyna Górna	2	2	77-11	śląd osadnictwa	mezolit	
36	Dłużyna Górna	2	8	77-10	śląd osadnictwa	neolit	
37	Dłużyna Górna	3	3	77-11	śląd osadnictwa	neolit	
38	Dłużyna Górna	3	9	77-10	śląd osadnictwa	epoka brązu-okres halsztacki	
39	Dłużyna Górna	4	4	77-11	osada?	późne średniowiecze	
40	Dłużyna Górna	4	10	77-10	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	
41	Dłużyna Górna	5	5	77-11	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia późne średniowiecze	
42	Dłużyna Górna	6	6	77-11	osada	późne średniowiecze: XIII-XV w.	
43	Dłużyna Górna	6	27	77-10	śląd osadnictwa osada	okres wpływów rzymskich? późne średniowiecze: XIV-XV w.	
44	Dłużyna Górna	7	7	77-11	osada	późne średniowiecze: XIII-XV w.	
45	Dłużyna Górna	7	28	77-10	osada	późne średniowiecze: XIV-XV w.	
46	Dłużyna Górna	8	8	77-11	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny	
47	Dłużyna Górna	8	29	77-10	osada	późne średniowiecze: XIV-XV w.	
48	Dłużyna Górna	9	9	77-11	osada	późne średniowiecze	
49	Dłużyna Górna	10	10	77-11	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny	
50	Dłużyna Górna	11	11	77-11	śląd osadnictwa osada	neolit: k. amfor kulistych? późne średniowiecze	
51	Dłużyna Górna	12	12	77-11	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny	
52	Dłużyna Górna	13	13	77-11	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny	
53	Dłużyna Górna	14	14	77-11	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny	

54	Dłużyna Górna	15	15	77-11	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny	
55	Dłużyna Górna	16	16	77-11	osada	średniowiecze	
56	Dłużyna Górna	17	17	77-11	śląd osadnictwa osada	pradzieje późne średniowiecze	
57	Dłużyna Górna	18	18	77-11	śląd osadnictwa	epoka kamienia	
58	Dłużyna Górna	19	19	77-11	śląd osadnictwa	epoka kamienia	
59	Dłużyna Górna	20	20	77-11	śląd osadnictwa	paleolit schyłkowy?	
60	Dłużyna Górna	21	21	77-11	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	paleolit schyłkowy: technokompleks z liściakami pradzieje późne średniowiecze	
61	Dłużyna Górna	22	22	77-11	śląd osadnictwa	mezolit	
62	Dłużyna Górna	23	23	77-11	śląd osadnictwa osada	pradzieje późne średniowiecze	
63	Dłużyna Górna	24	24	77-11	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	paleolit schyłkowy: technokompleks z liściakami pradzieje późne średniowiecze	
64	Dłużyna Górna	25	25	77-11	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia późne średniowiecze	
65	Dłużyna Górna	26	26	77-11	śląd osadnictwa osada	pradzieje późne średniowiecze	
66	Dłużyna Górna	27	72	77-11	osada	późne średniowiecze: XIII-XV w.	
67	Lasów	1	1	77-09	śląd osadnictwa	epoka brązu-okres halsztacki: k. łużycka	
68	Lasów	2	2	77-09	śląd osadnictwa	epoka brązu-okres halsztacki: k. łużycka	
69	Lasów	3	3	77-09	śląd osadnictwa	epoka brązu-okres halsztacki: k. łużycka	
70	Lasów	4	4	77-09	śląd osadnictwa	neolit	
71	Lasów	5	5	77-09	śląd osadnictwa	neolit	
72	Lasów	6	6	77-09	osada	neolit: k. amfor kulistych	
73	Lasów	7	7	77-09	cmentarzysko ciałopalne śląd osadnictwa	III okres epoki brązu-okres halsztacki: k. łużycka wczesne średniowiecze-faza młodsza	C/575/72 z 27.12.1972 r.
74	Lasów	8	12	77-09	śląd osadnictwa osada	pradzieje późne średniowiecze	
75	Lasów	9	13	77-09	śląd osadnictwa	pradzieje	
76	Lasów	10	14	77-09	śląd osadnictwa osada	pradzieje późne średniowiecze	
77	Lasów	11	15	77-09	śląd osadnictwa osada	pradzieje późne średniowiecze	
78	Lasów	12	18	77-09	osada	pradzieje	

79	Lasów	13	31	77-09	osada	późne średniowiecze	
80	Lasów	14	32	77-09	kościół wraz z cmentarzem	średniowiecze-okres nowożytny	
81	Lasów	15	34	77-09	palac (pierwotnie dwór obronny)	okres nowożytny	A/5504/277 z 11.05.1951 r.
82	Pieńsk	1	1	77-09	grodzisko	wczesne średniowiecze IX-X-XI w. (zniszczone w 1858/59 r.)	
83	Pieńsk	2	2	77-09	osada	wczesne średniowiecze	
84	Pieńsk	3	3	77-09	osada osada osada	V okres epoki brązu: k. łużycka wczesne średniowiecze średniowiecze: XIII-XIV w.	
85	Pieńsk	4	4	77-09	śląd osadnictwa	średniowiecze	
86	Pieńsk	5	1	77-10	cmentarzysko ciałopalne	okres halsztacki C: k. łużycka	
87	Pieńsk	5	7	77-09	relikty kościoła wraz z cmentarzem	średniowiecze-okres nowożytny (kościół rozebrany w 1972 r.)	A/5406/1907 z 12.01.1967 r.
88	Pieńsk	6	2	77-10	cmentarzysko ciałopalne	III okres epoki brązu-okres halsztacki: k. łużycka	
89	Pieńsk	7	3	77-10	nieokreślona	okres wpływów rzymskich: k. luboszycka	
90	Pieńsk	8	4	77-10	nieokreślona	nieokreślona	
91	Pieńsk	9	6	77-09	ruiny zamku	późne średniowiecze (wzniesiony ok. 1250 r., zniszczony w 1514 r.)	
92	Pieńsk	10	6	77-10	nieokreślona	średniowiecze	
93	Pieńsk	11	7	77-10	osada	późne średniowiecze	
94	Stojanów	1	8	76-10	śląd osadnictwa	mezolit	
95	Stojanów	2	9	76-10	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia późne średniowiecze-okres nowożytny	
96	Stojanów	3	5	77-09	śląd osadnictwa	późne średniowiecze-okres nowożytny	
97	Strzelno	1	30	77-11	osada osada	epoka brązu-okres halsztacki: k. łużycka późne średniowiecze-okres nowożytny	
98	Strzelno	2	31	77-11	śląd osadnictwa osada osada osada	pradzieje późne średniowiecze, fazy późne późne średniowiecze okres nowożytny	
99	Strzelno	3	32	77-11	śląd osadnictwa osada	pradzieje późne średniowiecze	
100	Strzelno	4	33	77-11	osada	późne średniowiecze	
10	Strzelno	5	34	77-11	osada	późne średniowiecze	

1							
10 2	Strzelno	6	35	77-11	śląd osadnictwa osada	epoka brązu-okres halsztacki późne średniowiecze	
10 3	Żarka nad Nysą	1	8	77-09	cmentarzysko ciałopalne	IV okres epoki brązu: k. łużycka	
10 4	Żarka nad Nysą	2	19	77-09	osada	pradzieje	
10 5	Żarka nad Nysą	3	20	77-09	śląd osadnictwa	pradzieje	
10 6	Żarka nad Nysą	4	21	77-09	osada	k. łużycka	
10 7	Żarka nad Nysą	6	11	77-09	cmentarzysko? cmentarzysko?	epoka brązu-okres halsztacki: k. łużycka okres wpływów rzymskich	
10 8	Żarka nad Nysą	7	24	77-09	śląd osadnictwa osada	pradzieje okres wpływów rzymskich	
10 9	Żarka nad Nysą	8	25	77-09	śląd osadnictwa	pradzieje	
11 0	Żarka nad Nysą	9	26	77-09	śląd osadnictwa	pradzieje	
11 1	Żarka nad Nysą	10	27	77-09	śląd osadnictwa osada	pradzieje późne średniowiecze	
11 2	Żarka nad Nysą	11	28	77-09	osada	późne średniowiecze	
11 3	Żarka nad Nysą	12	29	77-09	osada	późne średniowiecze	
11 4	Żarka nad Nysą	13	30	77-09	śląd osadnictwa	pradzieje	
11 5	Żarka nad Nysą	14	15	77-09	osada	k. łużycka	
11 6	Żarka nad Nysą	15	17	77-09	osada	późne średniowiecze	
11 7	Żarka nad Nysą	16	33	77-09	dwór	nieokreślona	
11 8	Żarki Średnie	1	1	77-10	śląd osadnictwa	neolit	
11 9	Żarki Średnie	2	2	77-10	śląd osadnictwa	epoka brązu	

12 0	Żarki Średnie	3	12	77-10	osada	późne średniowiecze: XIV-XV w.	
12 1	Żarki Średnie	4	13	77-10	osada	późne średniowiecze: XIV-XV w.	
12 2	Żarki Średnie	5	14	77-10	śląd osadnictwa osada	okres wpływów rzymskich późne średniowiecze: XIV-XV w.	
12 3	Żarki Średnie	6	15	77-10	osada	późne średniowiecze: XIV-XV w.	
12 4	Żarki Średnie	7	16	77-10	śląd osadnictwa osada	pradzieje późne średniowiecze: XIV-XV w.	
12 5	Żarki Średnie	8	17	77-10	osada osada	okres halszacki: k. łużycka późne średniowiecze: XIV-XV w.	
12 6	Żarki Średnie	9	18	77-10	osada	późne średniowiecze: XIV-XV w.	
12 7	Żarki Średnie	10	22	77-09	osada	późne średniowiecze	
12 8	Żarki Średnie	11	23	77-09	osada	pradzieje	
12 9	Żarki Średnie	12	32	77-10	pałac	okres nowożytny (wzniesiony w 1640 r.)	A/5404/1919 z 21.01.1967 r.

Materiały wykorzystane w tekście:

- 1) Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).
- 2) Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1292, z późn. zm.).
- 3) Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2025, poz. 1153, z późn. zm.).
- 4) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1130, z późn. zm.).
- 5) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2025, poz. 418, z późn. zm.).
- 6) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2025, poz. 647, z późn. zm.).
- 7) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2026, poz. 13).
- 8) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1145, z późn. zm.).
- 9) Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2024, poz. 87, z późn. zm.).
- 10) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2025, poz. 1338).
- 11) Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 r. poz. 81).
- 12) Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56).
- 13) Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2023 r. poz. 2425).
- 14) Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2021 r., poz. 731).
- 15) Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 r. nr 124, poz. 1304 z późn. zm.) ze zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. nr 24 poz. 181).
- 16) Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. nr 212, poz. 2153).
- 17) Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. nr 30, poz. 259).
- 18) Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. nr 89, poz. 510).
- 19) Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r. poz. 385).
- 20) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).
- 21) Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026.
- 22) Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.).

- 23) Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.
- 24) Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030.
- 25) Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030.
- 26) Program Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2023-2030.
- 27) Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego.
- 28) Program Opieki nad Zabytkami Województwa Dolnośląskiego na lata 2025-2028.
- 29) Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Powiatu Zgorzeleckiego.
- 30) Strategia Rozwoju Powiatu Zgorzeleckiego na lata 2023-2030.
- 31) Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Zgorzeleckiego na lata 2025-2028.
- 32) Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Pieńsk.
- 33) Studium Środowiska Kulturowego Miasta i Gminy Pieńsk.
- 34) Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Pieńsk.
- 35) Materiały udostępnione przez Urząd Miasta Pieńsk.
- 36) Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Pieńsk.
- 37) Program Opieki nad Zabytkami Gminy Pieńsk na lata 2022-2025.

www.zabytek.pl

<https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>

www.nid.pl

www.samorzad.nid.pl

Spis tabel i rycin:

Tabela 1. Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Pieńsk.

Tabela 2. Cmentarze występujące na terenie gminy Pieńsk.

Tabela 3. Zabytki nieruchome gminy Pieńsk wpisane do rejestru zabytków.

Tabela 4. Stanowiska archeologiczne gminy Pieńsk wpisane do rejestru zabytków.

Tabela 5. Zabytki ruchome Miasta i Gminy Pieńsk wpisane do rejestru zabytków.

Tabela 6. Analiza SWOT Miasta i Gminy Pieńsk.

Ryc. 1. Położenie Gminy Pieńsk na tle gmin i powiatu zgorzeleckiego (źródło: Strategia Rozwoju Gminy Pieńsk na lata 2021-2025, s. 11).

Ryc. 2. Gmina Pieńsk (źródło: <https://pl.wikipedia.org>).

Ryc. 3. 1) dawna piapiernia; 2) miejsce po kościele parafialnym w Pieńsku; 3) wyspa młyńska; 4) prawdopodobna lokalizacja zamku; 5) alternatywna lokalizacja zamku, Oprac. R. Biel (źródło: P. Konczewski, R. Biel, M. Konczewska, P. Vareka, P. Wroniecki, P. Zawadzki, B. Kwiatkowska, J. Szczurowski, Zaginione zamki Puszczy Zgorzeleckiej, w: Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, T. 60.2, 2018, s. 276).